

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VADYBOS INSTITUTAS**

RAMUNĖ JARAITĖ

**EKOTURIZMO PLĖTROS GALIMYBĖS
ŽAGARĖS REGIONINIAME PARKE**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
doc. dr. B. Žuromskaitė**

Vilnius, 2013

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VADYBOS INSTITUTAS**

RAMUNĖ JARAITĖ

**EKOTURIZMO PLĖTROS GALIMYBĖS
ŽAGARĖS REGIONINIAME PARKE**

**Tarptautinio turizmo administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa (621N71001)**

**Vadovė
doc. dr. B. Žuromskaitė
2013 03**

**Recenzentas

2013 03**

**Atliko
TTUmis1-01 gr. stud.
R. Jaraitė
2013 03 12**

Vilnius, 2013

TURINYS

IVADAS.....	7
I. EKOTURIZMAS – KAIP APLINKĄ TAUSOJANČIO TURIZMO ŠAKA.....	9
1.1. Ekoturizmo samprata ir raida	9
1.2. Ekoturizmą įtakojantys veiksniai	12
1.3. Ekoturizmo produktas ir jo plėtojimo kryptys	19
1.4. Ekoturizmo sertifikavimo standartai	24
1.5. Ekoturizmo plėtojimas Europos Sąjungoje	27
II. EKOTURIZMO SKATINIMAS LIETUVOJE	31
2.1. Ekoturizmo teisinis reglamentavimas Lietuvoje	31
2.2. Ekoturizmo paslaugų poreikis ir paklausa Lietuvoje.....	33
2.3. Teritorijų ir objektų ekoturizmui panaudojimo galimybės	37
2.4. Ekoturizmo plėtojimo Lietuvoje geros praktikos pavyzdžiai	40
III. „EKOTURIZMO PLĖTROS GALIMYBIŲ ŽAGARĖS REGIONINIAME PARKE“	
TYRIMAS.....	44
3.1 Žagarės regioninio parko bendroji charakteristika.....	44
3.2 Tyrimo pagrindimas ir metodika.....	46
3.3 Tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas.....	49
3.3.1 Ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke: ekspertų vertinimas.....	50
3.3.2 Ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke: apgyvendinimo įstaigų požiūris.	59
IŠVADOS	70
PASIŪLYMAI	72
LITERATŪRA	74
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	85
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	87
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	86
PRIEDAI	89

PRIEDAI

1 priedas. Žagarės regioninio parko žemėlapis.....	90
2 priedas. Ekspertų interviu klausimai.....	91
3 priedas. Apgyvendinimo įstaigų anketos pavyzdys.....	92
4 priedas. Kokybinio tyrimo duomenų kategorijos ir subkategorijos.....	97

LENTELĖS

1 lentelė. Ekoturistų klasifikacija	16
2 lentelė. Ekoturizmo produktui keliami reikalavimai	20
3 lentelė. Ekologinio ženklavimo nauda	26
4 lentelė. Prioritetinės ES ekoturizmo plėtros kryptys	28
5 lentelė. Svarbiausi Lietuvos teisės aktai, susiję su ekologiniu turizmu	31
6 lentelė. Ekoturizmo teisinio reguliavimo raida Lietuvoje	33
7 lentelė. Pagrindinės Lietuvos atvykstamojo turizmo rinkos 2010-2011 m.	34
8 lentelė. Turistų kelionės iš užsienio į Lietuvą pagal tikslą 2011 m.	35
9 lentelė. Užsienio turistų kelionių į Lietuvą pasiskirstymas pagal aplankytas vietas, 2011 m.	35
10 lentelė. Lietuvos poilsiautojų skaičius kaimo turizmo sodybose 2009 - 2011 m.	37
11 lentelė. Saugomų teritorijų skaičius Lietuvoje 2011 m.	38
12 lentelė. Saugomų gamtos paveldo objektų skaičius savivaldybėse 2012 m.	39
13 lentelė. Žagarės regioninio parko situacijos analizė	44
14 lentelė. Duomenys apie tyrime dalyvavusius ekspertus	48

PAVEIKSLAI

1 pav. Turizmo ryšiai	11
2 pav. „Kieto“ ir „minkšto“ ekoturizmo skirtumai	Error! Bookmark not defined. 12
3 pav. Veiksniai, įtakojantys turizmo plėtrą.....	13
4 pav. Ekoturizmo produktų rūšys	22
5 pav. Turizmo paslaugų aplinkosauginio sertifikavimo ženklai.....	25
6 pav. Vietinių turistų kelionių skaičius 2004–2011 m.....	36
7 pav. Ekoturizmo regionai Lietuvoje.....	40
8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal teikiamas paslaugas (be apgyvendinimo).....	60
9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vartotojus, į kuriuos jie orientuojasi	61
10 pav. Aplinkosauginių/ekologinių problemų sprendimo būdai	62
11 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ar domėjimasis aplinkosauga turi įtakos renkantis apgyvendinimo įstaigą.....	62
12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, iš kokių informacijos šaltinių sužino apie ekologinį turizmą	63
13 pav. Respondentų žinių ekoturizmo srityje vertinimas	63
14 pav. Veiksniai, skatinantys ekoturizmo plėtrą Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigose	64
15 pav. Veiksniai, stabdantys ekoturizmo plėtrą Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigose	65
16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kokias ekoturizmo kryptis jie būtų suinteresuoti vystyti.....	66
17 pav. Ekoturizmo teikiamos naudos apgyvendinimo įstaigoms vertinimas	67
18 pav. Respondentų nuomonė apie tai, kokie Joniškio rajone esantys turizmo objektai galėtų būti pritaikyti ekoturizmui.....	67

IVADAS

Temos aktualumas. Turizmas vaidina svarbų vaidmenį daugelyje Europos regionų. Tai veikla, kuri padeda didinti vietovių patrauklumą, vystyti vietos ekonomiką, sukurti naujas darbo vietas. Tačiau šiandien, kai ypač akcentuojamas turizmo santykis su darniąja plėtra, pastebima, kad sėkmingas turizmo sektoriaus vystymas priklauso ne tik nuo to, kiek jis yra derinamas su šalies ekonomine bei socialine padėtimi, bet ir su aplinkos tausojimu. Dėl šios priežasties pasaulyje vis labiau populiarėja ekologinis turizmas. Ši sparčiai besivystanti turizmo forma akcentuoja subalansuoto turizmo vystymą, kuris būtų draugiškas aplinkai, padėtų saugoti ir stiprinti gamtos ir kultūros paveldą, kurti vietos bendruomenės gerovę bei suteiktų kitokių keliavimo bei pažinimo perspektyvų.

Pasaulio turizmo organizacijos (PTO) duomenimis, ekoturizmas auga septynis kartus greičiau nei visas turizmo sektorius ir šiuo metu vidutiniškai sudaro apie 20% visos tarptautinio turizmo rinkos. Taigi, vis daugiau pasaulio ir Europos Sąjungos šalių pripažįsta ekologinio turizmo tekiamus privalumus. Lietuvoje susidomėjimas šios veiklos plėtra taip pat didėja, kadangi auga turistų, suinteresuotų aplinkai jautriais turizmo produktais, srautai, poilsio sveikoje aplinkoje poreikis, kuriami aplinkosauginio švietimo projektai (pvz.: „*Keliauk kitaip*“), plečiasi *eko* ženklų sertifikuotų turizmo produktų pasiūla. Siekiant dar labiau populiarinti šios rūšies turizmą Lietuvos Nacionalinė turizmo plėtros 2007 – 2013 metų programoje ekoturizmas įvardijamas kaip vienas iš prioritetinių turizmo sektoriaus tikslų, o 2008 m. Valstybinis turizmo departamentas prie LR Ūkio ministerijos parengė taikomojo pobūdžio tiriamąjį mokslo darbą „Ekoturizmo metodinės rekomendacijos“.

Temos naujumas. Ekoturizmui tinkančių teritorijų ir objektų yra visoje Lietuvoje, tačiau formuojant ekologinio turizmo paslaugų rinką, didžiausias dėmesys yra skiriamas toms saugomoms teritorijoms, kuriose yra daugiau turistinių ir rekreacinių išteklių (pvz.: nacionaliniai parkai). Siekiant šalyje didinti lankytinų vietų skaičių bei tautišką ir ekologišką veiklą pritraukti prie vartotojų, ekoturizmą yra tikslinga taikyti ir tose teritorijose, kurios pasižymi mažesne turistine paklausa. Šiame darbe dėmesys skiriamas Žagarės regioniniam parkui. Šios teritorijos panaudojimas turizmui iki šiol nebuvo nagrinėjamas, nenustatytos galimos turizmo kryptys. Todėl ekologinis turizmas galėtų būti ta veikla, kuri užtikrintų vietovės gyvybingumą ir didintų jos vertę.

Temos ištirtumas. Ekologinio turizmo vystymas ir jo problemos svarstomos ir analizuojamos daugelio užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbuose. Ekoturizmo sampratą atskleidė ir šios rūšies turizmą kaip alternatyvą masiniam turizmui analizavo S. Beeton (2000), R. Sirusienė (2005), I. Cosmescu, D. Cosmescu (2007), J. Highman (2007), D. Weaver (2007), A. Stoškus ir kt. (2008), J. Hill ir T. Gala (2008), S. Neverauskaitė (2011). Požiūrį į ekoturizmo paslaugas ir plėtros perspektyvas

Lietuvoje nagrinėjo D. Burneika, E. Kriaučiūnas (2007), A. Jampolskienė (2008), K. Milinavičiūtė (2010), V. Zinkevičiūtė ir kt. (2010).

Darbo objektas – ekologinio turizmo plėtra Žagarės regioniniame parke.

Darbo problema. Pagrindinis perspektyvinis turizmo plėtros arealas Joniškio rajone yra Žagarės regioninis parkas, tačiau dėl menko turizmo paslaugų asortimento ši teritorija yra mažai žinoma ir neskaitina turizmo vystymosi. Kyla klausimas: „Ar ekologinio turizmo produktų kūrimas gali atskleisti Žagarės regioninio parko, kaip turistinės traukos vietovės, potencialą?“

Darbo tikslas: nustatyti ekoturizmo plėtros perspektyvas Žagarės regioniniame parke.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti ekologinio turizmo teorinius aspektus;
- Išsiaiškinti pasaulyje plačiausiai taikomus ekoturizmo sertifikavimo standartus;
- Pateikti ekoturizmo plėtojimo Europos Sąjungoje geros praktikos pavyzdžius;
- Atskleisti ekoturizmo vystymo tendencijas Lietuvoje;
- Išsiaiškinti ekoturizmo paslaugų plėtros galimybes ir kryptis Žagarės regioniniame parke.

Magistrinio baigiamojo darbo metodai:

- Mokslinių literatūros šaltinių analizė;
- Nacionalinių ir tarptautinių dokumentų, reglamentuojančių ekologinį turizmą ir aplinkosaugą, analizė;
- Statistinių duomenų analizė;
- Struktūruotas interviu su ekspertais;
- Anketinė apgyvendinimo įstaigų apklausa.

Darbo struktūra ir apimtis. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, 12 poskyrių, 2 skirsniai, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija ir santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis) bei priedai. Pirmajame skyriuje aptariama ekoturizmo samprata ir raida, analizuojami ekoturizmo plėtrą sąlygojantys veiksniai ir ekoturizmo produktų tipai. Taip pat nagrinėjama ekoturizmo sertifikavimo reikšmė ir šios turizmo rūšies plėtra Europos Sąjungoje. Antrajame skyriuje analizuojamas ekoturizmo plėtros galimybės Lietuvoje: teisinis reglamentavimas, ekoturizmo produktų poreikis ir paklausa, šalies teritorijų ir objektų pritaikymas ir panaudojimas ekoturizmui. Trečiajame skyriuje pateikiama Žagarės regioninio parko bendroji charakteristika, tyrimo metodologija ir gautų duomenų analizė. Darbo apimtis (neįskaitant titulinio lapo, turinio puslapių, bibliografijos sąrašo bei priedų) yra 67 puslapiai. Darbe yra 18 paveikslų, 14 lentelių, 4 priedai. Literatūros sąrašą sudaro 116 šaltinių.

Darbo praktinė nauda. Atliktas kompleksinis Žagarės regioninio parko turistinio potencialo ir pritaikymo ekoturizmui vertinimas ir jo rezultatai gali prisidėti prie šio parko turizmo plėtros strategijos formavimo ir ekoturizmo produktų diegimo tiek saugomoje teritorijoje, tiek kitų turizmo paslaugų teikėjų versle.

I. EKOTURIZMAS – KAIP APLINKĄ TAUSOJANČIO TURIZMO ŠAKA

1.1. Ekoturizmo samprata ir raida

Ekologinio turizmo idėja atsirado ir išpopuliarėjo XX a. masinio turizmo kritikos kontekste. Po Antrojo pasaulinio karo spartus ekonomikos augimas ir technologijų pažanga paskatino vartojiškos visuomenės atsiradimą, o tai savo ruožtu sąlygojo turizmo industrijos plėtojimąsi. Nors augantis turizmas buvo socialiai ir ekonomiškai naudingas valstybėms, tačiau laikui bėgant išryškėjo ir neigiami šio reiškinių padariniai: natūralių kraštovaizdžių, kultūrinio autentiškumo naikinimas, ekologinė žala gamtai (O'Neill, 2002, p. 507). XX a. 7-8 dešimtečiais kilę aplinkosauginiai judėjimai Lotynų Amerikoje ir Afrikoje dar labiau išskėlė gamtinių išteklių naudojimo ir su tuo susijusias regionų identiteto nykimo problemas. 1983 m. Jungtinių Tautų Organizacija (JTO), atsižvelgdama į greitėjantį aplinkos blogėjimą ir gamtinių išteklių suvartojimą bei šio proceso pasekmes ekonominei ir socialinei plėtotei, suformavo darnios plėtros (angl. sustainable development) koncepciją. Darnios plėtros požiūriu, įvairios ūkio šakos, tarp jų ir turizmas, turi remtis trimis svarbiausiais principais: gamtos išsaugojimu, ekonomikos augimu bei visuomenės vystymusi (*Darnaus ir atsakingo turizmo gairės*, 2009, p. 16). Būtent šie istoriniai veiksniai ir sąlygojo naujų alternatyvių turizmo rūšių susiformavimą. Atsirado sąlygos pasitelkti turizmą kaip efektyvią priemonę, siekiant apsaugoti biologinę įvairovę bei ugdyti sąmoningą visuomenės požiūrį į aplinką (Honey, 2008, p. 71; Watkin, 2003, p. 4-5).

Ekoturizmas dar labiau įgavo pagreitį, kai 1990 m. buvo įkurta Pasaulinė ekoturizmo asociacija (TIES), pateikusi ekologinio turizmo standartus. Palaipsniui ekoturizmo apibrėžimą pradėjo vartoti aplinkosauginės organizacijos, vyriausybės, kelionių agentūros.

Šiuo metu mokslinėje literatūroje gausu ekoturizmo sampratos apibrėžimų ir interpretacijų, tačiau pats termino traktavimas vis dar yra gana problemiškas. Nesant visuotinai pripažintos, konkrečios ir griežtai reglamentuotos ekoturizmo sąvokos, su kuria sutiktų visi mokslininkai, ekoturizmas dažnai gali būti apibūdinamas tokiais terminais kaip: „*žaliasis turizmas*“ (angl. „*green tourism*“), „*minkštasis turizmas*“ (angl. „*soft tourism*“), „*atsakingasis turizmas*“ (angl. „*responsible tourism*“), „*alternatyvusis turizmas*“ (angl. „*alternative tourism*“), „*nuotykių turizmas*“ (angl. „*adventure tourism*“), „*gamtinis turizmas*“ (angl. „*nature tourism*“), „*kaimo turizmas*“ (angl. „*rural tourism*“) (Drumm, Moore, 2005, p. 18; Goeldner, Ritchie, 2006, p. 473; Self et. al, 2010, p. 112). Nepaisant to, kad šios sąvokos grindžiamos panašiomis nuostatomis, jas laikyti ekoturizmo sinonimais būtų klaidinga. Vartojant minėtas sąvokas, ekoturizmo terminas yra subendrinimas ir prilyginamas bet kokiai veiklai, kuri susijusi su turizmu ir gamta, bet nebūtinai su aplinkosauga ir turistų švietimu

(*Tarptautinė gamtos apsaugos sąjunga*, 1996). Dėl to, detalesnis ekoturizmo sąvokos supratimas įmanomas tik per platesnį koncepcijos atskleidimą.

Pirmąjį ekologinio turizmo arba ekoturizmo terminą 1980 m. suformulavo meksikiečių ekologas ir ekonomistas H. Ceballos-Lascurain. Jo teigimu, ekologinis turizmas – tai keliavimas į mažai paliestas ir neužterštas teritorijas, siekiant pažinti, patirti bei pasidžiaugti vietovaizdžiais su laukiniais augalais ir gyvūnais bei su visomis ten sutinkamomis (tiek praeities, tiek dabarties) kultūros apraiškomis (Stoškus ir kt., 2008, p. 9; Simmons, 1999, p. 1). Vėliau įvairūs autoriai bei organizacijos, susidomėję šios rūšies veikla, praplėtė pradinę turizmo koncepciją, pateikdami naujus jos variantus (Sirusienė, 2007, p. 173).

Pasak D. Diamantis (cit. pagal Boo, 1991, p. 4), ekoturizmas yra gamtinis turizmas, kuris per finansinių lėšų generavimą, vietos bendruomenės užimtumo kurimą bei aplinkosauginį švietimą, prisideda prie aplinkos išsaugojimo. M. Honey (1999) pažymi, kad tai keliavimas po žmogaus nepalietas, paprastai saugomas teritorijas, kuriam būdingas mažas poveikis aplinkai ir nedideli turistų srautai (Newsome et. al., 2002, p. 15). D. Burneikos ir E. Kriauciūno (2007, p. 11) nuomone, ekologinis turizmas (ekoturizmas) yra turizmo šaka, kuri yra palanki tausojančiam vystymuisi, grindžiama gamtinės aplinkos pažinimu bei sąmoningumo ugdymu.

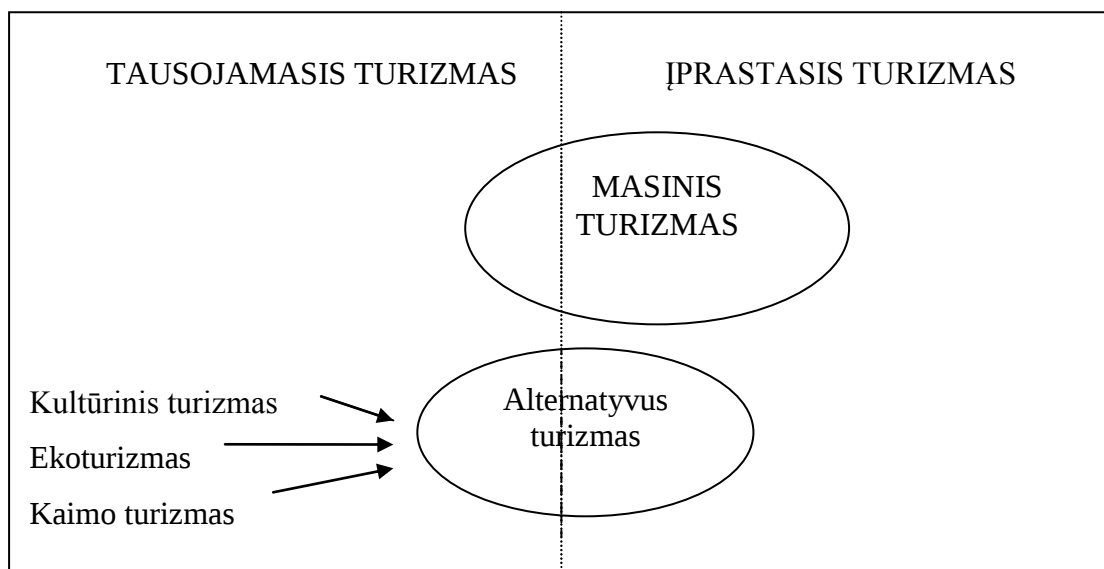
Šiuo metu mokslinėje literatūroje plačiausiai vartojamas 1995 m. TIES įtvirtintas ekoturizmo apibrėžimas (Drumm, Moore, 2005, p. 15; Katz, 2006, p. 3; Leksakundilok, 2006, p. 113; Self et.al., 2010, p. 112; Wood, 2002, p. 9). Ši organizacija ekoturizmą įvardija kaip atsakingą keliavimą gamtinėse teritorijose, kuris prisideda prie aplinkos apsaugos ir vietos žmonių gerovės.

Taigi, ekoturizmo samprata yra labai plati, apimanti įvairius aspektus - nuo aplinkosauginės situacijos vietovėje gerinimo, ekonominės ir socialinės vietinių gyventojų gerovės iki konkrečios naudos turistams. Kitą vertus, panašiais principais yra grindžiamas ir tausojamasis turizmas (angl. *sustainable tourism*), tačiau tai nėra tapatūs terminai.

Siekiant paminėti Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) paskelbtus 2002-uosius metus ekoturizmo metais, Kanadoje įvyko šiai turizmo formai skirtas viršūnių suvažiavimas, kurio metu priimta Kvebeko deklaracija (angl. *Quebec declaration*). Šiame dokumente išdėstyti pagrindiniai principai, kurie sudarė prielaidas ekoturizmą atskirti nuo tausojančiojo turizmo (Lew et. al., 2004, p. 485). Taigi, ekoturizmas:

- Aktyviai prisideda prie gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimo;
- Įtraukia vietos bendruomenes į veiklos planavimą ir įgyvendinimą bei prisideda prie jų gerovės kūrimo;
- Atlieka edukacinę funkciją, padeda lankytojui pažinti gamtos ir kultūros paveldą;
- Geriausiai tinka nepriklausomiems pavieniams keliautojams ar nedidelėms organizuotoms grupėms (*Quebec declaration*, 2002).

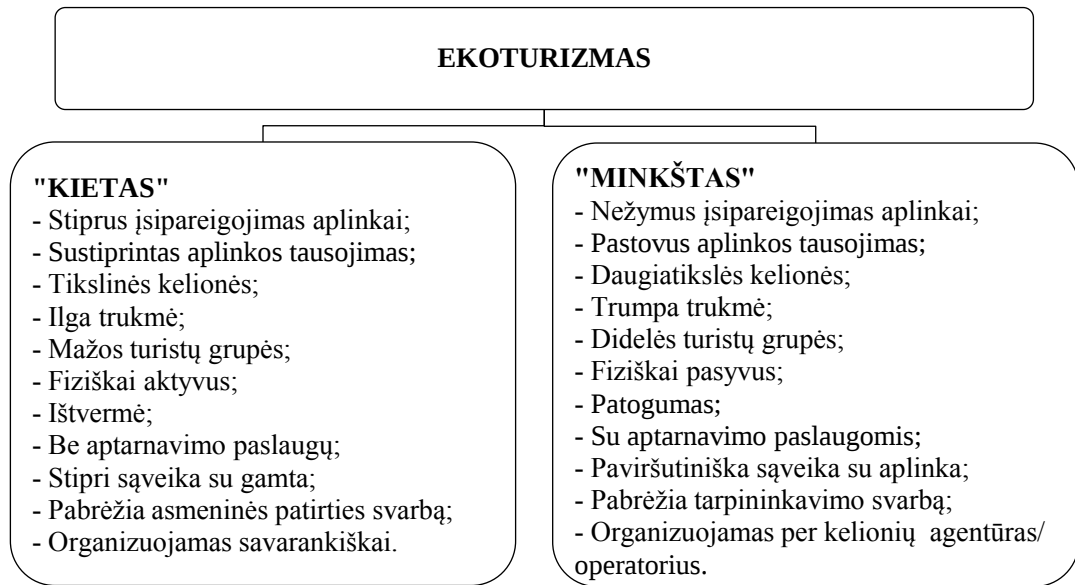
Kaip ir daugelis autorių (Buchsbaum, 2004, p. 1-2; Horner, Swarbrooke, 2007, p. 251; O'Neill, 2002, p. 503; Wood, 2002, p. 7), deklaracija taip pat netiesiogiai pripažįsta, kad ekoturizmas yra tausojamo turizmo sudedamoji dalis. Tačiau tausojamojo turizmo sąvoka yra daugiau bendrinė, apimanti visas turizmo formas (pvz., kultūros, kaimo, ekoturizmo ir kt.), kurios palaiko esminius darnaus vystymo principus (Lew et al., 2004, p. 485-486) (žr. 1 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal V. Zinkevičiūtę ir kt., 2010, p. 207

1 pav. Turizmo ryšiai

Diskusinis ekoturizmo termino traktavimas iš dalies lemia sudėtingą jo klasifikavimą. Skirtingi autoriai skirsto ekologinį turizmą į detalesnius tipus, remiantis įvairiais požymiais: šios turizmo formos veiklos pobūdžiu, turistų elgesiu, valdymu ir pan. (Leksakundilok, 2006, p. 122). Moksliniuose šaltiniuose galima rasti įvairių ekoturizmo tipų: „pavojingas“ ir „saugus“, „aktyvus“ ir „pasyvus“, „gilus“ ir „seklus“ (Hill, Gale, cit. pagal Accot et al., Orams, 2009, p. 199) „konservatyvus“ ir „liberalus“ (Weaver, 2001, p. 20), tačiau dažniausiai sutinkamas ir naudojamas skirstymas į - „kietą“ ir „minkštą“ tipus (Fennell, 2008, p. 37; Smolcic Jurdana, 2009, p. 270, Weaver, Lawton, 2006, p. 359). „Kietas - minkštas“ ekoturizmas skiriasi pagal ekoturistų fizinės pastangos įsitraukti į šią veiklą ir pagal jų susidomėjimą tam tikra gamtine vietoje (Weaver, 2001, p. 28). Tai, kas būdinga „kietam“ ir „minkštam“ ekoturizmui, galima pamatyti 2 paveiksle, kuriame pavaizduoti pagrindiniai šių tipų skirtumai.

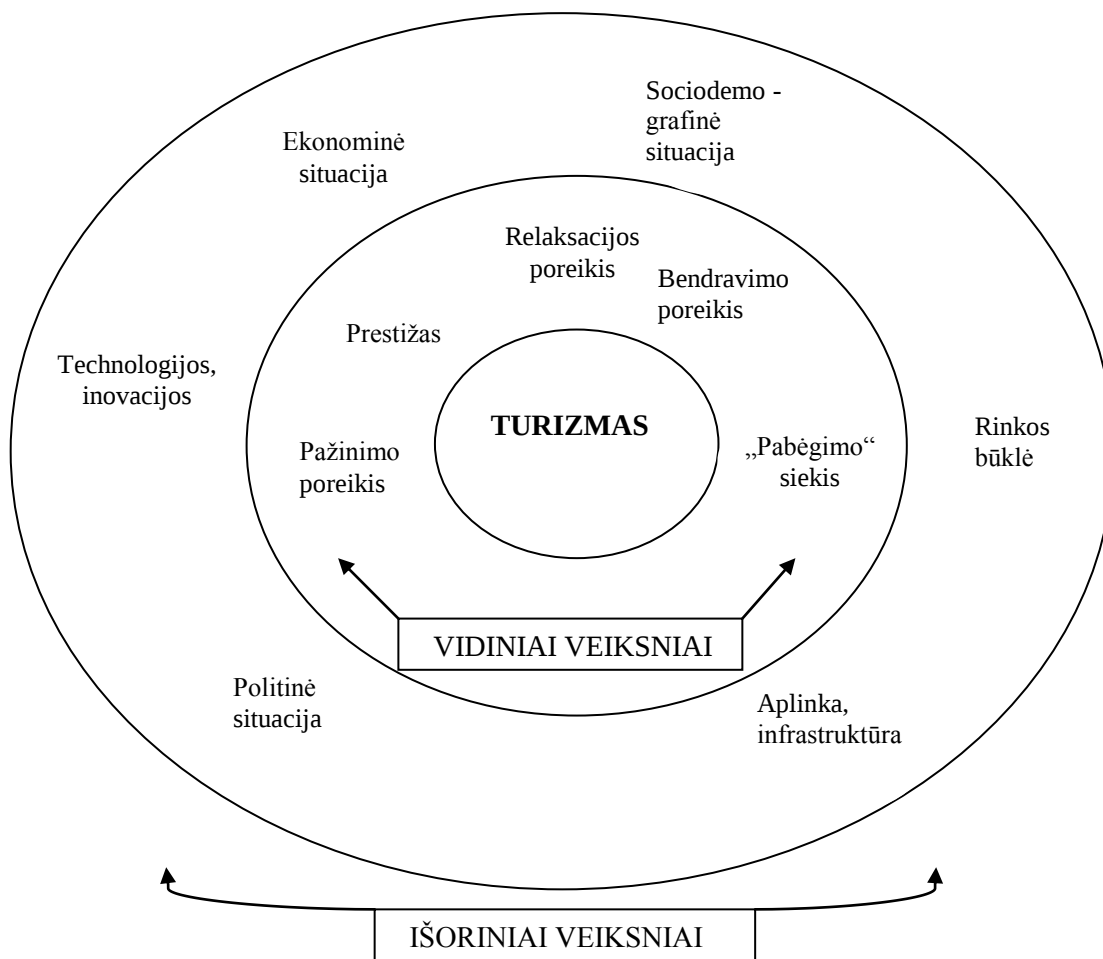
Šaltinis: sudaryta pagal Smolcic Jurdana, 2009, p. 271

2 pav. „Kieto“ ir „minkšto“ ekoturizmo skirtumai

Taigi XX a. pabaiga pasižymėjo kaip ekologinio turizmo koncepcijos ir pagrindinių jo požymių formavimosi laikotarpiu. Nors svarbiausiais ekoturizmo atsiradimą įtakančiais elementais galima laikyti ekologinio stabilumo poreikio stiprėjimą turizmo produktuose bei išaugusį asmeninio patyrimo poreikį, tačiau tam, kad būtų galima įvertinti ekologinio turizmo vystymo perspektyvas svarbu detaliau išanalizuoti veiksnius, turinčius įtakos šios turizmo rūšies vystymuisi pasaulio kontekste.

1.2. Ekoturizmą įtinkojantys veiksniai

Turizmo sektorius nuolat keičiasi, evoliucionuoja, atsiranda naujos turizmo nišos, o tai savo ruožtu didina turizmo paslaugų paklausą. Turizmo paklausa yra santykis tarp individų motyvacijos keliauti ir sugebėjimo tai daryti (Page, 2006, p. 50). Tai reiškia, kad veiksniai, kurie įtakoja turizmo plėtrą yra glaudžiai susiję ne tik su turistų elgesiu, bet ir su aplinkybėmis, kurios nepriklauso nuo vartotojų. S. J. Page (2006, p. 43) išskiria išorinius (lemiamuosius) ir vidinius (skatinamuosius) veiksnius, darančius įtaką turizmo sektoriui (žr. 3 pav.)

Šaltinis: adaptuota autorės pagal Page, 2006, p. 44

3 pav. Veiksniai, įtakojantys turizmo plėtrą

Taigi, kaip matyti iš pateikto paveikslo, prie pagrindinių turizmą įtakojančių išorinių arba lemiamųjų veiksnių yra priskiriami tokie veiksniai kaip ekonominė bei politinė situacija šalyje, geografinė padėtis, turizmo išteklių gausa, šalies įvaizdis, rinkos būklė, klimatas, socialinės normos ir pan. Šie veiksniai yra bendri visiems pasaulio regionams, nors, tikėtina, turi skirtingą įtaką kiekvienoje šalyje (pavyzdžiui, ekonomika kiekvienoje šalyje gali turėti mažesnę ar didesnę poveikį išvykstamajam turizmui) (Gunn, Var, 2002, p. 10; Page, 2006, p. 43).

Kalbėdamas apie vidinius arba skatinamuosius veiksnius, S. J. Page (2006, p. 43) omenyje turi kelionės motyvus, t.y. veiksnius, kurie tiesiogiai veikia individą ir dažnai pasireiškia asmeniniais norais ir pasirinkimais. Kelionės motyvais dažnai tampa noras pailsėti, pabėgti nuo rutinos, aplankyti draugus ar giminaičius, pažinti kitas kultūras, patirti nuotykių ir pan (Bhatia, 2002, p. 48-55).

Visų šių veiksnių, įtakojančių turizmo plėtrą, analizė yra būtina, nes padeda nustatyti, kas veikia individą renkant vieną ar kitą kelionę. Kita vertus, neįmanoma išskirti svarbiausių veiksnių, paaiškinančių vartotojų elgseną, kadangi kelionės pasirinkimą neišvengiamai įtakoja asmeniniai

poreikiai, galimybės bei apribojimai. Šie aspektai ypač atsispindi kalbant apie ekoturizmą įtakančius veiksnius. S. Beeton (1998, p. 14-15) nuomone, ekoturizmo paslaugomis besidominantys turistai yra įvairios kilmės, išsilavinimo bei mąstymo, todėl apibrėžti „tipinį ekoturistą“ yra gana sudėtinga. Dėl to, nors mokslinėje literatūroje išskiriama daug ekologinio turizmo vystymuisi įtaką darančių veiksnių, tačiau jų svarbą įvairūs autoriai traktuoja skirtingai.

S. Beeton (1998, p. 15), F. Cini et. al. (2012, p. 89), B. Neth (2008, p. 210), S. Peake et. al. (2009, p. 109) daugiausiai analizavo demografinius (tokius kaip amžių, išsilavinimą) ir su turistų gyvenimo būdu susijusius veiksnius. S. Wurzinger ir M. Johansson (2006, p. 218) apžvelgdamos ankstesnius tyrimus, taip pat pastebėjo, kad šalia demografinių veiksnių, įtakojačių ekoturizmą, kai kurie autoriai (Gossling, Hultman, 2006; Wight, 1996) dažnai akcentuoja vidinius ekoturistus motyvuojančius veiksnius (savęs ugdymas, prasmingesnių kelionių siekis ir pan.). G. O. Falade (2008, p. 7) išskyrė politinius, ekonominius, aplinkos, socialinius bei technologinius veiksnius, tačiau priėjo išvados, kad šie (išoriniai) veiksniai daugiau įtakoja organizuotas keliones perkančius nei savarankiškai keliaujančius ekoturistus.

Aukščiau pateiktus ekoturizmą įtakančius veiksnius galima aptarti išsamiau.

Demografiniai veiksniai. Demografinių rodiklių (tokių kaip amžius, išsilavinimas, pajamos) dinamika gali ne tik didinti ekoturizmo produktų įvairovę, bet ir stipriai įtakoti šios turizmo rūšies sektoriaus augimą.

Pasaulyje atlikta nemažai tyrimų apie įvairių amžiaus grupių turistų įsitraukimą į ekoturizmo veiklą, tačiau daugelio jų rezultatai yra gana prieštaringi. Pavyzdžiui, D. Weaver (cit. pagal Boo, Eagles ir Cascagnette, 2001, p. 43), R. M. Self et. al (2010, p. 114) apibendrinę įvairių tyrimų duomenis, nustatė, kad didžiausią ekoturistų dalį paprastai sudaro vidutinio ir vyresnio amžiaus žmonės (45-64 m.), tuo tarpu D. Fennell (2008, p. 41) teigė, kad ekoturistais tampa jaunesni nei vidutinio amžiaus žmonės (25-35 m.). Iš tikrųjų, vienu ir kitu mokslininkų pateikiamos įžvalgos gali būti interpretuojamos atsižvelgiant į pastaraisiais metais turizmo industrijoje ryškėjančias tendencijas. Dėl Europoje ir visame pasaulyje vykstančio visuomenės senėjimo proceso didėja pagyvenusių turistų gretos. Remiantis „Eurostat“ duomenimis, 2008 m. 65+ amžiaus grupės turistams (kai kelionė truko daugiau nei 4 naktis) tenka 17% visos turizmo rinkos. Tuo tarpu jaunimas iki 24 m. sudaro 14%, 25-44 m. amžiaus grupė – 37% turizmo rinkos. Didesnės pajamos, augantys vienišų žmonių skaičius, kintantys socialiniai ir profesiniai ryšiai stipriai įtakoja jaunų žmonių mobilumą (European Travel Commission, 2006, p. 2-3). Vyraujant šioms tendencijoms, tikėtina, kad ekoturizmo produktai gali turėti didelį potencialą tiek tarp jaunimo, tiek tarp pagyvenusio amžiaus turistų, skirsis tik pasirenkamos veiklos pobūdis (Fennell, 2008, p. 41-44; Patterson, 2007, p. 7). Pavyzdžiui, jaunesnio amžiaus grupės (20-34 m.) turistus labiau traukia fizinių jėgų ir ištvermės reikalaujančios atrakcijos

(alpinizmas, plaukiojimas srauniomis kalnų upėmis ir pan.), tuo tarpu vyresnius ekoturistus domina pasyvesnės veiklos (paukščių, laukinių gyvūnų stebėjimas ir pan.).

Kiti demografiniai veiksniai, įtakojantys ekoturizmo plėtrą – išsilavinimas ir pajamos. Daugelis autorių (Beeton, 1998, p. 16 ; Dolnicar et al., 2008, p. 4; Patterson, 2007, p. 7; Self et al., 2010, p.114, Weaver, 2001, p. 43) akcentuoja, kad ekoturistai turi aukštesnį nei vidurinį išsilavinimą, didesnes pajamas ir kelionėms skiria daugiau pinigų nei kiti turistai. Dar 2000 metais atliktoje TIES apklausoje nustatyta, kad 82% JAV ekoturistų yra baigę aukštąją mokyklą (koledžą arba universitetą). Kitaip nei paprasti turistai, ekoturistai rinkdamiesi keliones pirmenybę teikia ne kelionės patogumui, o jos patirčiai, mokymosi galimybei, aplinkosauginių standartų laikymuisi. Dėl šių priežasčių jie pasirengę už kelionę mokėti daugiau.

Gyvenimo būdo (motyvacijos) veiksniai. Vienareikšmiškai apibūdinti pagrindinius motyvus, lemiančius ekologinių kelionių pasirinkimą, yra sudėtinga. Kai kurie anksčiau atlikti kelionių motyvacijos tyrimai (Fennell, cit. pagal Eagles ir Fennell, 2008, p. 34) buvo kryptingai orientuoti į ekoturistų ir „tradicinių“ turistų elgsenos palyginimus. Nustatyta, kad ekoturistai, lyginant su kitais turistais, yra labiau suinteresuoti aplankyti žmogaus nepalietas gamtines teritorijas, kaimo vietas, unikalias kultūras. Pagrindiniai ekoturistų kelionių motyvai: galimybė stebėti natūralią (laukinę) gamtą, užmegzti ryšį su vietiniais gyventojais, susipažinti su vietine augalija ir gyvūnija, užsiimti aktyvia nuotykiine veikla. Tuo tarpu „tradiciniai“ turistai kelionėje dažniausiai siekia jaustis kaip namuose, pasyviai stebėti aplinką, nesistengiant jos iš arčiau pažinti (Beeton, 1998, p. 21; Tao et. al., 2004, p.2-8).

Vėlesniais tyrimais nustatyta, kad ekoturistų motyvai gali sutapti su kitų turistų motyvais, dėl to apibrėžti turistų motyvaciją remiantis vien produktais, kuriais jie reiškia susidomėjimą, yra neįmanoma (Wight, 1996, p. 4-8). Atsiranda vis daugiau mokslinių įrodymų, kad turistai, sąmoningai besirenkantys ekoturistinius produktus, ne visada jiems kelia aukštus aplinkosauginius ar socialinius reikalavimus (Stoškus ir kt., 2008, p.18). Tai reiškia, kad ekoturistines keliones dėl vienokių ar kitokių priežasčių renkasi ir „tradiciniai“ turistai. Pavyzdžiui, S. Kerstetter et al. (2004, p. 497), atlikę Taivano turistų, besirenkančių ekoturizmo produktus, po pelkes, elgsio ir motyvacijos veiksnių analizę, nustatė, kad net 60% visų tiriamųjų pagrindinis motyvas renkantis šios rūšies veiklą, yra emocinio pasitenkinimo siekis (t.y. pakeisti aplinką, patirti susižavėjimą), o ne domėjimasis aplinkosauga ar pažinimu.

Mokslinėje literatūroje įvairūs autoriai (Curtin ir Wilkes, cit. pagal Duffus, Dearden, Kusler, Lindberg, Mowforth, 2005, p. 459) pateikia skirtingas turistų ir jų motyvų, skatinančių juos pirkti ekoturizmo produktus, klasifikacijas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ekoturistų klasifikacija

Autorius	Savybės			
D. A.Duffus, P. Dearden (1990)	„Specialistai“ Siekia atrasti dar neatrastas vietas, įgyti neįkainuojamos patirties, dėl jos pasiryžę aukotis, domina aktyvios, „gilios“ kelionės;	„Ne specialistai“ Šiuos ekoturistus mažai domina ekoturizmo atrakcijos, siekia patirti kuo daugiau įspūdžių per trumpą laiką, domina trumpos, kasdienybę pajūrinančios kelionės.		
J. Kusler (1991)	„Nepriklausomi“ Šie ekoturistai yra linkę keliauti į tas pačias vietas keletą kartų, todėl jų kelionės pasižymi monotoniškumu, siekia įgyti kuo daugiau patirties per trumpą laiką, todėl keliaujant yra labai lankstūs;	„Turų dalyviai“ Pasižymi labai dideliu organizuotumu, mėgsta ilgąs keliones, netikėtai kilusius iššūkius, todėl dažnai renkasi keliones į egzotiškus, mažai žinomus kraštus (pvz. Antarktidą);	„Mokslinės grupės“ Pagrindinis kelionės tikslas – moksliniai tyrinėjimai mažai žinomose, neištirtose vietovėse, todėl tokie ekoturistai yra pasiruošę ilgą laiką praleisti sudėtingomis aplinkos sąlygomis.	
K. Lindberg (1991)	„Užkietėję“ Ekologines keliones renkasi dėl mokslinių/tiriamųjų ar aplinkosauginių tikslų – siekia ištirti vietovę/kultūrą, atrasti naujos informacijos, jiems kiekviena kelionė suteikia stiprių išgyvenimų;	„Atsidavę“ Kiekvienoje kelionėje siekia sužinoti kažką naujo, artimiau susipažinti su vietine gamta/kultūra; pagrindinis motyvas – edukacinis;	„Nuotykių“ Renkasi tai, kas neįprasta, kelionėje siekia ekstramalių iššūkių	„Atsitiktiniai“ Renkasi tai, kas jau išbandyta ir patikrinta, ekoturizmo produktai dažnai yra tik sudėtinė kelionės dalis.
M.Mowforth (1993)	„Tvirti“ Dažniausiai jaunesni, nepriklausomi, labai energingi ekoturistai, kelionėse siekiantys nuotykių, ekstramalių situacijų, pavojų.	„Švelnūs“ Tokie turistai renkasi daugiatisles keliones, mėgsta keliauti grupėmis, dalintis patirtimi, vertina patogumą, siekia geriau pažinti supančią aplinką;	„Specialistai“ Nepriklausomi keliautojai, besidomintys specialių interesų turais po mažai žinomas, neištirtas vietas, tokios kelionės dažnai paremtos moksliniais, pažinimo tikslais arba hobiu.	

Apžvelgus įvairių autorių pateiktas klasifikacijas, galima daryti prielaidą, kad turistų motyvai yra stipriai įtakojami tiek sociopsichologinių, tiek aplinkos faktorių. C. H. Tao et al. (2004, p.3) šiuos faktorius, remdamiesi S. Wilson tyrimų rezultatais, atitinkamai įvardija kaip “*stumti*” (angl. push) ir “*traukti*” (angl. pull) motyvais. “*Stumti*” motyvai paaiškina turisto norą/poreikį keliauti (pvz.: troškimas pabėgti nuo rutinos, pailsėti, atsipalaiduoti, papramogauti, užmegzti naujas pažintis ir pan.). Tuo tarpu “*traukti*” motyvai paaiškina vietovės tikslo pasirinkimą (pvz.: laukinė gamta, vanduo, kalnai, parkai, kaimo aplinka, oras ir pan.).

Aplinkos veiksniai. Ekoturizmo plėtrai didžiausią įtaką gali daryti sezoniškumas, aplinkos tarša bei stichinės nelaimės (Falade, 2008, p.7).

Nors literatūroje sezoniškumas dažnai interpretuojamas kaip turizmo paklausą neigiamai veikiantis reiškinys, tačiau ekoturizmui jo įtaka šiek tiek mažesnė. Ekoturistai yra linkę keliauti ištisus metus, dėl to ekoturizmo produktai turi didelį potencialą ir ne sezono metu (Beeton, 1998, p. 18; Duval, 2004, p. 177; Page, 2006, p. 383, Weaver, 2001, p. 213). Pavyzdžiui, 2006 m. Šri Lankoje atlikto tyrimo metu nustatyta, kad net 65% ekologinius turus besirenkančių turistų į šalį vyko visus metus ir tik 33% atvyko sezono metu (t.y. gruodžio – kovo mėnesiais). Tiesa, visiškai išvengti sezoniškumo problemų ekoturizmo sektoriuje taip pat neįmanoma, nes kai kurioms ekoturizmo veikloms klimatinės sąlygos yra lemiančios, pvz.: perinčių vėžlių stebėjimas Karibų jūros pakrantėse vyksta tik kovo – rugpjūčio mėnesiais, nardymas su banginiais – rykliais Australijoje vyksta tik kovo – liepos mėnesiais.

Pastaruosius dešimtmečius vis labiau akcentuojama neatsakingos žmogaus ūkinės veiklos padariniai turizmo plėtrai. Oro, vandens, dirvos tarša, gaisrai, miškų kirtimas, pelkių sausinimas, klimato kaita, ištisų ekosistemų naikinimas ir kiti negatyvūs procesai negali nekelti nerimo dėl daugelio turizmo traukos vietovių.

Turistų srautų sumažėjimą tam tikruose pasaulio regionuose (pvz.: Centrinėje Amerikoje) taip pat gali būti susijęs ir su gamtos stichijomis, tokiomis kaip žemės drebėjimai, uraganai, ugnikalnių išsiveržimai, potvyniai, liūtys. Dėl klimato pokyčių tokie gamtos reiškiniai gali tik dažnėti.

Politiniai veiksniai. Labai svarbų vaidmenį plėtojant turizmą atlieka šalies politinė sistema, įstatymai bei vyriausybės sprendimai. Įvairios valdžios institucijos kuria priemones, kuriomis galima numatyti turizmo sektoriaus kryptį ir mastą, skatinti arba varžyti turizmo produktų vystymą ir pan (Nagle, 1999, p. 94). Vienas iš valdžios įtakos pavyzdžių – griežtesnė aplinkosaugos politika, plintant negatyviams aplinkos kaitos padariniams. Visapusiškas darnaus vystymosi ir ekologinių idėjų perkėlimas į daugelio valstybių teisės aktus ir tarptautinių organizacijų programas padeda didinti turistų sąmoningumą bei socialinę atsakomybę. Dėl to, ekoturizmas, kaip darnaus vystymo instrumentas, sulaukia vis daugiau dėmesio ir palaikymo (Stoškus ir kt., 2008, p. 13).

Neigiamai turizmo pramonę paveikti gali ir tokie politiniai veiksniai kaip etniniai konfliktai, suiritės ir terorizmas (Falade, 2008). Dėl šios priežasties, kai kuriose šalyse, siekiant užtikrinti turistų saugumą, yra įkurta turistų policija (pvz. Tailande, Egipte, Turkijoje).

Ekonominiai veiksniai. Pasaulio ekonomika sparčiai vystosi ir kinta, todėl įvairūs ekonominiai procesai neišvengiamai įtakoja turizmo sektorių, turistų elgesį ir šalių rinkas.

Pavyzdžiui, dėl valiutų kurso svyravimų tos pačios turizmo paslaugos įvairiose šalyse gali kainuoti skirtingai (pigiau arba brangiau), o tai savo ruožtu gali arba pritraukti turistus, arba juos atbaidyti (Nagle, 1999, p. 7-8). Kita vertus, šio veiksnio reikšmė šiek tiek sumažėjo daugeliui ES šalių įsivedus eurą. Bendra tarptautinė valiuta palengvino turistų keliavimą ne tik po Europą, bet ir po kitas turistines vietas (euras tapo pripažįstamas daugelyje euro zonai nepriklausančių šalių). Nebeliko valiutos keitimo, kainų skirtumo problemų (Santana - Gallego et al., 2010, p. 1812).

Turizmo sektorius yra ypač jautrus ekonominiams nuosmukiams. Pavyzdžiui, 2008 m. prasidėjusi pasaulinė ekonominė recesija itin paveikė tarptautinį turizmą. Vien Europoje per 2009 m. atvykstamasis turizmas sumažėjo 6%, kai iki tol šiam regionui buvo būdingas pastovus atvykstančių turistų srauto didėjimas (*Europos Kelionių Komisija*, 2010, p. 3). Tačiau reikėtų pažymėti, jog ekoturizmui (kaip vienai iš nišinio turizmo rūšių) yra būdingas didesnis lankstumas bei prisitaikymas prie kintančių ekonominių sąlygų nei masiniam turizmui. Pastarasis yra orientuotas į didelių ir pastovių turistų srautų užtikrinimą, ilgalaikį investavimą į poilsio infrastruktūrą ir pan. Tad bet kokia krizė šią turizmo rūšį gali stipriai pažeisti (Papatheodorou et al., 2010, p. 39-41). Tuo tarpu ekoturizmo plėtrą gali užtikrinti net ir maži turistų srautai bei santykinai nedidelės finansinės investicijos (Novelli et al., 2006, p. 62-63).

Pigių skrydžių bendrovių atsiradimas taip pat yra vertinamas kaip labai svarbus ekonominis veiksnys, paskatinęs kelionių dažnėjimą bei naujų maršrutų įvedimą (pvz., į Vidurio ir Rytų Europą) (*Eurostat*, 2008, p. 17). Tačiau šiandien dėl kylančių kuro kainų daugelis avialinijų priverstos įvesti kuro ir taršos mokesčius, o tai automatiškai didina skrydžių kainas. Dėl to, tikėtina, kad ateityje daugės kelionių ekologiškesniu transportu (traukiniais, dviračiais ir pan.).

Taigi, ekonominiai ir aplinkosauginiai veiksniai vis labiau veikia vieni kitus, todėl ateityje ekoturizmas gali tapti svarbiu įnašu į valstybių ekonominę plėtrą.

Socialiniai veiksniai. Nusikaltamumas, sveikatos saugumas, bendras užsienio šalies įvaizdis žiniasklaidoje – tai veiksniai, kurie taip pat turi įtakos ekologinio turizmo plėtrai. Vienas iš tokių neigiamų socialinio pobūdžio reiškinių – pavojus susirgti užkrečiamomis ligomis (Falade, 2008, p.7). Dauguma ekoturistų pagrindinėmis kelionių kryptimis renkasi egzotines, negyvenamas teritorijas, kuriose gyvena daugybė laukinių gyvūnų ir vabzdžių, o vandens telkiniuose knibžda įvairiausios bakterijos. Tai gali būti pagrindiniai ligų sukėlėjai. Pavyzdžiui, JAV Ligų kontrolės ir prevencijos

centro (CDC) duomenis, 2000 m. Malaizijoje vykstant tarptautiniam ekologiniam renginiui, beveik 44% dalyvių po pasiplaukiojimo upe susirgo leptospiroze.

Technologiniai veiksniai. Informacinių ir komunikacinių technologijų bei technikos pažanga tapo svarbiu įrankiu kuriant ir plėtojant turizmo pramonę (Morgan et al., 2001). Kalbant apie susisiekimo sektorių, transporto priemonių modernizacija padidino visuomenės mobilumą, sutrumpino nuotolius ir užtikrino keliavimo saugumą. Tuo tarpu, interneto, socialinių tinklų, e-prekybos, mobiliųjų technologijų bei navigacijos sistemų plitimas iš pagrindų pagerino turizmo rinkos viešumą, palengvino informacijos paiešką, kelionių pasirinkimą bei pasiruošimą joms (Eurostat, 2008, p. 17-18).

Technologijų pažanga itin reikšminga ekoturistams, kurie propaguoja savarankišką keliavimo būdą. Informacinės technologijos jiems leidžia ne tik sužinoti apie specifinius produktus, bet ir aktyviai bendrauti, keistis keliavimo patirtimi, jungtis prie įvairių aplinkosauginių projektų ir pan.

Galiausiai, skatinant ekoturizmo veiklą itin svarbus vaidmuo tenka internetinei rinkodarai. Kadangi vis didesnę reikšmę renkantis kelionę turi informacijos įdomumas bei patrauklumas, rinkodara ir jos elementai (reklama, produktų asortimentas) gali tapti pagrindiniu varikliu, siekiant ekoturizmo paslaugų teikėjus priartinti prie naudotojų (Stoškus ir kt., 2008, p. 13-14).

Taigi, nors egzistuoja daugybė turizmo plėtrą stimuliuojančių arba lėtinančių veiksnių, kiekvieną atskirą šio sektoriaus segmentą jie paveikia skirtingai. Ekoturizmui, kaip vienai iš tausojančiojo turizmo krypčių, dauguma bendrųjų veiksnių gali būti ne tik naudingi, bet ir tapti puikia šios turizmo rūšies skatinimo priemone.

1.3. Ekoturizmo produktas ir jo plėtojimo kryptys

Skirtingai negu daugelis kitų ūkio šakų, turizmas yra daug labiau orientuotas į produktą, jo tiekimą bei vystymą. Taip yra todėl, kad turizmo produktas yra gana specifinis. Plačiąja prasme, turizmo produktą galima apibrėžti kaip *“paslaugų ir prekių kompleksą (paslaugų paketą), kurį panaudojant sukuriama turistinė kelionė (turas). Jį sudaro turizmo ištekliai (gamtos, kultūros, architektūros ir istorijos įžymybės, kurios gali sudominti turistą ir paskatinti jį keliauti) ir turizmo industrijos įmonių paslaugos”* (Svetikienė, 2002, p. 50). Remiantis šiuo apibrėžimu galima išskirti keletą bruožų, kurie yra esminiai formuojant turizmo produktą. Vienas jų - turizmo produktų *neapčiuopiamumas*. Turizmo produktai paprastai yra laikomi paslaugomis, o tai reiškia, kad turistas už tam tikrą kainą perka patyrimą, o ne materialią prekę (Bennet ir Strydom, 2001, p. 5-6). Kitas turizmo produkto bruožas – jo *kompleksiškumas*. Turizmo produktas gali būti skirtas turistui pavieniams arba visiems kelionės poreikiams tenkinti. Nėra pavienių organizacijų, tiekiančių ar kontroliuojančių turizmo produkto prieinamumą, yra tik atskiros suinteresuotos šalys, siūlančios atskirus produkto elementus (pvz.: maitinimą, transportą, apgyvendinimą, tarpininkavimą ir pan.) (Ateljevic ir Page, 2009, p. 35; Fyall ir Garrod, 2005, p. 34-43). Galiausiai, turizmo produktas yra *nevienalytis*, t.y.

turistui teikiamos paslaugos negali būti standartizuojamos, nes jų kokybę gali įtakoti įvairūs faktoriai (klimatas, atrakcijų būklė, vietinių gyventojų nusistatymas ir pan.) (Bennet ir Strydom, 2001, p. 5-6; Mak, 2004, p. 8-15).

Nepaisant šių bruožų, kurie padeda turizmo produktą atskirti nuo kitų pramonės šakų produktų, turizmo industrijoje produkto sąvoka išlieka labai subjektyvi. Turizmo rinką sudaro įvairūs vartotojų segmentai, todėl kiekvienam jų turizmo produktas bus patrauklus ir teiks naudą tik tada, kai atitiks specifinius jų lūkesčius.

Ekoturizmo produktų kūrimas ir skatinimas yra efektyvios ekoturizmo plėtros pagrindas. Nors daugelis ekoturizmo šalininkų kalbėdami apie šios turizmo formos produktus omenyje turi gamtinę aplinką ir tvaria jos raida pagrįstą patyrimą, vis dėlto, visuotino susitarimo, kaip apibrėžti ekoturizmo produktą iki šiol nėra (Denman, 2002, p. 16; Roberts, Hall, 2001, p. 156-159). Iš dalies tai gali būti susiję su skirtingų ekoturizmo produktų paplitimu įvairiuose pasaulio regionuose. Pavyzdžiui, Šiaurės ir Pietų Amerikoje bei Afrikoje didžiausią paklausą tarp ekoturistų turi laukinė gamta, Azijoje – turtingas kultūros paveldas, Europoje – kaimo turizmas, žmogaus suformuoti kraštovaizdžiai (Denman, 2002, p. 10). Kitą vertus, ekoturizmo produkto sampratos suvokimą taip pat gali komplikuoti atsainus „eko“ termino naudojimas, t.y. jo vartojimas kalbant net apie įprastus turizmo produktus. Siekiant išvengti dviprasmiškumo bei piktnaudžiavimo šia sąvoka, ekoturizmo produkto tikrumą gali padėti nustatyti tam tikri kriterijai, kurie yra pateikiami žemiau esančioje 2 lentelėje:

2 lentelė. Ekoturizmo produktui keliami reikalavimai

Reikalavimai	Paaiškinimai
Orientuotas į neigiamo poveikio aplinkai mažinimą	• plėtojamas nekenkiant aplinkai ir jos objektams;
Orientuotas į aplinkosauginio ir socialinio sąmoningumo skatinimą	• skatina prisiimti moralinę atsakomybę gamtinės ir kultūrinės aplinkos atžvilgiu; • laikosi nustatytų tvarumo principų, apimančių ekologines, socialines, kultūrines bei ekonomines plotmes. • skatina pripažinti gamtos ir kultūros išteklių unikalią vertę.
Orientuotas į naudos kurimą suinteresuotoms šalims	• teikia ilgalaikę naudą turizmo ištekliams, vietinei bendruomenei ir visai turizmo pramonei (ši nauda turėtų apimti aplinkosauginius, mokslinius, socialinius, kultūrinius bei ekonominius aspektus).
Orientuotas į aplinkosauginį švietimą ir ugdymą	• orientuotas į kiekvieno turisto asmeninį pažinimą ir mokymąsi.

Šaltinis: adaptuota pagal L. Roberts & D. Hall, cit. Pagal P. A. Wight, 2001, p. 157; D. Weaver, 2001, p. 109

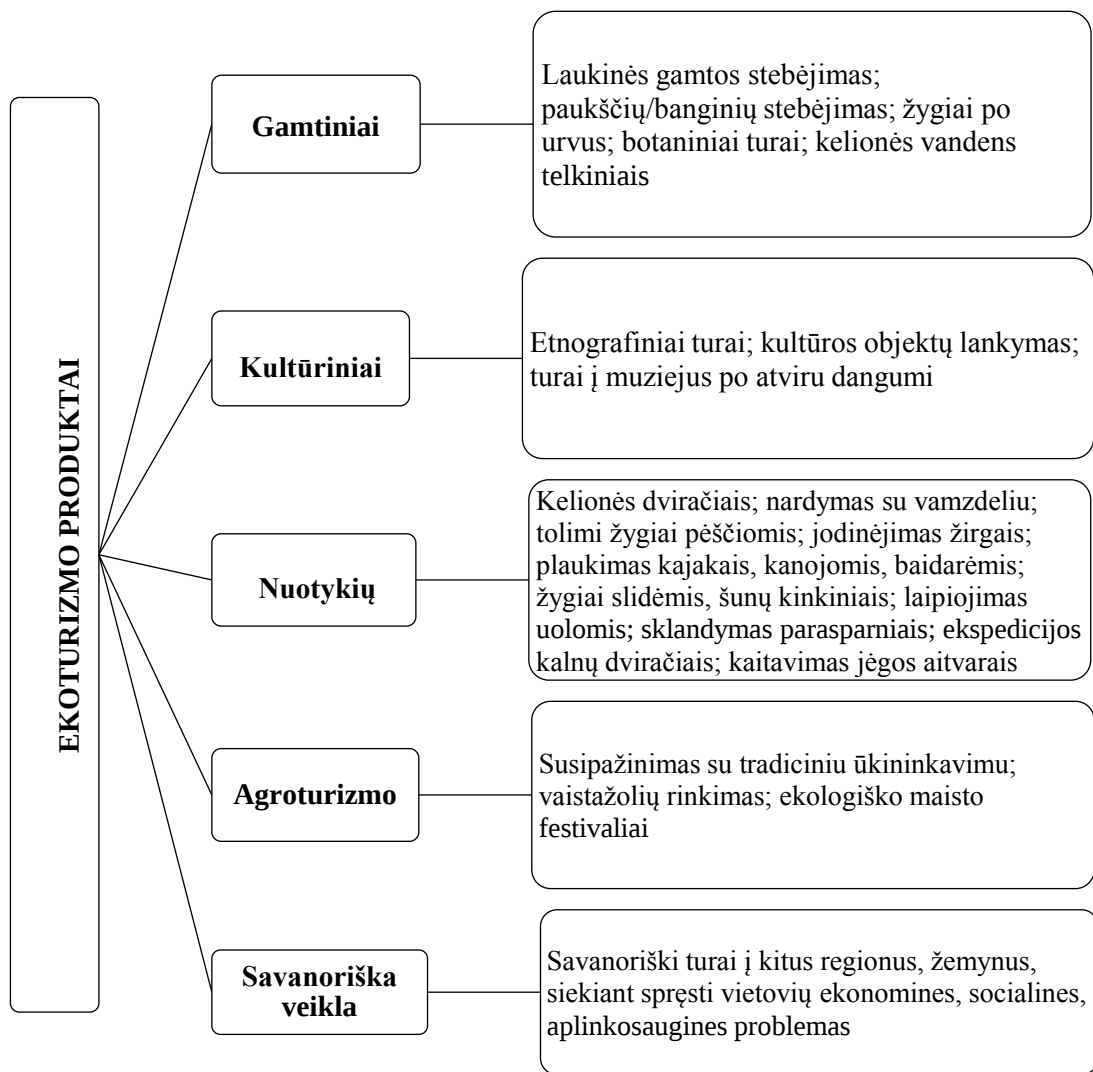
Remiantis šiais kriterijais, akivaizdu, kad pagrindinis ekoturizmo produktų tikslas - suteikti galimybę turistams iš arčiau pažinti (patirti) įvairius gamtos reiškinius ar objektus tuo pačiu stiprinant

ekologinės kultūros suvokimą. Vadinasi, ekoturizmo produktas daugiau skirtas pritraukti aplinkosauginę bei socialinę atsakomybę turinčius turistus (Stoškus ir kt., 2008, p. 17).

Pasaulyje egzistuoja daugybė ekoturizmo produktų, kuriuos galima susiskirti į tris svarbiausius segmentus: flora ir fauna, istorinės vetybės bei vandens telkiniai (Fennell, 2008, p. 97; Singh, 2010, p. 160-161). Tačiau šiandien toks skirstymas yra gana sąlyginis, nes vis dažniau ekoturizmo organizatoriai, siekdami pritraukti įvairaus kontingento turistus bei kuo ilgiau išlaikyti juos vienoje vietoje, formuoja kompleksinius produktus. Tokie produktai apima įvairias turistus dominančias sritis: laukinę gamtą, vietos papročius, istorinę ir kulinarinę paveldą bei aktyvias pramogas (Sirusienė, 2007, p. 206).

Mokslinėje literatūroje iki šiol nėra vienos ekoturizmo produktų (veiklų) klasifikacijos, įvairūs autoriai juos apibrėžia pagal skirtingus kriterijus: pagal metų laikus ir veiklos aktyvumą (Fennell, 2002, p. 178), pagal kelionės tikslą (Gulia, 2007, p. 171 - 172), pagal objektą arba veiklos pobūdį (Stoškus ir kt., 2008, p. 15). Svarbu pažymėti ir tai, kad kai kurie iš ekoturizmo produktų pasižymi tomis pačiomis savybėmis, dėl to, rinkodaros tikslais, gali būti priskirti kelioms skirtingoms produktų grupėms.

Akivaizdu, kad ekoturizmo produktų skaidymui į grupes didelės reikšmės turi tiek atskirų vartotojų rinkų paklausos ypatumai, tiek ekoturizmo išteklių potencialas tam tikroje vietovėje. Atsižvelgiant į tai, dažniausiai literatūroje sutinkamus ekoturizmo produktų pavyzdžius (pagal jų apibūdinimus) galima suskirstyti į penkias pagrindines grupes: gamtiniai, kultūriniai, nuotykių, agroturizmo bei pagrįsti savanoriška veikla (žr. 4 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės pagal D. Fennel (2002, p. 178), D. Weaver (2001), J. Singh (2010, p. 145-163).

4 pav. Ekoturizmo produktų rūšys

Gamtiniai ekoturizmo produktai. Tai veiklos, orientuotos į konkrečios teritorijos stebėjimą ir pažinimą. Ekskursijos/ekologiniai turai dažniausiai vyksta saugomose teritorijose (nacionaliniuose parkuose, rezervatuose, draustiniuose, botanikos soduose) naudojant minimalią infrastruktūrą (specialiai įrengtus takus, stebėjimo bokštelių ir pan.). Paprastai tokios ekskursijos vyksta pėsčiomis, lydint gidui. Jei išvykos – daugiadienės, tuomet į jas įtraukiamos transportavimo bei nakvynės paslaugos (Stoškus ir kt., 2008, p. 16).

Kultūriniai ekoturizmo produktai. Kultūros ir istorinis paveldas taip pat yra svarbi ekoturizmo propraogavimo priemonė (Beeton, 1998, p. 12). Tokio tipo kelionėse siekiama pažinti kultūrinę vietovės aplinką bei jos sąsajas su gamta. Ekoturistai turi galimybę ne tik aplankyti architektūros, istorijos, urbanistikos objektus (pilis, dvarus, religinio kulto pastatus, kaimus), bet ir patyrinėti etnines vietas bendruomenes, jų tradicinę gyvenseną, papročius, vertybes. Ekskursijų metu dažnai galima paragauti vietinio kulinario paveldo patiekalų, savomis rankomis išbandyti senuosius amatus, netgi pernaktoti

tradiciniuose vietinių gyventojų nameliuose (Steele-Prohaska, 1996, p. 278-283). Eko-kultūriniai turai ypač populiarūs Tanzanijoje. Šioje šalyje pagrindiniai turistiniai maršrutai išsidėstyti taip, kad keliautojai turėtų galimybę ne tik pasigrožėti unikalia laukine gamta, bet ir iš arčiau pažinti vietinės gentis, jų kultūrą (dažnai vienos kelionės metu aplankant net kelis genčių kaimelius) (Ofosu-Amaah, 2007, p. 43-45). Kitas šio tipo produkto pavyzdys galėtų būti Vokietijoje siūlomi turai į muziejus po atviru dangumi. Vienas jų – Federsee apylinkės ir jose esanti pelkė, aplink kurią driekiasi 9,5 km nutiestas takas. Ši teritorija traukia turistus ypatinga gamtine aplinka, ledynmečio reliktais bei archeologiniais radiniais. Neveltui ši teritorija yra saugoma pagal Natura 2000 bei LIFE projektus (Wallace, Russell, 2004, p. 235-254).

Nuotykių ekoturizmo produktai. Tai kelionės, kuriose siekiama suderinti gamtinį pažinimą ir aktyvų poilsį. Renkantis tokio tipo produktus, turistai siekia gilesnių įspūdžių, rizikos bei adrenalino. Dauguma veiklų pasižymi ekstramaliomis situacijomis, reikalaujančiomis fizinės ištvermės, todėl svarbus vaidmuo tenka gidui, kuris turi užtikrinti turistų saugumą (Stoškus ir kt., 2008). Pagal sudėtingumą bei riziką nuotykinė veikla gali būti skirstoma į „*lengvają*“ (pvz.: kelionės dviračiais, tolimi žygiai pėsčiomis, jodinėjimas žirgais ir kt.) ir „*sunkiąją*“ (plaukimas baidarėmis, laipiojimas uolomis, sklandymas parasparniais ir pan.) (Fennell, 2002).

Agro-ekoturizmo produktai. Kaimo gyvenimą, žemės ūkį bei gamtos vertybes apjungianti veikla skatina turistus iš arčiau pažinti kaimiškas vietas bei juose vykstančius procesus. Ekologiška žemės ūkio veikla gali būti efektyviausia priemonė kraštovaizdžio išsaugojimui, todėl šie produktai daugiausiai pritraukia agrarine aplinkosauga besidominčius turistus. Tokie turai suteikia keliautojams galimybę pernaktoti ūkyje, paragauti vietos patiekalų, apsilankyti ekologiškų produktų mugėse, maisto festivaliuose, ūkininkų turgeliuose, vaistažolių krautuvėse, pastovyklauti gamtinėje aplinkoje, išbandyti įvairius ūkio darbus ir t.t. Šio tipo produktų niša tampa vis populiareesnė Prancūzijoje, Austrijoje, Graikijoje ir Turkijoje (Little, 2006, p. 7-11).

Savanoriška (angl. volunteer) veikla pagrįsti produktai. Tai savanoriškos kelionės į vietas, kuriose turistai turi galimybę prisidėti prie gamtosaugos problemų sprendimo, nesiekiant jokios asmeninės naudos. Dažnai šie produktai pateikiami įvairių programų ar projektų pavidalu. Jų metu savanoriams suteikiami mokymai, būstas, maitinimas, transportas ir net užsienio kalbų kursai. Tokios savanoriškos iniciatyvos padeda ne tik vietos gyventojams, bet ir ugdo palankų visuomenės požiūrį į aplinkosauginę veiklą. Savanoriški turai gana populiarūs Afrikos, Azijos bei Lotynų Amerikos valstybėse (pvz.: tiltų statymas Indijos kaimuose, vargingų vaikų mokymas Tanzanijoje, darbas su gorilomis Ruandoje, dramblių priežiūra Šri Lankoje ir pan.) (Gray, Campbell, 2007, p. 463-482).

Taigi, ekoturizmo produktų skaidymas į grupes atskleidžia ne tik jų ypatybes ar konkrečią paskirtį, bet ir tai, kokia gausybė turizmo išteklių gali būti panaudota kuriant šiuos produktus. Kitą

vertus, renkantis ekoturizmo produktus, turistams svarbus ne tiek kiekybinis vartojimas, kiek galimybė įgyti autentiškos, kokybiškai intensyvios, gyvenimą praturtinančios patirties.

1.4. Ekoturizmo sertifikavimo standartai

Neabejotina, kad šiandien „eko“ etiketė turizmo paslaugų rinkoje yra gana efektyvus įrankis siekiant padidinti visuomenės susidomėjimą bei prekių/paslaugų pardavimus (Cosmescu, Cosmescu, 2007, p. 66). Kita vertus, toks turizmo produktų ženklavimas vis dažniau pasitelkiamas neigiamais rinkodaros tikslais. Norėdami pritraukti kuo daugiau aplinkosauga bei socialiai atsakingu keliavimu besidominčių žmonių, gamintojai bei pardavėjai „eko“ etiketę dažnai prideda prie paprasto turizmo produktų, o tai komplikuoja tiek ekoturizmo, tiek jo produktų supratimą. Siekiant, kad vartotojams būtų lengviau identifikuoti produktus, kurie atitinka aplinkosauginius standartus, buvo pradėtas vykdyti turizmo produktų ekologinis ženklavimas (angl. *eco-labeling*). Tai aplinką tausojamojo ženklo skyrimas produktui ar paslaugai (t.y. jų sertifikavimas), siekiant gaminti natūralią, sveiką produkciją, darančią mažą poveikį aplinkai (Turizmo terminų žodynas, 2009, p. 26).

Produktų sertifikavimo programas kuria vyriausybės arba privačios nekomercinės įmonės (Ruževičius, 2008, p. 128). Nors ženklavimas nėra privalomas (tai savanoriškas gamintojų ar pardavėjų pasirinkimas), gaminiui jis taikomas tik tada, kai atitinka tam tikrus nustatytus kriterijus. Pastarieji priklauso nuo pasirinktos sertifikavimo sistemos, kurių vien Europoje esama virš 50. Visos jos apima aplinkos apsaugos klausimus įvairiose turizmo paslaugų srityse: apgyvendinimo, pliažų, restoranų, apsauginių teritorijų ir pan. Toks ženklų diferencijavimas gana naudingas paprastam vartotojui, nes net ir neturint specialių žinių, jis gali įsigyti kokybiškas, aplinkai nekenksmingas paslaugas. Ekologiniu ženklu pažymėtus produktus atskirti padeda grafinis simbolis, kuris dažniausiai pateikiamas produkto etiketėje, turizmo organizacijos dokumentuose ar reklamoje (Ruževičius, 2008, p. 128).

Daugelyje pasaulio valstybių turizmo prekėms ir paslaugoms gali būti suteikti tarptautinio, nacionalinio ar regioninio lygio aplinkosauginiai ženklai (žr. 5 pav.).

Tarptautiniai				
				
				
Regioniniai				
				
Nacionaliniai				
				
				
				

Šaltinis: adaptuota pagal J. Ruževičius, 2008, p. 128

5 pav. Turizmo paslaugų aplinkosauginio sertifikavimo ženklai

Tarptautiniai aplinkosauginiai ženklai („Mėlynoji vėliava“, „Žaliasis raktas“ ir kt.) yra atpažįstami bei taikomi visame pasaulyje. Itin sparčiai plėtojasi nacionalinio lygio programos, ypač ES šalių. Šiuo metu Europoje labiausiai pripažįstami yra Italijos „Legambiente Turismo“^s, Šveicarijos

„Kalnų ožio“, Austrijos „Vandens gausos“, Latvijos „Žaliųjų atostogų“, Didžiosios Britanijos „Žaliojo turizmo verslo sistemos“, Liuksemburgo bei Nyderlandų aplinkosauginiai turizmo ženklai.

Pažymėtina, kad Lietuva iki šiol neturi nacionalinės turizmo paslaugų aplinkosauginio sertifikavimo programos. Dėl to, šalyje esantiems turizmo produktams gali būti suteikti tarptautiniai („Žaliasis raktas“, „Mėlynoji vėliava“) arba regioniniai („ES gelė“) ekologiniai ženklai (Ruževičius, 2008, p. 129).

Taigi, ekologinio ženklinimo sistemų įvairovė tik įrodo, kokį palankų turizmui ir aplinkai vaidmenį jos atlieka. Svarbu pažymėti ir tai, kad dauguma jų orientuoti ne tik į aplinkosauginės bei socialinės atsakomybės skatinimą, bet ir į saugą, sveikatingumą, paslaugų kokybę. Žemiau pateikiama ekologinio ženklinimo ir sertifikavimo nauda turizmo sektoriui bei jo dalyviams (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Ekologinio ženklinimo nauda

Vyriausybėms	✓ mažina aplinkosaugos kontrolei skirtas išlaidas; ✓ stimuliuoja rinkos plėtrą, nes eko ženklinimas veikia tiek pasiūlą, tiek paklausą.
Vietinėms bendruomenėms	✓ įpareigoja turizmo įmones gerbti vietos kultūrą; ✓ teikia ekonominę ir socialinę naudą; ✓ padeda užtikrinti socialinį teisingumą.
Turizmo sektoriui	✓ įpareigoja turizmo įmones stebėti savo veiklą aplinkosaugos atžvilgiu, o tai mažina neigiamą turizmo poveikį aplinkai; ✓ gerina sektoriaus įvaizdį ir valdymą per aplinkai jautraus verslo kūrimą; ✓ padeda diegti aplinką tausojančių turizmo prekių ir paslaugų standartus; ✓ stiprina turistinių vietovių aplinkosauginį teisingumą.
Turizmo verslui	✓ suteikia galimybę dalintis „gerosios praktikos“ pavyzdžiais ir įgyti konkurencinį pranašumą; ✓ mažina produktų eksplotacines išlaidas; ✓ užtikrina aplinkosauginių reikalavimų vykdymą;
Turistams	✓ informuoja apie turizmo poveikį aplinkai; ✓ įgalina teisingai pasirinkti aplinkosaugos standartų besilaikančias turizmo įmones ir jų produktus; ✓ leidžia sąmoningai priimti ekologiškumu paremtus sprendimus.

Šaltinis: sudaryta pagal W. M. Githinji, 2006, p. 22

Ekologinis ženklinimas – tai viena iš veiksmingiausių aplinkosaugos priemonių, nes užtikrina darnios plėtos principų taikymą turizmo sektoriuje bei skatina turistus pereiti prie labiau aplinką tausojančių keliavimo įpročių. Kita vertus, nors ekologiniai ženklai yra tikrai vertingi, be vartotojų švietimo ir informavimo, jie nebus atpažįstami ir efektyvūs.

1.5. Ekoturizmo plėtojimas Europos Sąjungoje

Europa yra turistų lankomiausias pasaulio regionas. Vien per 2011 metus į Europos šalis atvyko apie 500 mln. lankytojų, o tai sudaro apie 51 proc. visos pasaulinės turizmo rinkos (*Pasaulinė turizmo organizacija*, 2012, p. 4). Kraštovaizdžių, laukinės gamtos, istorijos ir kultūros paveldo įvairovė, kokybiška infrastruktūra, vasaros ir žiemos kelionių galimybės – tai tik kelios iš daugelio priežasčių, dėl ko turizmas yra vienas iš labiausiai besivystančių veiklos sričių Europoje. Sėkminga turizmo plėtra itin svarbi daugeliui Europos valstybių, nes prisideda prie ekonomikos augimo, užimtumo skatinimo, socialinės sanglaudos, kultūros objektų išsaugojimo ir pan.

Siekiant išlaikyti Europos regiono patrauklumą ir stiprinti sanglaudą turizmo sektoriuje, dar 9 dešimtmetyje Europos Komisija (vykdomoji ES institucija, toliau - EK) bendradarbiaudama kartu su ES Taryba, Europos Parlamentu, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu bei Regionų komitetu ėmė formuoti bendrą Europos turizmo politiką (Notarstefano, 2007, p. 2). Nustatytos pagrindinės politikos kryptys ir priemonės, orientuotos į turizmo paslaugų kokybės gerinimą, turizmo pramonės konkurencingumo didinimą, darbo vietų kūrimą, darnaus turizmo plėtros skatinimą.

Būtent darna yra esminė nuostata, kuria grindžiama visa ES ūkinė veikla, tarp jų ir turizmas (Micu, Diaconu, 2010, p. 1-2). Darnios plėtros principai yra diegiami į daugelį tarptautinių, nacionalinių ir regioninių ES dokumentų bei programų. Darnaus turizmo plėtra kaip prioritetinė ES veikla pabrėžiama Europos Komisijos komunikatuose „*Pagrindinės darnaus Europos turizmo gairės*“ (2003), „*Atnaujinta ES turizmo politika: tvaresnės partnerystės Europos turizmo sektoriuje link*“ (2006), „*Turistų lankomiausias žemynas – Europa. Nauja turizmo politika*“ (2010), strategijoje „*Europa 2020*“ (2010). Šiuose dokumentuose akcentuojama, kad turizmas tiesiogiai susijęs su poveikiu ekonomikai, socio-kultūrinei aplinkai ir gamtai, dėl to, tik turizmo vystymas darnios plėtros kontekste gali padėti suderinti skirtingus aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius tikslus bei interesus (*Darnaus turizmo vystymo gairės*, 2010, p. 16). Remdamasi šiuo požiūriu, ES siekia užtikrinti darnios plėtros principų taikymą visuose turizmo segmentuose bei aktyviai remia alternatyvias turizmo rūšis, kurios šiuos principus palaiko (kaimo, nuotykių, kultūrinį, ekologinį ir kt.). Jau dabar Europos alternatyvaus turizmo rinka yra didžiausia pasaulyje (pvz., net 71% pasaulio ekoturistų yra iš Europos regiono) (Radulescu, 2011, p. 187).

Padidinti Europos turizmo pramonės konkurencingumą yra vienas iš pagrindinių ES turizmo politikos tikslų. Todėl tai, kad ekoturizmas gali tapti puikia priemone pajvairinti masinį turizmą, įvertino tiek ES, tiek valstybės narės. Svarbiausios ES veiksmų kryptys, siekiant populiarinti ekoturizmą regione, pateiktos 4 lentelėje.

4 lentelė. Prioritetinės ES ekoturizmo plėtros kryptys

Kryptis	Apibūdinimas
<i>Aplinkosaugos politikos įgyvendinimas</i>	ES reikalavimų įgyvendinimas aplinkosaugos srityje yra vienas griežčiausių pasaulyje. Šiandien svarbiausiais prioritetais yra įvardijami: nykstančių rūšių ir buveinių apsauga bei tausėsnis gamtinių išteklių naudojimas (europa.eu). Siekiant šių tikslų yra leidžiami teisės aktai, strateginiai dokumentai ir programos (Natura 2000) bei imamasi kitų priemonių (ES vadybos ir audito sistema (EMAS), turizmo produktų ekoženklimas), kurios užtikrina darnios plėtros principų taikymą turizmo versle.
<i>Finansinė parama gamtosaugos projektams</i>	ES skiria nemažas lėšas projektams, kuriomis siekiama bent kiek prisidėti prie biologinės įvairovės, kraštovaizdžio išsaugojimo. Pagrindinis šių projektų finansavimo šaltinis – Sanglaudos fondas.
<i>Aktyvus bendradarbiavimas su kitomis ekoturizmo organizacijomis</i>	Norint užtikrinti visuomenės informuotumą apie ekologinio turizmo paslaugas bei efektyvų jų prieinamumą būtinas dialogas tarp ES ir nacionalinių valdymo, mokslinių tyrimų institucijų, tarptautinių organizacijų, NVO. Plėtojant ekoturizmą, itin svarbūs ES ryšiai su tokiomis organizacijomis kaip: - Europos kelionių komisija (angl. European Travel Commission). Pagrindinis organizacijos tikslas – vykdyti Europos šalių rinkodarą pasaulyje. Kartu su Europos Komisija įgyvendina projektą „Visit Europe“, kuris leidžia pristatyti Europos šalis kaip patrauklias pasaulinio turizmo kryptis, gerina jų įvaizdį. EKK, palaikydama ES siekį vystyti darnų ir atsakingą turizmą, didelį dėmesį skiria bendradarbiavimui su tarptautinėmis ir regioninėmis organizacijomis (tokiomis kaip Tarptautinė ekoturizmo asociacija, Green Globe, PAN Parks, SUSTRANS ir kt.), kurios siekia užtikrinti gamtos išteklių subalansuotą naudojimą. - JT Aplinkos apsaugos programa (angl. UNEP). JT padalinys, kuris skatina iniciatyvas, orientuotas į aplinkosauginę veiklą. Ši organizacija didelį dėmesį skiria ekoturizmui, kuris kaip ir pati organizacija orientuotas į gamtos paveldo, biologinės įvairovės išsaugojimą, bei tausojimą. - Globalinis gamtos fondas (angl. Global Nature Fund). Tarptautinio ežerų tinklo (angl. Living lakes) koordinatorius, kuris yra atsakingas už vandens telkinių (ežerų ir pelkių) apsaugą ir darnų jų vystymą. Kadangi ežerai yra patrauklios rekreacijai ir turizmui vietos, fondas kartu su dar beveik 70 partnerių įgyvendina šių vietovių apsaugos projektus.

Šaltinis: sudaryta autorės

Sekant ES prioritetais, valstybės narės taip pat reaguoja į tendenciją skatinti ekologinį turizmą. Daugelis jų, siekdamos racionaliau ir plačiau išnaudoti turizmo išteklius, ekoturizmo idėją netgi perkelia į nacionalinius turizmo plėtros dokumentus. Pavyzdžiui, ekologinio turizmo plėtotės svarba akcentuojama Estijos *Nacionaliniame turizmo plėtros 2007-2013 m. plane*, Rumunijos *Nacionaliniame*

turizmo plėtros 2007 - 2026 m. plane, Lietuvos Nacionalinėje turizmo plėtros 2007 – 2013 m. programoje, Latvijos Turizmo rinkodaros 2010 - 2015 m. strategijoje, Austrijos Turizmo iki 2015 m. strategijoje. Kitos valstybės, be bendrai turizmo sektoriaus plėtrą skatinančių strateginių programų, taip pat rengia atskirus ekoturizmo (ar alternatyvaus turizmo) teisinius dokumentus, kuriuose pateikiamos konkrečios priemonės šiai turizmo rūšiai vystyti. Pavyzdžiui, Bulgarija 2003 m. pradėjo įgyvendinti *Nacionalinę ekoturizmo strategiją*, kuria siekiama gerinti išskirtinį šalies įvaizdį ir žinomumą pasitelkiant ekoturizmo produktus. Numatytos 26 priemonės, nukreiptos į keturias svarbiausias sritis – gamtos ir kultūros paveldo apsaugą, ekologinio turizmo verslo skatinimą, regionų ir vietinę plėtrą bei nacionalinę politiką (*National ecotourism strategy for Bulgaria*, 2003, p. 12).

Taigi, daugelis Europos šalių skiria ypatingą dėmesį ekoturizmui – vyriausybės rengia šios turizmo rūšies plėtros programas ir projektus, numato investicijas į ekoturizmo infrastruktūros gerinimą, palaiko ekoturizmo asociacijų veiklą (*Oslo statement on ecotourism*, 2007). Kita vertus, kol vienos šalys ekoturizmo tradicijas dar tik formuoja, kitos jau spėjo ekoturizmą įvertinti kaip vieną iš perspektyviausių turizmo sričių. Šiandien ekologinis turizmas itin populiarus Skandinavijos šalyse, Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Vokietijoje. Šios šalys turi gana skirtingą ekoturizmo vystymo patirtį, dėl to, kai kurios iš jų gali būti aptartos išsamiau:

Švedija. Ypatingas Švedijos valdžios dėmesys natūralių gamtinių išteklių, kurie sudaro didžiausią šalies turizmo potencialą, apsaugai bei pačių švedų požiūris, kad turizmas turi būti paremtas artumu su gamta, asketizmu bei moksliniu pažinimu – pagrindinės priežastys, sąlygojusios sėkmingą ekoturizmo plėtrą šioje šalyje. Švedijoje ekoturizmas, kaip oficiali turizmo rūšis, įteisintas 1996 m., populiarėjant darnaus vystymosi ideologijai. Įvertinusi ekologinio turizmo teikiamą naudą, valstybė ėmėsi atinkamų teisinių, politinių ir ekonominių priemonių šios veiklos plėtrai skatinti: parengė Ekologinio turizmo chartiją, įkūrė Švedijos ekoturizmo asociaciją¹, kuri kartu su Švedijos kelionių ir turizmo taryba bei Švedijos aplinkosaugos bendrija įsteigė pirmąjį Europoje ekologinį ženklą (*Nature's Best*) (Gossling, Hultman, 2006, p. 170). Šiandien ekoturizmas Švedijoje klesti – net 86 kelionių operatoriai siūlo daugiau kaip 300 ekoturų visoje šalies teritorijoje (*Nature's Best Sweden*, 2012).

Prancūzija. Prancūzija tarptautinėje turizmo rinkoje ilgą laiką buvo geriau žinoma kaip kaimo turizmo plėtros iniciatorė bei gamtinio turizmo propaguotoja, tačiau 10 dešimtmetyje prasidėjęs masinio turizmo į šalį bumas sudarė prielaidas daugiau dėmesio skirti ne tik gamtiniam turizmo potencialio panaudojimui, bet ir ekologijai. Prancūzijos Vyriausybė kartu su Turizmo bei Ekologijos, energetikos, planavimo ir darnios plėtros ministerijomis skiria didelį dėmesį darnaus ir ekologinio turizmo skatinimui ir vystymui: teikia finansinę paramą tiems turizmo paslaugų teikėjams, kurių viena

¹ Švedijos turizmo asociacija (angl. Swedish ecotourism association) – nevyriausybinė organizacija, jungianti daugiau kaip 300 narių (gamtinių (ekologinių) kelionių organizatorius, gamtos apsaugos specialistus, keliautojus, kitas suinteresuotas šalis, kurios skatina ir vysto ekologinį turizmą).

iš prioritetinių veiklos kryptių yra darni turizmo plėtra (pvz. nacionaliniai parkai, regioninės gamtos ir paveldo apsaugos institucijos, apgyvendinimo įstaigos.); remia turistų apgyvendimo paslaugų ekoženklimą; tobulina ekoturistinę infrastruktūrą (dviračių takus, informacinius standus ir pan.) (*France tourism report*, 2008). Siekiant dar labiau skleisti ekoturizmo idėją tarp turizmo specialistų, kelionių operatorių bei visuomenės, 2005 m. įsteigta Prancūzijos ekoturizmo asociacija. Šios nevyriausybinės organizacijos nariais šiuo metu yra 350 šalies viešbučių ir kelionių operatorių, kurie savo veiklą grindžia darnaus turizmo principais (*French Ecotourism Association*, 2012).

Vokietija. Vokiečiai ypatingai rūpinasi sveika gyvensena, ekologija ir ekologinių standartų diegimu į visas ūkio šakas, tarp jų ir turizmą. Ši šalis, būdama viena iš pagrindinių ES steigėjų, ypatingai daug lėšų skiria subalansuoto turizmo plėtros politikai įgyvendinti. Nuo 2002 m. ekoturizmas įvardijamas kaip viena prioritetinių Vokietijos turizmo politikos įgyvendinimo priemonių tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. Dėl to, Vyriausybė teikia finansinę paramą ne tik šalies ekoturizmo paslaugų teikėjams, bet remia šios rūšies turizmą ir kitose, itin pažeidžiamose pasaulio vietovėse. Svarbu paminėti ir tai, Vokietijoje gerai išvystyta ekoturistinė infrastruktūra (pvz. dviračių takų tinklas), o pagal ekoženklų turizmo sektoriuje skaičių šalis pirmauja Europoje (*Sustainable tourism in Germany*, 2009).

Suprantama, kad ekoturizmas yra tik viena iš ES darnaus turizmo politikos įgyvendinimo priemonių, dėl to didžiausias vaidmuo plėtojant šios rūšies turizmą tenka nacionalinėms valdymo institucijoms ir turizmo sektoriaus atstovams, kurie politinėmis, ekonominėmis bei teisinėmis priemonėmis siekia pagerinti supratimą apie ekoturizmo produktus ir jų teikiamą naudą.

Apibendrinat pirmąjį skyrių galima teigti, kad ekologinis turizmas šiandien suprantamas ne vien kaip masinį turizmą įvairinanti alternatyva, bet ir kaip viena iš esminių darnaus turizmo kryptių, kuri pagrįsta sąmoningu gamtos tausojimu, aplinkosauginiu švietimu, parama vietinei bendruomenei bei vietinės kultūros tęstinumui. Nors ekologinį turizmą įtakoja tie patys veiksniai, kaip ir visą turizmo sektorių, tačiau priešingai nei pastarajam, ekoturizmo plėtrai daugelis bendrųjų veiksnių gali būti netgi palankūs. Pavyzdžiui, negatyvi aplinkos kaita, sezoniškumas, ekonominis nestabilumas, demografiniai pokyčiai visuomenėje gali tapti svarbia paskata kuriant ekoturizmo produktus, nes jie nuolat orientuojasi į skirtingo amžiaus ir interesų turistus, skirtingus metų laikus bei į palyginti mažas išlaidas infrastruktūros plėtrai. Toks įvairiapusiškas ekoturizmo produktų pobūdis sąlygoja ne tik jų gausą, bet ir poreikį užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę. Atsižvelgiant į tai, tiek ES institucijos, tiek valstybės narės imasi įvairių teisinių, ekonominių bei politinių iniciatyvų, kuriomis siekiama stiprinti visuomenės informuotumą apie aplinkosauginius standartus atitinkančius ekoturizmo produktus ir efektyvų jų prieinamumą.

II. EKOTURIZMO SKATINIMAS LIETUVOJE

2.1. Ekoturizmo teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Pasaulyniame kontekste vienos iš svarbiausių ekologinio turizmo destinacijų – specialų apsaugos statusą turinčios gamtinės teritorijos. Nors Lietuvoje saugomos teritorijos taip pat sudaro didžiausią ekoturizmo potencialą, ekologinio turizmo sąvoka nacionaliniuose teisės aktuose iki šiol nėra pakankamai gerai užtikrinta. Ilgą laiką aplinkos apsaugos teisinis reguliavimas šalyje buvo daugiau nukreiptas į valstybiniu mastu svarbių gamtinių teritorijų išsaugojimą ir jų ekologinės vertės didinimą nei į šių teritorijų panaudojimą turizmo ir rekreacijos reikmėms. Palankios sąlygos ekoturizmo plėtrai atsirado tik įstojus į ES, kuomet ekoturizmas pripažintas kaip vienas svarbiausių darnaus vystymo instrumentų.

Analizuojant strateginius ir bendruosius teisės aktus, galima pastebėti, kad tam tikrų darnios plėtos užuomazgų buvo galima rasti jau po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo priimtuose aplinkos apsaugos politiką reglamentuojančiuose dokumentuose. Tačiau norint kurti darniojo turizmo politiką bei skatinti ekologinį turizmą, buvo būtina derinti ne tik ekologinę, bet ir ekonominę bei socialinę šalies veiklą (Anužis, Anužienė, 2011, p. 89). Darnaus turizmo plėtra įgavo pagreitį 1998 - 2004 m., prasidėjus Lietuvos integracijos į ES procesui, kurio vienas iš svarbiausių elementų buvo nacionalinės ir ES teisės harmonizavimas, įskaitant gamtos išteklių ir aplinkos apsaugą (Čiegis, Zeleniūtė, 2008, p. 17). Tuomet Vyriausybė ir vietos valdžios institucijos pradėjo skirti didesnę dėmesį darniam ūkio, o kartu ir turizmo, vystymui rengiant įvairių sričių strategijas ir veiksmus. Pamažu ekologinis turizmas įgavo aiškesnę ir labiau apibrėžtą reikšmę.

Visi teisės aktai, tiesiogiai ir netiesiogiai reglamentuojantys ekologinį turizmą Lietuvoje pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Svarbiausi Lietuvos teisės aktai, susiję su ekologiniu turizmu

Dokumento pavadinimas, metai	Pastabos
LR Aplinkos apsaugos įstatymas, 1992 m., aktuali redakcija nuo 2011 m.	Tai vienas svarbiausių aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų. Šiuo dokumentu siekiama užtikrinti ekologiškai saugią ir sveiką aplinką, taip pat išlaikyti Lietuvai būdingą kraštovaizdį ir biologinę įvairovę. Vėliau šio įstatymo pagrindu buvo priimta nemažai kitų gamtos išteklių naudojimą ir aplinkosaugą reglamentuojančių teisės aktų.
LR Saugomų teritorijų įstatymas, 1993 m., aktuali redakcija nuo 2012 m.	Itin reikšmingas turizmo plėtrai įstatymas, kuriame apibrėžiami saugomų teritorijų apsaugos ir naudojimo teisiniai aspektai. Šiame įstatyme taip pat apibrėžiama ir pažintinio turizmo sąvoka. Teigiama, kad tai „<...>turizmo kryptis, orientuojanti į tikslingą krašto gamtos ir kultūros paveldo teritorinių 5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

	<i>5 lentelės tęsinys</i> <i>kompleksų ir objektų (vertybių), kraštovaizdžio bei istorijos pažinimą, taip pat skirtą mokslui ir mokymui“ (2 str.). Šis apibrėžimas vartojamas daugelyje vėlesnių teisės aktų ir iš dalies netgi yra tapatinamas su „ekologinio turizmo“ koncepcija, tačiau, remiantis šio turizmo formuluote, turizmas saugomose teritorijose suprantamas kaip mokomoji veikla, kuri neapibrėžia jokių jo sąsajų su aplinkos išsaugojimu.</i>
LR Turizmo įstatymas, 1998 m., aktuali redakcija nuo 2011 m.	Šis įstatymas nustatė turizmo verslo organizavimo principus, reikalavimus turizmo paslaugų tiekimui ir turistų teisių apsaugai bei valstybės ir savivaldybių institucijų kompetenciją turizmo reguliavimo, planavimo ir turizmo išteklių naudojimo srityje. Pagal šį įstatymą, kaip valstybės turizmo politikos ir planavimo priemonė numatyta Nacionalinė turizmo plėtotos programa bei regioniniai projektai. Kitą vertus, nors nauja įstatymo redakcija (2011 m.) apibrėžė daugelį turizmo paslaugų, tačiau darnaus ar ekologinio turizmo plėtra iki šiol nėra jame reglamentuojama.
Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003	Tai pagrindinis aplinkosaugos, ekonomikos bei socialinės politikos darnios plėtros nuostatas integruojantis dokumentas, kuris apima svarbiausias šalies darnaus vystymosi kryptis, tarp jų ir turizmą. Dokumente nustatyti pagrindiniai šios ūkio šakos plėtros tikslai, uždaviniai bei tikslų įgyvendinimo priemonės. Akcentuojamas turizmo poveikio aplinkai mažinimas, gamtos ir kultūros vertybių apsauga ir racionalus jų naudojimas, ekologinio ir pažintinio turizmo skatinimas, saugomų teritorijų panaudojimas turizmo veiklai. Daugelis šios strategijos nuostatų yra perkelta į atskirų regionų ir savivaldybių turizmo plėtros planavimo dokumentus.
Turizmo plėtotos strategija iki 2015 m.	Šiame dokumente ekologinis turizmas numatytas kaip ilgalaikė prioritetinė turizmo plėtros kryptis. Teigiama, kad Lietuvos gamtinių ir kultūrinių turizmo išteklių gausa leidžia kurti ir plėtoti turizmo rūšis, kurios yra orientuotos į atitinkamus rinkos segmentus (pvz.: kultūrinį, pažintinį, kaimo ir ekologinį turizmą). Tačiau konkrečių priemonių šių turizmo rūšių įgyvendinimui nenumatyta.
Nacionalinė turizmo plėtros 2010-2013 m. programa	Palyginus su kitais teisės aktais, šiame dokumente ekoturizmui skiriama daugiausiai dėmesio. Jame pateikiamas ne tik ekologinio turizmo apibrėžimas, bet ir pažymima, kad Lietuvos ekologinio turizmo produktai gali formuoti patrauklų šalies įvaizdį bei konkuruoti tarptautinėse turizmo rinkose. Taip pat teigiama, kad darnaus vystymo principus atitinkanti turizmo infrastruktūros sistema leistų užtikrinti ilgalaikį nacionalinių ir regioninių parkų gamtos vertybių išsaugojimą, subalansuotą naudojimą, užtikrintų gamtos saugos sąlygų įgyvendinimą. Dėl to, yra tikslinga plėtoti turizmą gamtoje, pritaikant esamą Lietuvos saugomų teritorijų sistemą ir kaimo regionų gyvenimo būdą (su autentišku kultūros paveldu ir tradicijomis) patraukliems ekologinio (pažintinio) turizmo produktams kurti.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal A. Baležentį, L. Paulauskienę (2012); LR Aplinkos apsaugos įstatymą (2011); LR Saugomų teritorijų įstatymą (2012); LR Turizmo įstatymą (2011); Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (2003); Turizmo plėtotos strategiją iki 2015 m.; Nacionalinę turizmo plėtros 2010-2013 m. programą.

Be tiesioginių gamtos išsaugojimą ir ekologinį saugumą reglamentuojančių įstatymų, taip pat buvo priimti ir kiti svarbūs, aplinkosaugą reglamentuojantys teisės aktai: LR Miškų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 96-1872; Žin., 2012, Nr. 132-6688); LR Nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (Žin., 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571); LR teritorijų planavimo įstatymas (Žin., 1995, Nr. 107-2391; Žin., 2008, Nr. 50-18470); LR Vandens įstatymas (Žin., 1997, Nr. 104-2615; Žin., 2009, Nr. 154-6955); LR Laukinės gyvūnijos įstatymas (Žin., 1997, Nr. 108-2726; Žin., 2010, Nr. 81-4218); LR Laukinės augalijos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1944; Žin., 2004, Nr. 32-1012); LR Mokeščio už

aplinkos teršimą įstatymas (Žin., 1999, Nr. 47-1469; Žin., 2011, Nr. 164-7798); LR Aplinkos apsaugos valstybės kontrolės įstatymas (Žin., 2002, Nr. 72-3017; Žin., 2011, Nr. 85-4124) ir kt.

Taigi, atlikta strateginių ir bendrųjų teisės aktų analizė leidžia nustatyti tris svarbiausius ekoturizmo raidos Lietuvoje etapus, kurie pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Ekoturizmo teisinio reguliavimo raida Lietuvoje

Etapas	Laikotarpis	Apibūdinimas
I	1992-1997 m.	Nacionalinės aplinkos apsaugos politikos ir ekologinės teisės sistemos suformavimas; numatytas tausojantis gamtinių išteklių naudojimas; teisinėje bazėje įtvirtintas ekologinio turizmo “atitikmuo” – pažintinis turizmas, jo skatinimas valstybiniuose parkuose.
II	1998-2003 m.	Pasiruošimas stojimui į ES, Lietuvos ir ES teisės aktų derinimas, pradėtas aplinkosauginių standartų įdiegimo į nacionalinę ekologinės teisės sistemą procesas; darnaus vystymo nuostatų integravimas į šalies ūkio (tarp jų ir turizmo) plėtrą; pradėtas taikyti ekologinis turizmo paslaugų sertifikavimas.
III	nuo 2004 m.	Įstojus į ES atsiranda naujos, aplinkai palankios turizmo galimybės; darnaus turizmo vystymas nustatytas prioritetine šalies kryptimi; ekologinio turizmo sąvokos įtvirtinimas, ekologinio turizmo skatinimas.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, istoriškai, ekologinio turizmo raida Lietuvoje nebuvo stabili. Nors per du nepriklausomybės dešimtmečius buvo priimta gausybė norminių teisės aktų, reglamentuojančių gamtos ir kultūros išteklių apsaugą bei ekologinę veiklą jų teritorijose, ekoturizmo sąvoka ir jo teisinis reguliavimas pradėtas formuoti tik prieš keletą metų, kuomet atsivėrus naujoms keliavimo galimybėms, Lietuvai tapo būtina kurti darniojo turizmo politiką. Šiandien ekoturizmas šalyje įgauna vis platesnį mastą: valdžios institucijos daugiau dėmesio skiria ekologinio sertifikavimo sistemų, saugomų teritorijų tinklo plėtrai, infrastruktūros saugomose teritorijose gerinimui bei visuomenės ekologiniam švietimui.

2.2. Ekoturizmo paslaugų poreikis ir paklausa Lietuvoje

Ekoturizmo plėtros sėkmę garantuoja ne tik gamtos ir kultūros išteklių patrauklumas, bet ir keliautojų poreikių išaiškinimas bei jų tenkinimo galimybės. Lietuvoje gausu turistinės traukos vietovių, tinkančių ekoturistinei veiklai, tačiau nustatyti jų paklausą yra gana sudėtinga. Visų pirma, šalyje yra gana riboti statistiniai duomenys apie tai, kiek užsienio ir vietos turistų renkasi ekologinio turizmo produktus ir kokius, antra, daugelis kelionių organizatorių paslaugas, kurios yra ekologinės, vis dar vadina pažintinėmis (gamtinėmis). Dėl to, norint įvertinti užsienio ir vietinės ekoturizmo rinkas

šalyje, reikia pasitelkti bendruosius statistinius duomenis, kurie atskleidžia turistų srautų rodiklius, atvykimo tikslą, lankomas vietas ir pan.

Žemiau pateiktoje lentelėje pateikiamos didžiausios Lietuvos atvykstamojo turizmo rinkos 2010-2011 m. (žr. 7 lentelę). Kaip matome, išaugusiais turistų srautais į mūsų šalį pasižymėjo Norvegija (+70,6%), Švedija (+65,3), Lenkija (+29,9%) bei Latvija (+22,1%). Iš Baltarusijos turistų srautai augo ne taip sparčiai (+16,7), tačiau pagal turistų skaičių (340,3 tūkst.) ši šalis užima aukščiausią vietą. Svarbu pažymėti ir tai, jog sumažėjo turistų srautai iš Vokietijos (-5,0%) ir Jungtinės Karalystės (-8,6%).

7 lentelė. Pagrindinės Lietuvos atvykstamojo turizmo rinkos 2010-2011 m. (turistų kelionių skaičius, tūkst.)

Šalis	2010 m.	2011 m.	2011/2010
Baltarusija	291,5	340,3	16,7%
Rusija	224,5	256,6	14,3%
Lenkija	166	215,6	29,9%
Latvija	146,3	178,6	22,1%
Vokietija	159,2	151,3	-5,0%
Suomija	65,7	69,8	6,2%
Jungtinė Karalystė	20,6	18,6	-8,6%
Švedija	33,7	55,7	65,3%
Estija	67,0	53,5	-20,1
Norvegija	25,5	43,5	70,6%
Kitos šalys	306,9	350,5	14,2%
Iš viso	1506,9	1775	17,8%

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Išaugę turistų srautai iš Norvegijos ir Švedijos parodo, kad skandinavams yra patrauklūs Lietuvos siūlomi turizmo produktai. Kadangi šiose šalyse ekoturizmo plėtra jau gerokai pažengusi į priekį, galima daryti prielaidą, kad tarp atvykstančiųjų į Lietuvą skandinavų taip pat yra nemažai ekoturistų. Kitą vertus, nors vyrauja dideli turistų srautai iš kaimyninių šalių – Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos, tačiau dėl gamtinių resursų ir kraštovaizdžio panašumo į Lietuvą, šių turistų didelio susidomėjimo ekoturizmo objektais nereikėtų tikėtis.

Kitas svarbus aspektas, kurį būtina išanalizuoti, siekiant įvertinti ekoturizmo paslaugų poreikį Lietuvoje, yra turistų kelionių iš užsienio į Lietuvą tikslai (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Turistų kelionės iš užsienio į Lietuvą pagal tikslą 2011 m.

	Laisvalaikis, poilsis ir atostogos	Verslas, profesiniai interesai	Giminių ir draugų lankymas	Sveikatinimas	Apsipirkimas	Kiti tikslai	Iš viso
Kelionių skaičius, tūkst.	591,9	526,8	466,3	26,9	122,3	40,9	1775,0
Kelionių skaičius, proc.	33,3	29,7	26,3	1,5	6,9	2,3	100

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012

Kaip matyti iš pateiktos 7 lentelės, 2011 m. net 70% užsienio turistų į Lietuvą atvyko asmeniniais tikslais, iš kurių didžioji dauguma (33%) laisvalaikio tikslais. Statistikos departamentas Lietuvos turizmo apžvalgoje taip pat nustatė, kad 2011 m. keliones asmeniniais tikslais² (1 ir daugiau nakvynių) dažniausiai rinkosi turistai iš Baltarusijos (258,5 tūkst.), Rusijos (201,4 tūkst.), Lenkijos (150,5 tūkst.), Latvijos (132,6 tūkst.) ir Vokietijos (116,8 tūkst.). Deja, šioje apžvalgoje trūksta informacijos apie tai, kokių šalių turistai rinkosi keliones, remiantis pažintiniais tikslais.

Kiek išsamesnės informacijos galima gauti išanalizavus turistų keliones pagal aplankytas vietas (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Užsienio turistų kelionių į Lietuvą pasiskirstymas pagal aplankytas vietas, 2011 m.

Aplankytos vietos	Turistų sk. (tūkst.)	Turistų sk. (%)
Vilnius	1118,7	63,0
Kaunas	444,4	25,0
Klaipėda	302,5	17,0
Palanga	147,6	8,3
Trakai	214,9	12,1
Birštonas	18,1	1,0
Druskininkai	131,8	7,4
Kuršių nerija	86,6	4,9

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012

Remiantis 9 lentelės duomenimis, 2011 m. populiariausios tarp užsienio turistų lankytinos vietovės Lietuvoje buvo: Vilnius (63%), Kaunas (25%), Klaipėda (17%), Trakai (12%), Palanga (8%). Tai vieni didžiausių turizmo plėtros potencialų Lietuvoje. Tačiau, turint omenyje, kad tarp lentelėje paminėtų vietovių, daugiausia ekoturizmui tinkančių gamtinių ir kultūrinių resursų turi Trakai bei Kuršių nerija, galima daryti prielaidą, kad turistai į šias vietas vyksta siekdami daugiau pažintinių, o ne poilsio tikslų, kurie yra itin svarbūs ekoturizmo populiarinimui. 2007 m. pažintiniais tikslais į

² Asmeninės kelionės – kelionės laisvalaikio, poilsio, atostogų tikslais, giminių ir draugų lankymo, sveikatinimo, apsipirkimo ir kitais tikslais.

Trakus ir Kuršių neriją daugiausiai atvyko turistų iš Vokietijos (72,6 tūkst.), Rusijos (20,5 tūkst.) ir Jungtinės Karalystės (18,8 tūkst.).

Vadinasi, užsienio turistams Lietuva gali būti patraukli turistinė kryptis ne tik poilsio, bet ir pažintiniais tikslais, dėl to, labai tikėtina, kad ekoturizmo produktai taip pat sulauktų ne mažo jų susidomėjimo. Tiesa, siekiant orientuotis į ekoturizmo plėtrą įvairiuose šalies regionuose, pirmiausia reikia didinti šios rūšies turizmo paklausą vidaus rinkoje, kuri tampa pagrindine ekologinės kultūros formuotoja.

Nustatyta, kad didžiausias ekologinio turizmo produktų poreikis būdingas aukšto urbanizacijos lygio šalyse (Stoškus ir kt., 2008, p. 24). Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. apie 2 mln. Lietuvos gyventojų gyveno mieste ir apie 1 mln. – kaime. Tikėtina, kad gyventojų miestuose skaičiaus augimas išliks, todėl vis labiau didės gamtos svarbos suvokimas, jos reikšmė tenkinant rekreacinius poreikius, tuo pačiu augs ekoturizmo paklausa.

Analizuojant vietinio turizmo srautus galima pastebėti, kad Lietuvos gyventojai vis dažniau renkasi keliones po savo šalį. Pavyzdžiui, 2011 m. vietinių turistų kelionės po Lietuvą sudarė 2,48 mln. (žr. 5 pav.). Pažymėtina ir tai, kad lietuviai prioritetą teikia trumpoms kelionėms – 2011 m. vienadienių kelionių buvo net 4,7 karto daugiau nei su nakvyne – 11, 7 mln. Remiantis šiomis tendencijomis galima daryti prielaidą, kad tarp Lietuvos gyventojų būtų paklausūs trumpesni kompleksiniai ekoturizmo produktai, apimantys įvairią veiklą.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012

6 pav. Vietinių turistų kelionių skaičius 2004–2011 m. (mln.)

Kitas svarbus veiksnys ekoturizmo plėtrai yra tas, jog vis daugiau lietuvių apsistoja kaimo turizmo sodybose. Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. kaimo turizmo sodybose apsilankė 232,2 tūkst. Lietuvos gyventojų (žr. 10 lentelę). Tai rodo, kad tarp vietinių turistų stiprėja turiningo laisvalaikio gamtoje poreikis. Ekoturizmo produktų kūrimas kaimo vietovėse gali įprasminginti laisvalaikį ir poilsį, kartu skatinant tausoti gamtos ir kultūros išteklius.

10 lentelė. Lietuvos poilsiautojų skaičius kaimo turizmo sodybose 2009 - 2011 m. (tūkst.)

Metai	Pagal apskritis										
	Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telsių	Utenos	Vilniaus	Iš viso
2009	26,8	40,8	17,4	7,9	6,4	3,7	7,8	1,3	1,4	54,2	217,8
2010	35,6	40,4	14,4	0,7	1,7	4,8	3,8	3,9	6,5	42,4	214,2
2011	38,2	41,6	12,3	8,2	1,7	7,0	4,0	4,0	6,9	58,4	232,2

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuva tiek užsienio, tiek vietos turistams gali būti patraukli ne tik poilsio, bet ir pažinimo tikslais. Turistų domėjimasis sąlyginai natūraliu Lietuvos kraštovaizdžiu, tradicine gyvensena pasižyminčiomis kaimo vietovėmis įrodo, kad šalyje mažėja vartotojiško turizmo svarba. Dėl to, siekiant tenkinti turistų lūkesčius, Lietuva turėtų orientuotis į ekoturizmo plėtrą įvairiuose šalies regionuose.

2.3. Teritorijų ir objektų ekoturizmui panaudojimo galimybės

Kaip jau minėta, pasaulio kontekste pagrindiniai ekoturizmo ištekliai yra išskirtiniu kraštovaizdžiu, biologine įvairove ir įdomiu kultūriniu paveldu pasižyminčios vietovės. Lietuvos rekreacinis potencialas apima vieną trečdalį viso šalies ploto, todėl gamta ir specifiniai tam tikrų regionų kraštovaizdžio kompleksai sudaro itin palankias sąlygas ekologinio turizmo plėtrai.

Gamtos ir kultūros objektų įvairovę ir išskirtinę jų vertę geriausiai reprezentuoja saugomos teritorijos, kurios užima 1020,2 tūkst. ha, o tai sudaro 15,6 % šalies teritorijos (žr. 11 lentelę). Kai kurios iš šių teritorijų netgi yra įtrauktos į tarptautinius saugomų teritorijų sąrašus:

- į Ramsar konvenciją: 4 gamtiniai rezervatai ir Nemuno deltos regioninis parkas;
- į HELCOM: Nemuno deltos ir Pajūrio regioniniai parkai;
- į UNESCO: Kuršių nerijos nacionalinis parkas (*Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, 2012*).

11 lentelė. Saugomų teritorijų skaičius Lietuvoje 2011 m.

Kategorija	Skaičius	Plotas (ha)	Šalies teritorijos dalis (%)
Rezervatai	6	18 769	0,3
Valstybiniai draustiniai	260	141 753	2,2
Savivaldybių draustiniai	111	13 097	0,2
Saugomi gamtos paveldo objektai	745	-	-
Atkuriamieji sklypai	3	875	0,0
Nacionaliniai parkai	5	144 369	2,2
Regioniniai parkai	30	449 369	6,9
Biosferos rezervatai	1	18 490	0,3
Biosferos poligonai	28	233 523	3,6
Iš viso	1 189	1 020 245	15,6

Šaltinis: Valstybinė miškų tarnyba, 2011

Griežčiausiai saugomose teritorijose (gamtiniuose rezervatuose) turistų lankymasis yra draudžiamas dėl galimo neigiamo poveikio saugomiems objektams (Sirusienė, 2007, p. 241). Tačiau atsižvelgiant į tai, jog Čepkelių ir Kamanų rezervatuose šiuo metu yra įrengti specialūs pažinimo takai, kurie neturi jokio poveikio aplinkai, galima daryti prielaidą, kad ribotas ekologinis turizmas su darbuotojų priežiūra galėtų būti leidžiamas (Burneika, Kriaučiūnas, 2007, p. 12).

Skirtingai nei gamtiniai rezervatai, valstybiniai (nacionaliniai ir regioniniai) parkai yra pritaikyti rekreaciniai ir pažintinei veiklai. Ši nuostata, kaip vienas iš valstybinių parkų steigimo tikslų, netgi įtvirtinta LR Saugomų teritorijų įstatyme (Žin., 2013, Nr. 3-84). Tai kompleksinės saugomos teritorijos, kurios pasižymi nepaprastai turtingu ir patraukliu gamtos ir kultūros objektų paveldu, kraštovaizdžio ir biologine įvairove. Siekiant sudaryti lankytojams galimybes geriau pažinti šias vertybes jau ne vienerius metus daugelyje saugomų teritorijų kuriama infrastruktūra: takai, apžvalgos aikštelės, bokšteliai, poilsiavietės ir kt (Stoškus ir kt., 2008, p. 33). Tai leidžia konstatuoti, kad valstybiniai parkai yra itin tinkamos teritorijos ekoturizmo plėtrai.

Atskiri saugomi gamtos paveldo objektai taip pat gali būti įtraukti į ekologinio turizmo produktų sąrašą. Remiantis Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos duomenimis, Lietuvoje šiuo metu suskaičiuojami 745 saugomi gamtos paveldo objektai, iš kurių 157 paskelbti gamtos paminklais. Tačiau šalies teritorijoje šių objektų išsidėstymas labai netolygus, pavyzdžiui Varėnos rajone galima rasti - 61, Švenčionių – 29, Tauragės – 11 saugomų gamtos paveldo objektų, tuo tarpu Alytaus miesto, Kazlų Rūdos, Panevėžio miesto bei Visagino miesto savivaldybių teritorijose šių objektų išvis nėra (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Saugomų gamtos paveldo objektų skaičius savivaldybėse 2012 m.

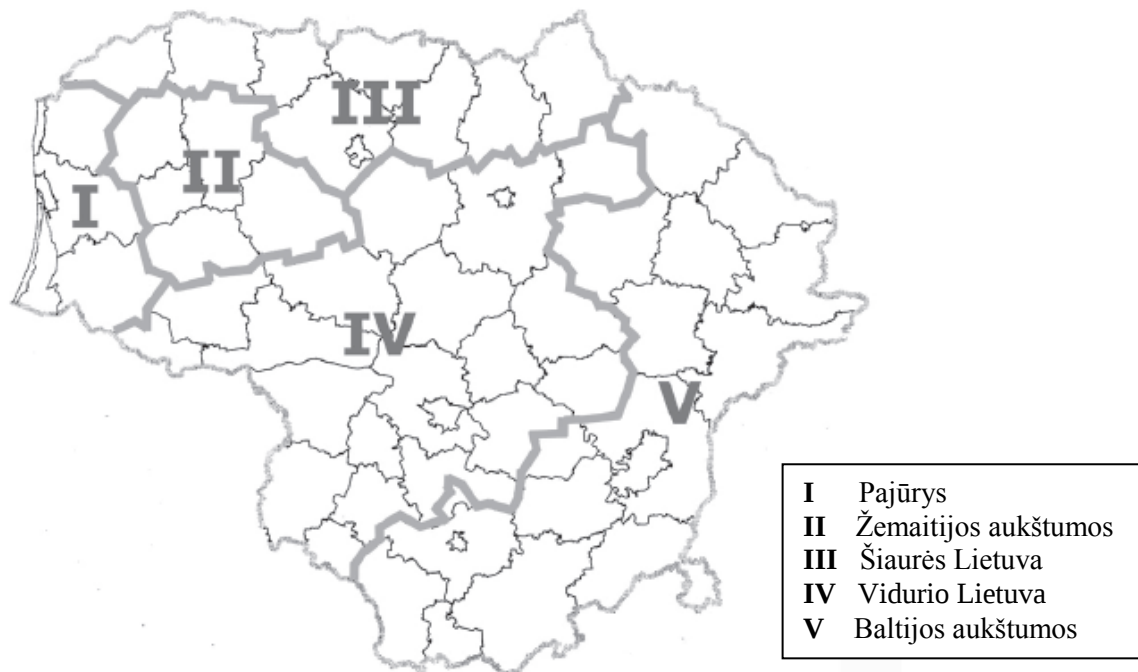
Savivaldybė	Gamtos paveldo objektų skaičius	Savivaldybė	Gamtos paveldo objektų skaičius
Akmenės r.	15	Palangos m.	1
Alytaus m.	-	Panevėžio m.	-
Alytaus r.	18	Panevėžio r.	13
Anykščių r.	22	Pasvalio r.	24
Birštono	2	Plungės r.	26
Biržų r.	8	Prienų r.	8
Druskininkų	3	Radviliškio r.	10
Elektrėnų	11	Raseinių r.	13
Ignalinos r.	16	Rietavo	1
Jonavos r.	15	Rokiškio r.	5
Joniškio r.	17	Skuodo r.	18
Jurbarko r.	18	Šakių r.	18
Kaišiadorių r.	52	Šalčininkų r.	13
Kalvarijos	1	Šiaulių m.	1
Kauno m.	8	Šiaulių r.	33
Kauno r.	15	Šilalės r.	44
Kazlų Rūdos	-	Šilutės r.	6
Kėdainių r.	8	Širvintų r.	2
Kelmės r.	25	Švenčionių r.	29
Klaipėdos m.	6	Tauragės r.	11
Klaipėdos r.	7	Telšių r.	8
Kretingos r.	12	Trakų r.	13
Kupiškio r.	3	Ukmergės r.	13
Lazdijų r.	11	Utenos r.	16
Marijampolės	4	Varėnos r.	61
Mažeikių r.	9	Vilkaviškio r.	2
Molėtų r.	10	Vilniaus m.	44
Neringos	11	Vilniaus r.	11
Pagėgių	2	Visagino m.	-
Pakruojo r.	9	Zarasų r.	21

Šaltinis: Saugomų teritorijų valstybės kadastras

Analizuojant 12 lentelės duomenis galima pastebėti ir tai, kad nemaža dalis saugomų gamtos paveldo objektų yra išsidėstę tose Lietuvos vietovėse, kurios nepasižymi dideliu turistiniu patrauklumu (Joniškio, Pakruojo, Pasvalio, Radviliškio savivaldybės). Dėl to, ekoturizmo skatinimas šiose teritorijose galėtų būti vienas iš būdų užtikrinti geresnę jose esančių gamtos objektų apsaugą ir pritraukti didesnius turistų srautus.

Vadinasi, visose Lietuvos savivaldybėse yra ekologiniam turizmui tinkančių teritorijų ir objektų, tačiau jų pasiskirstymas labai netolygus. Siekiant nustatyti konkrečių Lietuvos teritorijų ekoturistinio panaudojimo galimybes, D. Burneika ir E. Kriaučiūnas (2007, p. 11-12) išanalizavo bendrą rekreacinių išteklių ir ekoturizmui tinkančių gamtos išteklių teritorinį pasiskirstymą. Buvo nustatyta, kad ekoturistinių išteklių teritorinis pasiskirstymas iš dalies atitinka bendrąsias Lietuvos turistinių išteklių pasiskirstymo tendencijas, t.y. daugiausiai ekoturizmui tinkančių objektų yra tose teritorijose, kuriose

rekreaciniai ištekliai nuo seno naudojami turizmui: Pietryčių, Šiaurės Rytų ir Vakarų Lietuvoje (Burneika, Kriaučiūnas, 2007, p. 12). Remiantis šiais duomenimis, autoriai išskyrė penkis pagrindinius potencialius ekoturistinius regionus: pajūrį, Žemaitijos aukštumas, Šiaurės Lietuvą, Vidurio Lietuvą ir Baltijos aukštumas (žr. 7 pav.).

Šaltinis: D. E. Burneika, Kriaučiūnas, 2007, p. 12

7 pav. Ekoturizmo regionai Lietuvoje

Galime daryti išvadą, kad Lietuvos teritorijoje gausu ekologiniam turizmui tinkančių gamtinių išteklių. Nors geresnes sąlygas šios turizmo rūšies plėtrai turi nacionaliniai ir regioniniai parkai, kurie pasižymi rekreacinių ir turistinių išteklių gausa, tačiau skatinti ekologinį turizmą yra tikslinga ir tose teritorijose, kuriose išsidėstę pavieniai gamtos paveldo objektai. Visais atvejais ekoturizmo vystymas šalyje padėtų ne tik racionaliai išnaudoti gamtos išteklius, bet ir padidintų saugomų teritorijų visuomeninį prestižą.

2.4. Ekoturizmo plėtojimo Lietuvoje geros praktikos pavyzdžiai

Nors Lietuvos ūkio plėtroje ekologiniam turizmui jau ne vienerius metus teikiamas prioritetas, tačiau ši turizmo kryptis šalyje tik šiandien įgauna pagreitį. Vis daugiau nacionaliniu ir lokaliu mastu išskirtinių teritorijų siūlo ekoturizmui pritaikytus produktus – poilsines - pažintines ekskursijas, žygius, gamtos stebėjimą ir pan. Atsižvelgiant į pagrindinius ekoturizmo produktą sudarančius elementus –

informavimą, ekskursijų vedimą, veiklą gamtinėje aplinkoje bei esamos infrastruktūros panaudojimą – žemiau aptariamos tos saugomos teritorijos, kuriose ekoturizmas yra pakankamai išvystytas.

Aukštaitijos nacionalinis parkas. Ši teritorija jau daugelį metų garsėja kaip svarbiausias šalies ekologinės pakraipos turizmo arealas, kuriame gausu gamtinio, kultūrinio, istorinio bei etnografinio paveldo.

Ekoturizmo produktai: Organizuojami žygiai pėsčiomis, plaukimas įvairiomis bemotorėmis vandens priemonėmis (valtimis, baidarėmis), paukščių stebėjimo išvykos. Žiemą organizuojami žygiai slidėmis. Turistinių maršrutų trukmė įvairi – nuo vienos dienos iki savaitės.

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: Įrengtos sausumos ir vandens trasos su visa reikalinga informacine bei rekreacine įranga. Pėsčiųjų mokomojo botanikos tako ilgis – 3.5 km. Vandens maršrutų ilgis apie 30 km. Veikia valčių, dviračių, baidarių, žiemą – pačiūžų, slidžių, rogių nuomos punktai.

Papildomos paslaugos: teritorijoje gausu poilsiaviečių ir kaimo turizmo sodybų. Galimybė nusisamdyti žygio vadovą (*Aukštaitijos nacionalinis parkas*, 2012).

Kuršių nerijos nacionalinis parkas. Pajūrio regione šis unikalus kraštovaizdžio kompleksas turi didžiausią rekreacinę vertę ir kaip gamtinis, ir kaip kultūrinis objektas. Šiuo metu parko teritorija puikiai panaudojama vystant įvairių rūšių turizmą, tačiau perspektyviausia plėtojant pažintinį ir ekologinį turizmą.

Ekoturizmo produktai: parko direkcija organizuoja integruotus, kompleksinius (dieniniai-naktiniai), pažintinius - patirtinius žygius pėsčiomis, dviračiais, irkliniu katamaranu, buriniu laivu, vėjaračiais, ledrogėmis. Veikia du maršrutai bei trys vietos taškiniam paukščių stebėjimui.

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: teritorijoje įrengti net trys pažintiniai pėsčiųjų takai – Parnidžio (1,8 km), dendrologinis (1,6 km) bei pažintinis takas Naglių gamtos rezervate. Įrengta 52 km ilgio dviračių trasa, kuri jungia Nidą, Preilą, Pervalką, Juodkrantę bei Smiltynę. Žiemos metu veikia net keturios slidinėjimo trasos. Visoje teritorijoje gausu informacinių stendų, įrengtos atokvėpio vietos, stebėjimo bokšteliai.

Papildomos paslaugos: Žygius veda patyrę vadovai, teikiamos gidų, apgyvendinimo paslaugos, veikia lankytojų centras (*Kuršių nerijos nacionalinis parkas*, 2012).

Nemuno deltos regioninis parkas. Tai dar viena savitu kraštovaizdžiu ir išskirtinėmis gamtinėmis situacijomis patraukli Pamario teritorija, tačiau didžioji jos dalis mažai tinkama tradiciniam turizmui. Išskirtinis dėmesys vertinant turizmo galimybes skiriamas Nemuno deltos parko teritorijos unikaliai hidrografiniam tinklui ir paukščių migracijos keliams (Nemuno deltos regioninio parko tvarkymo planas, 2011). Tai sudaro tinkamas sąlygas ekologinio turizmo populiarinimui.

Ekoturizmo produktai: organizuojami etnografiniai turai, agro-ekoturizmo turai (galimybė susipažinti su senovinėmis žvejybos tradicijomis), paukščių stebėjimas, žygiai pėsčiomis ir dviračiais

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: Krokų lankos ežere veikia vandens pažintinė trasa. Įrengti trys pažintiniai pėsčiųjų takai – Aukštumalos ir Žalgirių, skirti lankytojams, norintiems iš arčiau susipažinti su aukštapelke, jos augalija bei gyvūnija, bei Pakalnės, skirti susipažinti su užliejamų pievų kraštovaizdžiu, jų augalija, gyvūnija, būdingais dirvožemiais. Dviračių trasų ilgis parko teritorijoje – daugiau kaip 100 km. Parke yra įsteigta ornitologinė stotis. Visoje teritorijoje įrengti informaciniai stendai, apžvalgos bokšteliai.

Papildomos paslaugos: galimybė nusisamdyti gidą, veikia turistinės bazės, teikiamos apgyvendinimo paslaugos, veikia du lankytojų centrai (*Nemuno deltos regioninis parkas*, 2012).

Kauno marių regioninis parkas. Šioje teritorijoje sudarytos itin palankios sąlygos rekreacinei veiklai, kuri orientuota į „masinį“ vartotoją, tačiau siekiant mažinti neigiamą jų keliamą poveikį aplinkai, parko direkcija vis labiau orientuojasi į alternatyvaus turizmo plėtrą. Šioje saugomoje teritorijoje dėl turistinių išteklių įvairovės itin palanku vystyti kompleksinį ekoturizmo produktą.

Ekoturizmo produktai: siūlomi žygiai pėsčiomis, dviračiais, plaukimas valtimis, nardymas, jodinėjimas žirgais, žiemą – žygiai slidėmis.

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: šiuo metu parke veikia dešimt pažintinių, rekreacinių, geologinių takų, kuriuose yra galimybė susipažinti su įvairiomis parko architektūros, istorijos, archeologijos, kultūros, gamtos vertybėmis, tokiais kaip Raguolių pušynas, Dubravos arboretumas, Vieškūnų piliakalnis, Pažaislio vienuolynas, Lietuvos liaudies buities muziejus ir kt. Kauno marios – tinkamos buriuoti, pasiplaukioti valtimis, nardyti, todėl teritorijoje veikia net keli jachtų klubai, valčių, nardymo inventoriaus nuomos punktai. Įrengtas stovyklavietės ir poilsio vietės, trys apžvalgos aikštelės, informaciniai stendai.

Papildomos paslaugos: nakvynę teikia keturios kaimo turizmo sodybos, veikia lankytojų centras (*Kauno marių regioninis parkas*, 2012).

Kurtuvėnų regioninis parkas. Tai viena iš aktyviausiai turizmo srityje veikiančių saugomų teritorijų šalyje. Iš kitų saugomų teritorijų išsiskiria plačiu ir universaliu turizmo paslaugų spektru – turistams siūlomos tiek masinio, tiek „nišinio“ turizmo galimybės (*Kurtuvėnų regioninio parko darnaus turizmo strategija ir veiksmų planas 2012 - 2016 m.*, p. 37). Ekologiniam turizmui pritaikoma parko infrastruktūra, siūlomos įvairios ekoturistinės veiklos.

Ekoturizmo produktai: parke organizuojami žygiai pėsčiomis ar žirgais (iki 3 val. trukmės). Veikia kelios edukacinės programos: paukščių stebėjimas kartu su gamtininku, žoleliu rinkimas kartu su žolininke, jojimo pamokos.

Ekoturizmui pritaikyta infrastruktūra: Parke įrengti 4,5 km ilgio pažintinis ekologinis takas aplink Juodlės ežerą, 4,3 km ilgio Vainagių miško takas, kuris yra nutiestas per pelkę, dviračių takas Šiauliai-Bubiai-Kurtuvėnai ir dviračių trasa, kuri vingiuoja pačiomis vaizdingiausiomis parko vietomis. Įrengti apžvalgos bokšteliai, informaciniai stendai.

Papildomos paslaugos: teritorijoje yra kempingas ir devynios kaimo turizmo sodybos, vasarą veikia lankytojų centras (*Kurtuvėnų regioninis parkas*, 2012).

Atlikta Lietuvos valstybinių parkų veiklos analizė leidžia teigti, kad visos saugomos teritorijos vis labiau orientuojasi į ekologinio turizmo produktų ir paslaugų kūrimą ir plėtrą, skiriasi tik jų apimtys ir pobūdis. Šiuo atžvilgiu, nacionaliniuose parkuose ekoturizmas yra intensyvesnis - organizuojamos tiek specializuotos, tiek bendresnio pobūdžio veiklos, kuriami nesezoniniai produktai, labiau išplėtotą viešoji infrastruktūra (turistinės trasos, poilsio ir apžvalgos vietos, informacinės nuorodos). Antra vertus, ekologinis turizmas regioniniuose parkuose taip pat gali turėti ne mažesnę paklausą. Daugelyje jų kasmet plečiasi pažintinių takų skaičius, organizuojamos edukacinės programos, plėtojamasi į darnią plėtrą orientuotos apgyvendinimo paslaugos. Vadinasi, pilnai išnaudojus ekologinio turizmo privalumus, regioniniai parkai taip pat gali didinti savo populiarumą bei kurti konkurencinį pranašumą tarp kitų turistinių teritorijų.

Apibendrinant antrąją skyrių galima teigti, kad Lietuvos gamtinė aplinka, kultūros paveldas ir rekreacinių išteklių gausa sudaro palankias sąlygas ekoturizmui. Ypač pagrįstą potencialą šios krypties turizmo plėtrai turi šalies saugomos teritorijos, kuriose, be rekreacinių paslaugų, vis dažniau organizuojamos įvairios ekologinės ir edukacinės pramogos. Tačiau dėl nepakankamo teisinio reguliavimo, informacijos ir rinkodaros lygio tokio pobūdžio veikla išlieka atitrūkusi nuo vartotojo. Ši sąstingį galėtų išjudinti valdžios institucijų sprendimai, projektų rengimai, turizmo organizacijų iniciatyvos, kurie paskatintų kokybiškų ekoturizmo paslaugų teikimą ir populiarinimą. Tinkamai Lietuvoje plėtojamasis ekoturizmas galėtų tapti svarbia priemone siekiant sumažinti neigiamą gamtinio turizmo įtaką aplinkai, sezoniškumo problemas ir padidinti mažesne turistine paklausa pasižyminčių teritorijų patrauklumą.

III. „EKOTURIZMO PLĖTROS GALIMYBIŲ ŽAGARĖS REGIONINIAME PARKE“ TYRIMAS

3.1 Žagarės regioninio parko bendroji charakteristika

Žagarės regioninis parkas (toliau – regioninis parkas) yra patraukliausia Joniškio rajono vietovė, pasižyminti vaizdingu kraštovaizdžiu, gamtinių buveinių įvairove ir dideliu kultūros vertybių tankiu. Žagarės regioninis parkas įkurtas LR Aukščiausios Tarybos – Atkuriamojo Seimo 1992 m. nutarimu Nr. I-2913 ir yra skirtas Švėtės paslėnių, Žagarės miško kraštovaizdžiui, jo gamtinei ekosistemai bei kultūros paveldo vertybėms saugoti, tvarkyti ir racionaliniai naudoti, sudarant sąlygas poilsiui bei pažintiniam turizmui (*Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba*, 2012).

Tai viena mažiausių pagal plotą saugomų teritorijų Lietuvoje. Bendras parko plotas 7140 ha (parko žemėlapis pateiktas 1 priede). Kita vertus, Žagarės regioninio parko gamtinių ir kultūrinių išteklių išskirtinumas ir gausa sudaro palankias sąlygas rekreacijai ir turizmui, dėl to, tai viena iš prioritetinių Joniškio rajono turizmo plėtros teritorijų. 2010 m. Žagarės regioninį parką aplankė apie 88 tūkst., 2011 m. atitinkamai apie 96 tūkst. lankytojų (Žagarės regioninio parko direkcijos veiklos ataskaita, 2011, p. 17). Nors lankytojų skaičius parke tolygiai auga, tačiau metų eigoje yra linkęs kisti – daugiausiai lankytojų sulaukiama šiltuoju sezonu.

Regioninio parko gamtos ir kultūros paveldo kompleksų apsaugą, tvarkymą, pateikimą lankytojams ir panaudojimą turizmui koordinuoja Žagarės regioninio parko direkcija.

Išsamesnė Žagarės regioninio parko situacijos analizė pateikiama 13 lentelėje.

13 lentelė. Žagarės regioninio parko situacijos analizė

BENDRI DUOMENYS	
Geografinė padėtis	Žagarės regionis parkas yra Joniškio rajono savivaldybės teritorijoje, pasienyje ribojasi su Latvija. Regioninis parkas nuo didesnių miestų nutolęs: nuo Naujosios Akmenės – 32 km, Joniškio – 28 km, Šiaulių – 65 km, Jelgavos – 50 km.
Kraštovaizdis	Kraštovaizdis pasižymi reljefo formų įvairove. Pietvakarinėje parko dalyje driekiasi Linkuvos kalvagūbris, likusioje dalyje plyti Žagarės-Skaistgirio lyguma. Pastarąją pajvairina Švėtės upelio slėnis ir du ozai.
Gamtiniai ištekliai	Net du trečdalius saugomos teritorijos sudaro miškai ir kitos gamtinės teritorijos. Tai vienas miškingiausių parkų šalyje. Regioniniame parke gausu saugomų augalų (iš jų - 43 rūšys įrašytos į Lietuvos Raudonąją knygą), itin paplitę ažuolyniniai eglėnai. Čia taip pat išsaugota viena iš vertingiausių tauriųjų elnių bandų, aptinkama daug kitų retų paukščių (32 rūšys įrašytos į Lietuvos Raudonąją knygą), žinduolių (8 rūšys įrašytos į Lietuvos Raudonąją knygą), vabalų (18 rūšių įrašyta į Lietuvos Raudonąją knygą). Net šešios teritorijos (5 BAST ir 1 PAST) yra priskirtos Europos saugomų teritorijų tinklui „Natura 2000“. Jose saugoma vienuolika Europos Bendrijos svarbos buveinių. Parko teritorijoje yra 8 draustiniai (Didmargio, 13 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

	<i>13 lentelės tęsinys</i> Dilbinėlių, Pabalių, Švėtės botaniniai, Gaudikių geomorfologinis, Mūšos tyrelio telmonologinis, Žagarės botaninis-zoologinis, Žagarės urbanistinis), 7 valstybės saugomi gamtos paveldo objektai (Žagarės ozas, Žagarės atodanga, Švedpolio šaltinis, Žagarės miško veimutinė pušis, Magnaus Butlerio dvaro liepa, Tyrelio akmuo, Švėtės atodanga), iš jų Žagarės ozas, Žagarės atodanga ir Švedpolio šaltinis yra paskelbti gamtos paminklais. Nors parko teritorijoje nėra didelių upių, hidrografinis tinklas pakankamai tankus. Švėtė (Lielupės intakas) – svarbiausia Žagarės regioninio parko upė. Teritorijoje telkšo vienintelis rajone natūralus Miknaičių ežeras, taip pat yra suformuoti du dirbtiniai vandens telkiniai – Žvelgaičių ir Žagarės miesto tvenkiniai.
Kultūriniai ištekliai	Kultūros vertybėms būdinga didelė tipologinė įvairovė bei nedidelis deformacijų lygis (autentiškumas). Regioninio parko teritorijoje beveik 50 kultūros paveldo objektų, iš jų 26 – valstybės saugomi kultūros paveldo objektai. Laikytina, kad bendrajam turizmui šiuo metu yra pritaikyti šie kultūros paveldo objektai: archeologijos (Žagarės Senoji miesto vieta, Žvelgaičio ir Raktuvės piliakalniai, Žagarės pilkapynas); urbanistikos (Žagarės miestas); architektūros (Žagarės dvaro sodyba, Žagarės dvaro parkas, Senoji Žagarės bažnyčia, Naujoji Žagarės bažnyčia, Žagarės motorinis malūnas). Siekiant išsaugoti kaimišką kultūros paveldą regioninio parko teritorijoje taip pat ypatingai skatinama tradicinė žemdirbystė ir tradicinių amatų atgaivinimas (auksakalystė, aludarystė, stiklininkystė, siuvimas ir kt.).
Lankomos vietos	Veikia 10 teminių pažintinės krypties maršrutų, kurių metu galima susipažinti su svarbiausiomis parko vertybėmis: Žagarės dvaro sodyba su parku ir žirgynu, Švėtės upės užtvanka, Žagarės dolomito atodanga, Senosios ir Naujosios Žagarės Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, E. Vaičiulio „puodų namas“, Žagarės ozas su Žvelgaičio piliakalniu, Raktuvės piliakalnis.
Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos	Parko teritorijoje veikia viena kaimo sodyba, taip pat apgyvendinimo paslaugas gali pasiūlyti Lankytojų centras, priklausantis Žagarės regioninio parko direkcijai ir Socialinių paslaugų centras. Maitinimo paslaugas teikia dvi parko teritorijoje esančios kavinės.
DIREKCIJOS VEIKLA	
Turistinė infrastruktūra	Žagarės regioniniame parke įrengtos 3 poilsiavietės, 5 atokvėpio vietos, 10 poilsio aikštelių. Poilsiavietėse įrengtos pavėsinės su lauko baldais, laužavietėmis, suoliukais, šiukšlių dėžėmis ir tualetais. Taip pat yra automobilių stovėjimo aikštelės, paplūdimio tinklinio ir krepšinio aikštelės, informaciniai stendai, vaikų žaidimo aikštelė, apžvalgos ir paukščių stebėjimo bokšteliai, veikia Žagarės ozo pažintinis pėsčiųjų takas.
Informacinė/ švietėjiška veikla	Platinami įvairiausio pobūdžio leidiniai (plakatai, skrajutės, laikraščiai, lankstinukai, lipdukai, vėliavėlės) renginių ir ekskursijų metu. Publikuojami informaciniai straipsniai apie Žagarės regioninį parką spaudoje, rengiami TV reportažai. Inicijuojamos pažinimo pamokos, paskaitos moksleiviams, taip pat seminarai, konferencijos.
Renginiai	Kasmet organizuojamas jau tradiciniu tapęs Žagarės vyšnių festivalis. Kiti renginiai: Kleckų šventė, žiemos palydėtuvės, poledinės žūklės varžybos, teritorijos tvarkymo talkos, parodos, ekspozicijos, paminėjimai, moksleivių išvykos ir t.t.
Teikiamos paslaugos	Veikia lankytojų centras; teikiamos žygio vadovo (gido) paslaugos; ekskursijų, pažintinių kelionių pėsčiomis, dviračiais, valtimis organizavimas, suteikiant direkcijos turimą inventorių; edukacinių paslaugų – teminių mokomųjų programų organizavimas; amatų mokymo paslaugos; paslaugų, susijusių su etnokultūros papročių, apeigų organizavimu ir kulinarinio paveldo degustavimu, teikimas.

Šaltiniai: sudaryta pagal Joniškio rajono teritorijos bendrąjį planą (2007), Joniškio miškų urėdiją, (2012), Valstybinę saugomų teritorijų tarnybą (2012), Žagarės regioninio parko direkcijos 2010 m. veiklos planą (2010), Žagarės regioninio parko direkcijos 2011 m. veiklos planą (2011).

Atsižvelgiant į Žagarės regioninio parko galimybes (gamtos ir kultūros išteklius, švarią gamtą, išplėtotą infrastruktūrą, tradicinės kaimo gyvensenos puoselėjimą), tikėtina, kad šis parkas yra pajėgus konkuruoti su tokiais turizmo rūšimis kaip kaimo, kultūros, ekologiniu ir nuotykių turizmu.

3.2 Tyrimo pagrindimas ir metodika

Mokslinės literatūros analizė atskleidė ekologinio turizmo, kaip naujos turizmo krypties, naudą aplinkai, žmonėms ir regionams. Ekoturizmas kaip mechanizmas skatina plačiau ir racionaliau išnaudoti šalies turizmo išteklius, užtikrina jų apsaugą, populiarina mažiau žinomas vietas, puoselėja vietinių bendruomenių papročius ir tradicijas, didina turizmo paslaugų įvairovę bei formuoja ekologinėmis normomis pagrįstą turistų aptarnavimo sistemą. Dėl to, ekoturizmo propagavimas gali būti ypač aktualus ir reikšmingas regionams, kurie nėra suformavę savito turistinio įvaizdžio ir lieka nežinomi turistams, nors turi tam tinkamą vertingą gamtinę ir kultūrinę aplinką. Siekiant išsiaiškinti ekoturizmo produktų kūrimo ir plėtros galimybes vienoje iš mažesne turistine paklausa pasižyminčių Lietuvos saugomų teritorijų, planuojama atskleisti tiriamo reiškinių skirtingas puses: ekspertų požiūrį ir apgyvendinimo įstaigų poziciją.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Žagarės regioninio parko panaudojimo galimybes ekoturizmo plėtroje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti Žagarės regioninio parko patrauklumą ir žinomumą sąlygojančius faktorius;
2. Išanalizuoti Joniškio rajono turizmo ir aplinkosaugos ekspertų požiūrį į ekoturizmo sampratą ir plėtros perspektyvas Lietuvoje;
3. Remiantis nustatytais vertinimo kriterijais, įvertinti Žagarės regioninio parko panaudojimą ekoturizmo plėtrai ir tikėtiną šios turizmo krypties naudą teritorijai;
4. Ištirti Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigų poziciją aplinkosauginės veiklos ir ekoturizmo paslaugų plėtojimo atžvilgiu.

Tyrimo atlikimo vieta ir laikas. Tyrimas buvo atliktas 2012 m. gruodžio – 2013 m. sausio mėn. Joniškio rajono savivaldybėje. Ši savivaldybė pasirinkta dėl jai būdingo mažo turistinio potencialo ir fragmentiško turizmo paslaugų išsivystymo. Lyginant su kitais Lietuvos rajonais, Joniškio rajonui būdingas intensyvus kraštovaizdžio naudojimas žemės ūkiui, todėl rekreacijai ir turizmui patraukliausi išlieka tik pavieniai kultūros paveldo objektai, vietos žmonių autentiški amatai ir saugomos teritorijos. Atsižvelgiant į tai, Žagarės regioninis parkas yra pagrindinė turizmo plėtros zona, kuri pasitelkusi platesnį turizmo paslaugų asortimentą, gali padidinti tiek savo pačios, tiek viso rajono vertę ir svarbą Lietuvoje.

Tyrimo metodai. *Metodas tipas* – kokybinis ir kiekybinis. *Tyrimo duomenų rinkimo metodai* – interviu ir anketavimas. Šie metodai taikyti dėl tiriamo objekto specifiškumo. Siekiant atskleisti ekoturizmo produktų vystymo galimybes ir tikėtiną jų naudą Žagarės regioniniame parke, interviu metodo pagalba išaiškinta Joniškio rajono ekspertų, geriausiai išmanačių parko situaciją ir jo veiklos kryptis, pozicija šiuo klausimu. Tačiau norint plėtoti ekoturizmą Žagarės regioniniame parke svarbus vaidmuo tenka ne tik jo veiklą kuruojantiems asmenims, bet ir kitiems turistinių paslaugų teikėjams (apgyvendinimo, maitinimo, aprūpinimo transportu), kurie taip pat prisideda prie parko veiklos produktyvumo ir savo veiklos pobūdžiu (aplinkosauginiu arba ne) gali arba skatinti, arba stabdyti ekoturizmo produktų populiarumą. Atsižvelgiant į tai, anketinės apklausos būdu buvo apklaustos Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigos ir nustatytas jų požiūris į aplinkosauginę veiklą bei galimą jų verslo plėtojimą ekoturizmo kryptimi.

Interviu. Siekint geriau suprasti ekoturizmą kaip reiškinį ir atskleisti įvairius jo vystymo saugomoje teritorijoje aspektus, mokslinio darbo kokybinei analizei pasirinktas ekspertų interviu. Šios apklausos respondentai - tai asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą (R. Tidikis, 2003, p. 467). Tyrimui pasirinktas strukturuotas interviu, t.y. klausimai buvo suformuluoti iš anksto ir pateikti ekspertams griežtai laikantis nustatytos jų eilės.

Anketavimas. Kadangi tyrimo metu taip pat buvo siekiama atskleisti apgyvendinimo įstaigų veiklos sąveiką su turizmu ir aplinkosauga, duomenų rinkimui buvo pasirinkta anketinė apklausa. Šis kiekybiniais rodikliais pagrįstas metodas leidžia greitai surinkti gana aiškią ir patikimą informaciją apie tiriamą reiškinį (K. Kardelis, 2007, p. 93).

Tyrimo dalyviai. *Ekspertai.* Kokybinis tyrimas nepretenduoja būti reprezentatyviu, todėl taikyta netikimybinė tikslinė atranka, kuri, pasak K. Kardelio (2007, p. 98), leidžia į tyrimą įtraukti tuos elementus, kurie geriausiai informuoja apie tiriamą reiškinį. Vadovaujantis logiškumo principu (R. Tidikis, 2003, p. 153), kokybinio tyrimo metu nutarta apklausti tuos ekspertus, kurie turi daugiausiai žinių apie Žagarės regioninio parko situaciją, šios teritorijos veiklos organizavimą ir vykdymą bei panaudojimą turizmo srityje. Rengiant tyrimą buvo numatyta apklausti iki 10 ekspertų. Elektroniniai laiškai su prašymu dalyvauti tyrime išsiųsti į keturias institucijas: Žagarės regioninį parką, Joniškio rajono saivaldybės Architektūros ir teritorijų planavimo skyrių, Joniškio turizmo ir verlo informacijos centrą ir Žagarės seniūniją. Iš viso tyrime dalyvavo 7 ekspertai (žr. 14 lentelę). Nepaisant to, kad interviu dalyviai gali skirtingai ir subjektyviai suvokti tikrovę, tiriamų ekspertų skaičius buvo pakankamas, kad būtų surinkta visapusiška informacija apie Žagarės regioninio parko panaudojimo ekoturizmui galimybes. Tiesa, nors atsakymai į interviu klausimus gauti iš visų tyrime sutikusių dalyvauti ekspertų, tačiau tik su keturiais iš jų pavyko susitikti jų darbinėje aplinkoje. Kiti dėl

laiko stokos to padaryti negalėjo, todėl su jais buvo susitarta į klausimus atsakyti internetu. Interviu užkoduoti: I1, I2, I3, I4, I5, I6, I7.

14 lentelė. Duomenys apie tyrime dalyvavusius ekspertus

Ekspertas	Kodas
Žagarės regioninis parko vyriausioji kraštotvarkininkė	I1
Žagarės regioninio parko vyriausiasis ekologas	I2
Žagarės regioninio parko rekreacijos vadybininkė	I3
Žagarės regioninio parko projektų rengimo ir valdymo vyriausioji specialistė	I4
Žagarės regioninio parko gidė	I5
Žagarės miestelio seniūnas	I6
Joniškio turizmo ir informacijos centro turizmo ir projektų vadybininkė	I7

Apgyvendinimo įstaigos. Anot Kardelio (2007, p. 115) planuojant tyrimus, svarbu nustatyti reikalingą minimalų tiriamųjų skaičių, kad būtų galima padaryti statistiškai reikšmingas išvadas. Kadangi Joniškio rajonas nepasižymi apgyvendinimo įstaigų gausa (šiuo metu priskaičiuojam tik 11 veikiančių ir apgyvendinimo paslaugas teikiančių įmonių), todėl nuspręsta apklausti jas visas ir taip gauti kuo patikimesnę ir tikslesnę informaciją. Anketos apgyvendinimo įstaigoms buvo platinamos elektroniniu paštu, įstaigų interneto svetainėse nurodytais elektroninio pašto adresais. Tyrimo duomenų validumas apskaičiuotas pagal V. I. Pannioto formulę:

$$n=1/(\Delta^2+1/N); \quad (1)$$

Čia: n - imties dydis;

Δ - leidžiamas paklaidos dydis ($\Delta=0,05$)

N - tiriamos visumos dydis.

Atlikus skaičiavimus nustatyta, kad imties tūris $n=11$, tačiau iš 11 išsiųstų anketų sugrįžo tik 8. Taigi, duomenų patikimumas – 72 proc., todėl gautų tyrimo duomenų laikyti reprezentatyviais negalima.

Tyrimo instrumentas. Pirmoje tyrimo dalyje buvo atlikas struktūruotas ekspertų interviu, naudojant iš anksto paruoštą klausimyną (žr. 2 priedą). Jį sudarė 10 atviro tipo klausimų apie Žagarės regioninio parko išskirtinumą ir žinomumo ypatybes, ekologinio turizmo sampratą, perspektyvas Lietuvoje ir Žagarės regioniniame parke. Antroje tyrimo dalyje buvo atlikta anketinė apgyvendinimo įstaigų apklausa. Tyrime naudota anketa buvo sudaryta iš 20 klausimų: 1 atviro ir 19 uždarų. Sudarant uždarus klausimus, dviems iš jų taikyta suminė skalė, t.y. respondentai turėjo įvertinti pateiktus teiginius, pasirinkdami vieną iš jiems pateiktų skalės reikšmių (žr. 3 priedą). Anketoje buvo pateikti 2 demografiniai klausimai apie respondentų pareigas ir darbo stažą, 5 bendrojo tipo klausimai apie

apgyvendinimo įstaigos tipą, apgyvendinimo vietų skaičių, svečių skaičių, teikiamas paslaugas, tikslines klientų grupes, 3 klausimai apie įmonės aplinkosauginę veiklą bei dešimt klausimų apie įstaigos požiūrį į ekoturizmą, jo produktus, šios turizmo rūšies plėtrą galinčius įtakoti veiksnius, naudą ir pan.

Tyrimo duomenų fiksavimas ir apdorojimas. Ekspertų, kurie dalyvavo interviu, atsakymai buvo įrašomi diktofonu, vėliau iššifruoti, tekstas surinktas kompiuteriu. Visų respondentų, kurie dalyvavo kokybiniame tyrime (tiek žodžiu, tiek raštu) atsakymai yra autentiški, todėl tai lėmė *content* (turinio) analizės pasirinkimą ir panaudojimą, siekiant kiek galima objektyviau susisteminti, apdoroti bei išanalizuoti tyrimo rezultatus. Atliekiant interviu kokybinę turinio analizę gautiems tyrimo duomenims buvo suteikiami prasminiai vienetai („etiketės“), vėliau prie jų buvo pridedami pavyzdžiai, nustatomos tapačios ir priešingos frazės, išskiriamos subkategorijos bei kategorijos, kuriomis remiantis atlikta gautų duomenų analizė. Iš viso apdorojus interviu duomenys išskirtos 72 subkategorijos, o jas sisteminant pagal prasminį pranašumą gautos 7 kategorijos (temos): teritorijos patrauklumas, teritorijos žinomumo vertinimas, ekologinio turizmo supratimas, teritorijos pritaikymas ekoturizmui, teritorijos potencialo panaudojimas ekoturizmui ir ekoturizmo tikėtina nauda (žr. 4 priedą).

Apgyvendinimo įstaigų apklausos duomenys buvo gauti elektroniniu būdu, todėl juos buvo lengviau apdoroti. Kadangi kiekybinių duomenų buvo nedaug, jų apdorojimui buvo naudojamas sisteminimo metodas, kurio metu respondentų atsakymai sugrupuoti. Vėliau šie duomenys skaitine išraiška buvo pateikti grafiniu vaizdu (lentelėse ir diagramose), atlikta jų analizė ir interpretavimas.

Galiausiai, remiantis mokslinės literatūros ir empirinio tyrimo analizės duomenimis nustatyti vertinimo kriterijai, leidžiantys įvertinti Žagarės regioninio parko panaudojimo ekoturizmui galimybes. Vertinimo kriterijai suskirstyti į dvi grupes – turistinio potencialo (gamtiniai ir kultūriniai ištekliai) ir turizmo išvystymo.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi visų tyrimo etikos reikalavimų, interviu metu vadovautasi savanoriškumo, anketinės apklausos metu konfidencialumo ir anonimiškumo principais. Respondentams buvo numatyta galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime arba iš jo pasitraukti. Tyrimo dalyviams buvo užtikrinta, kad informacija bus naudojama tik moksliniame darbe.

3.3 Tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas

Tyrimo metu ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke buvo nagrinėjamos remiantis dviem aspektais: ekspertų, geriausiai išmanačių parko situaciją ir jo veiklos kryptis, vertinimais ir Joniškio rajono apgyvendinimo paslaugų teikėjų, kurie gali tiesiogiai prisidėti prie parko veiklos produktyvumo didinimo, pastebėjimais. Vėliau mokslinės literatūros ir empirinio tyrimo analizės rezultatų pagrindu išskirti pagrindiniai vertinimo kriterijai, apsprendžiantys Žagarės

regioninio parko panaudojimo ekoturizmui galimybes. Vietovės potencialas įvertintas turistinių išteklių ir turizmo išvystymo ašyse.

3.3.1 Ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke: ekspertų vertinimas

Pirmajame tyrimo etape buvo siekiama išsiaiškinti Žagarės regioninio parko, Joniškio turizmo verslo ir informacijos centro bei Žagarės seniūnijos darbuotojų nuomonę apie Žagarės regioninio parko situaciją ir šios teritorijos panaudojimą ekologiniam turizmui vystyti.

Analizuojant kokybinio tyrimo metu gautus duomenis išskirtos **7 temos:**

- teritorijos patrauklumas iš išskirtinumas,
- teritorijos žinomumo vertinimas,
- ekologinio turizmo sąvokos turinys,
- ekologinio turizmo plėtros perspektyvos Lietuvoje,
- teritorijos pritaikymas ekoturizmui,
- teritorijos potencialo panaudojimas ekoturizmui,
- ekoturizmo tikėtina nauda vietovei.

Gauti rezultatai pateikiami žemiau.

1. Teritorijos patrauklumas ir išskirtinumas

Nagrinėjant Žagarės regioninio parko pritaikymą ekologiniam turizmui, pirmiausia buvo siekiama nustatyti vietovės turistinį patrauklumą, t.y. veiksnius, kurie sąlygoja šios saugomos teritorijos vertę, specifiką ir turistų pritraukimą.

„Turizmo plėtros instituto“ (2011, p. 12) teigimu, pagrindiniai veiksniai, lemiantys vietovės patrauklumą yra: turizmo paslaugos, infrastruktūra bei gamtiniai ir kultūriniai ištekliai. Vertinant Žagarės regioninio parko situaciją, tyrime dalyvavusių ekspertų pastebėjimai su literatūroje pateikiamų autorių išvadamis sutapo tik iš dalies.

Visi ekspertai vieningai sutiko, kad Žagarės regioninis parkas turistams pirmiausia patrauklus dėl šioje teritorijoje esančių gamtinių ir kultūrinių išteklių (I1, I2, I3, I4, I5, I6, I7). Dauguma ekspertų pagrindiniais lankytojus masinančiais gamtiniais objektais nurodė vaizdingą teritorijos kraštovaizdį (I1, I3, I5, I7) ir saugomą retą augaliją bei gyvūniją (I4, I5, I6). Dalis ekspertų buvo linkę išskirti konkrečius turistams patrauklius gamtinius objektus: Žagarės mišką (I3, I6), Mūšos tyrelio pelkę (I3, I6), Žagarės ozą (I3, I6) ir dolomitinę atodangą (I3). Pastarieji du objektai yra priskirti prie valstybės saugomų gamtos paminklų, todėl tai dar labiau didina parko patrauklumą turistams.

Vardindami patraukliausius regioninio parko kultūrinius išteklius ekspertai dažniausiai minėjo autentiškumą ir savitus istorinius bruožus išlaikiusį architektūrinį paveldą (molio statinius, Žagarės dvaro sodybą) (I1, I3, I5, I6, I7) bei renginius (iš kurių žymiausias – Žagarės vyšnių festivalis) (I1, I6, I7).

Žagarės dvaro sodybą kartu su jo parku, anot ekspertų, reikėtų laikyti svarbiausiu vietovės traukos akcentu (I3, I6). Žagarės regioninio parko direkcija, atsižvelgdama į patrauklią ir reprezentatyvią dvaro teritoriją, jau ne vienerius metus jo erdves išnaudoja kultūrinių ir sportinių renginių organizavimui – žirgų konkūrams, koncertams, parodoms.

Galiausiai, du respondentai Žagarės regioninį parką įvertino kaip turistams patrauklią rekreacinę zoną, kuriai būdinga rami aplinka (I4) ir poilsio vietų gausa (I7).

Analizuojant kokybinio tyrimo rezultatus pastebėta, kad nė vienas iš ekspertų kaip vieno iš parko patrauklumą įrodančių veiksnių nenurodė turistinių paslaugų (pvz.: apgyvendinimo, maitinimo) pasiūlos. Galima daryti prielaidą, kad šioje vietovėje turizmo paslaugos menkai išvystytos ir tai, nepaisant gamtinio ir kultūrinio teritorijos potencialo, sąlygoja mažesnę jos pritaikymą turizmui.

Apibendrinant galima teigti, kad Žagarės regioninis parkas lankytojus vilioja ypatingu kraštovaizdžiu, turtingu architektūros paveldu ir renginiais, tuo tarpu turizmo paslaugų pasiūla, kaip teritorijos patrauklumą didinantis veiksnys, išvis neakcentuojamas. Tai gali ne tik stabdyti visapusišką teritorijos išnaudojimą rekreacijai ir turizmui, bet ir mažinti lankytojų susidomėjimą šia vietove.

II. Teritorijos žinomumo vertinimas

Turizmo augimą saugomoje teritorijoje gali sąlygoti, viena vertus, turistinis potencialas ir išvystytos paslaugos, antra vertus, teritorijos įvaizdis ir žinomumas (*Lietuvos turizmo komunikacijos ir rinkodaros strategija 2009 - 2013 m.*, p. 79 - 80). Kokybinio tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokiais kriterijais remiantis yra vertinamas Žagarės regioninio parko žinomumas ir kokių priemonių yra (ar turėtų būti) imamasi siekiant į šią vietovę pritraukti didesnius lankytojų srautus.

Remiantis Žagarės regioninio parko direkcijos 2011 m. veiklos ataskaitos duomenimis, parko apkrova kasmet auga. Pavyzdžiui, 2010 m. Žagarės regioninį parką aplankė 88 tūkstančiai lankytojų, atitinkamai 2011 m. – beveik 96 tūkstančiai. Dauguma ekspertų sutinka, kad būtent lankytojų skaičiaus fiksavimas ir yra pagrindinis teritorijos žinomumo vertinimo veiksnys (I1, I2, I3, I5, I6). Dėl to, Žagarės regioninio parko direkcija kasmet atlieka tam tikrą saugomos teritorijos lankytojų monitoringą (I1, I2, I3), kurio metu apskaičiuojamas eksursantų skaičius lankytojų centre, Žagarės ozo pėsčiųjų pažintiniame, poilsio ir mokomajame take bei regioninio parko teritorijoje vykstančiuose renginiuose.

Kai kurių ekspertų teigimu, vertinant teritorijos pagarsėjimą būtina atsižvelgti ir į kitą labai svarbų aspektą - lankytojų atvykimo miestą ar šalį (I2, I3, I4). Pasak vieno iš ekspertų, tiek Lietuvos,

tiek užsienio turistų skaičiaus fiksavimas ne tik atskleidžia, kiek plačiai yra išreklamuota vietovė vietiniu ir tarptautiniu lygiu, bet ir leidžia numatyti kryptis, kuriomis parko direkcija galėtų vystyti bendradarbiavimą ir taip dar labiau prisidėti prie parko žinomumo didinimo (I3). Kai kurių ekspertų teigimu, tam tikrą parko žinomumą parodo ir tikslas, dėl kurio lankytojai atvyksta (I3, I4, I6) – ieškodami poilsio ar pramogų. Galiausiai, siekiant įvertinti Žagarės regioninio parko žinomumą galima apžvelgti šios vietovės paminėjimą bei kontekstą šalies žiniasklaidoje (I1, I3). Tuo tikslu, regioninio parko direkcijos darbuotojai aktyviai renka įvairiausius straipsnius, kuriuose paminėtas Žagarės regioninio parko vardas.

Taigi, teritorijos žinomumo vertinimas gali būti efektyvus būdas „nupiešti“ Žagarės regioninio parko lankytojo portretą ir nustatyti informacijos kanalus, kurie prisideda prie šios vietovės vardo populiarinimo. Kitą vertus, tokie monitoringo duomenys dažnai gali būti panaudoti ne tik siekiant sužinoti vertingos informacijos apie parko būklę, lankytojų poreikius, bet ir apie parko žinomumo augimą ribojančius trukdžius. Dėl to, tyrimo metu ekspertų buvo pasiteirauta apie tai, ko trūksta Žagarės regioniniam parkui, kad jis taptų patrauklesnė ir žinomesnė kryptis lankytojams.

Dauguma ekspertų mano, kad viena iš didžiausių problemų, kuri prisideda prie lėto turistų skaičiaus augimo regioniniame parke, yra reklamos ir informacijos apie parko veiklą stoka (I2, I3, I5, I7). Pasak vieno iš ekspertų, nors Žagarės regioninio parko direkcija, siekdama pristatyti parką visuomenei, platina įvairius lankstinukus, skrajutes, žemėlapius ir kalendorius, tačiau tai nėra efektyvus reklamos būdas, nes šie informaciniai leidiniai dažniausiai yra dalinami tik renginių ir ekskursijų metu. Dėl to, būtina didinti parko populiarumą ir kitais informacijos kanalais – per internetą ir spaudą (I3). Kito eksperto teigimu, lankytojams (ypač užsieniečiams) surasti įdomios ir naujos informacijos apie lankytinus parko objektus ir teikiamas turizmo paslaugas gali būti sudėtinga dėl nevienodo informacijos prieinamumo (I5). Pavyzdžiui, Žagarės regioninio parko direkcijos tinklalapyje gausu informacijos apie parke saugomus objektus, lankytinas vietas, poilsia vietas, teikiamas paslaugas, vykstančius renginius, tačiau visa informacija pateikiama tik lietuvių ir anglų kalbomis. Tuo tarpu, Joniškio turizmo ir verslo informacijos centre informacija apie parko lankytinas vietas gana sena ir negausi, be to, teikiama tik lietuvių kalba.

Kita lankytojų pritraukimą į parką stabdanti problema – nepilnai išvystyta infrastruktūra (I2, I4). Nors teritorijoje netrūksta informacinių ženklų, nuorodų į lankytinus objektus, apžvalgos ir poilsio aikštelių, pėsčiųjų takų, tačiau šiuo metu ypač pasigendama geresnio teritorijos apšvietimo ir dviračių takų (I2). Pastaroji problema ypač aktuali siekiant plėtoti turizmą Lietuvos – Latvijos pasienyje. Įrengus dviračių trasas atsirastų galimybė latviams dažniau užsukti į Žagarės regioninio parko teritoriją, o tai skatintų palaikyti kaimyninių šalių kultūrinius ir etninius ryšius ir plėtoti bendradarbiavimą (I1).

Kitų ekspertų teigimu, siekiant populiarinti Žagarės regioninį parką labai trūksta bendradarbiavimo su įvairiomis gamtos organizacijomis ir klubais (I4), sukurto turizmo paslaugų paketo (I2) ir geresnio bendro Žagarės miestelio įvaizdžio (I5).

Galiausiai, vieno iš ekspertų teigimu, Žagarės regioninis parkas yra pakankamai žinomas ir jam populiarinti nieko netrūksta. Pasak jo, tai parodo lankytojų skaičius, kuris auga dėl parke esančių atrakcijų ir nemokamų renginių gausos (I6).

Gauti duomenys rodo, kad lankytojų stebėseną ir spaudos apžvalga yra itin reikšmingi kriterijai ne tik vertinant parko populiarumą vietiniu ir tarptautiniu lygiu, bet ir nustatant pagrindinius parko žinomumo didinimo trukdžius. Ekspertų teigimu, siekiant Žagarės regioninio parko žinomumo būtina aktyvinti informacijos ir reklamos apie parką sklaidą internete ir spaudoje, užtikrinti šios informacijos pasiekiamumą ne tik lietuvių ir anglų, bet ir kitomis užsienio kalbomis, gerinti apšvietimo ir dviračių takų infrastruktūrą, skatinti bendradarbiavimą su latviais ir kitomis gamtos mėgėjų organizacijomis bei sukurti turizmo paslaugų paketą, kuris padėtų lankytoją ilgiau išlaikyti teritorijoje.

III. Ekologinio turizmo sąvokos turinys

Pereinant prie antros kokybinio tyrimo dalies, kurioje buvo siekiama sužinoti ekspertų nuomonę apie Žagarės regioninio parko pritaikymą ekoturizmo reikmėms, galimas kryptis ir tikėtiną naudą, pirmiausia tapo svarbu išsiaiškinti ekspertų bendrą suvokimą apie ekologinį turizmą.

Iš pateiktų ekspertų atsakymų galime daryti išvadas, kad visi ekspertai yra girdėję ekologinio turizmo sąvoką ir sugeba ją, nors ir nedetaliai, paaiškinti. Daugumos ekspertų teigimu, ekologinis turizmas yra gamtos ir joje vykstančių procesų stebėjimas ir pažinimas, darant jiems kuo mažesnę neigiamą įtaką (I2, I3, I4, I5). Kitų ekspertų teigimu, tai turizmas, kuris yra nukreiptas ne tik į gamtos, bet ir į lankomos vietovės kultūros objektų, tradicijų pažinimą bei apsaugą (I3, I6). Vienas iš ekspertų priduria, kad šis pažinimas yra paremtas darna (I1). Galiausiai, tik vienas iš ekspertų ekologinį turizmą įvardijo kaip masinio turizmo atmainą, kuomet savarankiškai keliaujama į neurbanizuotas ar mažai urbanizuotas teritorijas, tačiau visiškai neatskleidė jo sąsajų su aplinkos išsaugojimu (I7).

Apibendrinant galima teigti, kad visi tyrime dalyvavę ekspertai sugeba paaiškinti ekologinio turizmo sąvoką, tačiau ne pilnai. Dažniausiai ekoturizmas yra tapatinamas su gamtos ir kultūros objektų pažinimu ir apsauga, minimaliu neigiamu poveikiu aplinkai, daug rečiau su neurbanizuotų teritorijų lankymu, nevartotojiškumu, savarankišku keliavimu. Visiškai neakcentuojamas ir dar vienas ekoturizmo aspektas – tai vietos bendruomenių gerovės kūrimas. Kita vertus, nepaisant ekoturizmo sąvokos problemiško (mokslinės literatūros analizėje atskleista, kad ekoturizmas vis dar painiojamas su pažintiniu turizmu), ekspertai geba pateikti gana objektyvią ekoturizmo sampratą. Tai

leidžia prieiti prie išvados, kad plėtojant ekoturizmą, jo principai Žagarės regioniniame parke būtų įgyvendinami sklandžiai.

IV. Ekologinio turizmo plėtros perspektyvos Lietuvoje

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad ekologinio turizmo idėja Lietuvoje paplito visai neseniai, tuomet, kai teisės aktuose ir strateginiuose planavimo dokumentuose buvo įdiegtas turizmo paslaugų aplinkosauginis sertifikavimas bei įteisinta ekologinio turizmo koncepcija. Dėl to, daugeliui valstybių jau seniai įvertinus ekoturizmo teikiamus privalumus, Lietuvoje ši turizmo kryptis dar tik įgauna pagreitį. Atsižvelgiant į tai, dabartinė ekologinio turizmo plėtros situacija gali padėti įvertinti jo perspektyvas ateityje.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog dauguma ekspertų ekoturizmą laiko labai perspektyvia turizmo kryptimi Lietuvoje (I1, I2, I3, I4, I5, I6, I7). Visų pirma, tai sąlygoja didelis šalies turistinis potencialas: patrauklus kraštovaizdis (I1, I2, I3, I4, I5, I6), savitas ir unikalus kultūros paveldas, saugomų teritorijų gausa (I6). Antra, keičiasi šalies keliautojų sąmoningumas (I3, I6). Ekspertai priduria, kad ekoturizmo plėtra šalyje galėtų tapti puikia paskata užtikrinti geresnę gamtinių ir kultūrinių išteklių apsaugą ir tausojimą (I2, I4, I5), formuoti teigiamą, nevirtotojišką požiūrį į gamtą ir „kitoki“ keliavimą (I1, I2), aktyvinti vietinį turizmą (I1, I5) bei mažinti sezoniškumo problemas (I1). Tik vienas ekspertas ekoturizmo perspektyvas Lietuvoje vertino labiau neigiamai, nei teigiamai (I7). Jo nuomone, ekoturizmas yra siaura ninišinė sritis, kuri gali pritraukti tik pavienius šia veikla besidominčius asmenis. Tuo tarpu daugeliui lietuvių priimtinesnis pasyvus poilsis ir menka motyvacija užsiimti ekologija ar kita aplinką tausojančia veikla, dėl to vystyti ekoturizmą gali būti sudėtinga.

Taigi akivaizdu, kad Lietuvoje ekoturizmo plėtrai yra sudarytos palankios sąlygos – gausu gamtinių ir kultūrinių išteklių, išplėtotas saugomų teritorijų tinklas, auga keliautojų sąmoningumas. Dėl to tinkamai panaudojus esamus pajėgumus, ekoturizmas galėtų prisidėti ne tik prie gamtinių ir kultūrinių išteklių apsaugos, bet ir prie vartotojiško požiūrio į aplinką, sezoniškumo mažinimo, „kitokio“ keliavimo skatinimo.

V. Teritorijos pritaikymas ekoturizmui

Pirmoje kokybinio tyrimo dalyje buvo siekiama įvertinti bendrąjį Žagarės regioninio parko pritaikymą turizmo reikmėms. Nustatyta, kad vietovės turistinis potencialas ir infrastruktūros kūrimas sudaro palankias sąlygas šią saugomą teritoriją išnaudoti turizmui. Kalbant apie ekoturizmo plėtrą, saugoma teritorija turėtų būti vertinama daug detaliau. Itin svarbu atskleisti jos unikalumą, išsaugojimo

laipsnį, kompleksiskumą ir efektyvumą, nes nuo to vėliau priklausys ne tik ekoturizmo apimtys ir pobūdis, bet ir siūlomų produktų paklausa.

Vertinant Žagarės regioninio parko pritaikymą ekoturizmui, visi ekspertai vieningai sutaria, kad teritorija tam turi tikrai palankias sąlygas (I1, I2, I3, I4, I5, I6, I7). Visų pirma, Žagarės regioninis parkas pasižymi unikaliu kraštovaizdžiu, gamtos paveldo objektų gausa, savita kultūra, skatinama tradicinių amatų plėtra, organizuojamų renginių įvairovė (I1, I3, I4, I7). Pasak ekspertų, palankią Žagarės aplinką ekoturizmui stiprina ir tai, kad daugelis gamtinių ir kultūrinių objektų yra išsidėstę nedidelėje, kompaktiškoje, mažai urbanizuotoje teritorijoje (I2, I5, I7). Atsižvelgiant į šiuos specialistų pastebėjimus, galima daryti prielaidą, kad Žagarės regioniniame parke yra sudarytos galimybės kurti kompleksinį ekoturizmo produktą, kuris apimtų ne tik gamtinius ir kultūrinius, bet ir etnografinius ar istorinius dėmesio vertus objektus. Tai leistų „ilgiau“ išlaikyti turistus parko teritorijoje ir padėtų jiems geriau pajauti vietos specifiką.

Anot ekspertų, dabartinis parko teritorijos infrastruktūros išvystymo lygis taip pat yra palankus ekoturizmo plėtrai (I3, I4, I7). Turistinė parko infrastruktūra pritaikyta tiek poilsiautojams, tiek keliautojams – įrengtos poilsiavietės, pakankamai gerai išvystyti pėsčiųjų takai, veikia pažintiniai maršrutai, gausu informacinių ženklų ir nuorodų. Galima pastebėti, kad pirmoje tyrimo dalyje ekspertai infrastruktūros išvystymą įvertino kaip vieną iš parko plėtrą stabdančių veiksnių, tačiau kalbant apie ekoturizmą, šį faktorių jie įvardijo kaip palankų ekoturizmo plėtrai. Tačiau mokslinės literatūros analizėje buvo atskleista, kad ekoturizmo infrastruktūrai būdingas paprastumas ir minimalizmas, todėl Žagarės regioninio parko infrastruktūros lygį galima įvardinti kaip pakankamą vystyti šios rūšies turizmą.

Du ekspertai palankia ekoturizmui sąlyga įvardijo patogią Žagarės regioninio parko geografinę padėtį (I1, I7). Pasak jų, itin svarbus nedidelis atstumas iki Latvijos, kuris Žagarei, kaip pasienio miesteliui, yra reikšmingas veiksnys siekiant vystyti ekonominius ir kultūrinius mainus. Kito eksperto teigimu, ekoturizmui skatinti yra palanki ir pati Žagarės regioninio parko direkcijos veikla, kuri orientuota ne tik į Žagarės kraštovaizdžio apsaugą, bet ir į turizmo skatinimą (I1).

Galiausiai, manoma, kad Žagarės regioninio parko direkcijos ir miestelio bendruomenės bendradarbiavimas taip pat gali būti palanki sąlyga ekoturizmo plėtrai (I6). Vystant šios rūšies turizmą tai ypač svarbu, kadangi vietinių gyventojų ir aplinkosaugininkų dalyvavimas turizmo plėtroje gali ne tik užtikrinti didesnę vertybių apsaugą, bet ir tapti ekonominiškai naudinga veikla daugeliui jos dalyvių.

Vertinant Žagarės regioninio parko panaudojimą ekoturizmui, buvo svarbu išanalizuoti ne tik esamą teritorijos situaciją, bet ir kitus veiksnius, kurie gali skatinti arba riboti šios veiklos plėtrą. Šių veiksnių analizė leidžia objektyviai įvertinti realias parko galimybes kurti ekologinio turizmo produktus.

Tyrimo metu nustatyta, kad teigiamą poveikį ekoturizmo paslaugų plėtrai, pirmiausiai galėtų daryti didesnė informacijos apie Žagarės regioninį parką sklaida (I1, I6, I7). Ekspertai mano, kad pasitelkus įvairias rinkodaros priemones (reklamą televizijoje ir radijuje, aktyvesnį dalyvavimą turizmo parodose) būtų galima didinti teritorijos žinomumą, plačiau pristatyti ir populiarinti ekologiniam turizmui pritaikytus maršrutus bei pritraukti daugiau ekologiniais turizmo produktais besidominčių žmonių.

Ne mažiau svarbus ir kitas veiksnys – investicijos į infrastruktūros plėtrą (I1, I2, I4). Būtina ne tik gerinti esamą infrastruktūrą, bet ir kurti naują. Pavyzdžiui, vandens trasų dviračių takų įrengimas sudarytų galimybes ne tik vietiniams gyventojams, bet ir turistams iš Latvijos, Estijos ir kitų šalių lengvai ir greitai pasiekti regioninį parką ir susipažinti jo vertybėmis. Be to, nedideli atstumai ir įrengtos trasos galėtų užtikrinti mažą su transportu susijusią taršą, o tai dar labiau stiprintų produktų atitikimą ekoturizmo principams.

Vieno eksperto teigimu, bendruomenės iniciatyvos taip pat galėtų būti vienu iš ekoturizmą skatinančių veiksnių (I5). Šiuo metu pastebimas žagariečių suinteresuotumas dalyvauti regioninio parko direkcijos organizuojamuose renginiuose, aplinkos tvarkymo akcijose ir pan. Vietinės darbo jėgos panaudojimas gali būti reikšmingas faktorius tiek ekonominiu, tiek socialiniu atžvilgiu – būtų panaudota vietinė produkcija, o pajamas už ekoturizmo produktų vystymą gautų įvairūs gyventojų sluoksniai.

Galiausiai vienas iš ekspertų paminėjo, kad ekoturizmo paslaugų visapusišką funkcionavimą gali užtikrinti parko įvaizdžio gerinimas, t.y. parko vizualinio patrauklumo didinimas (I6). Tai būtų galima pasiekti valant vandens telkinių pakrantes, prižiūrint ir tvarkant poilsia vietas, atnaujinant kultūrinės vertės pastatus ir pan.

Kalbant apie veiksnys, kurie gali riboti ir stabdyti ekoturizmo plėtrą regioniniame parke, dauguma ekspertų minėjo ekonominių veiksnių neigiamą įtaką - lėšų ir paramos stoką, ekonominį nestabilumą (I1, I2, I5, I7). Iš dalies tai gali lemti sudėtinga Joniškio rajono ekonominė ir socialinė situacija, kuri nesudaro sąlygų kokybiškam rajono teritorijų vystymuisi.

Neišvystytos apgyvendinimo ir pramogų paslaugos – dar vienas ekoturizmo plėtrą neigiamai įtakojantis veiksnys (I2, I3, I4, I5). Tiek Žagarės regioninio parko teritorijoje, tiek visame Joniškio rajone apgyveninimo įstaigų skaičius didėja lėtai, o pagrindinė problema lieka svečių užimtumas, tiek rajono centre, tiek kaimo vietovėse. Šių paslaugų plėtra labai svarbi bendrajam lankytojo patyrimui, todėl nepakankama jų koncentracija gali formuoti tik trumpalaikį vienos ar dviejų dienų trukmės apsilankymą teritorijoje.

Kiti ekspertai, kaip ekoturizmą stabdantį veiksni paminėjo kritinę kultūros paveldo objektų būklę (I2, I3, I5). Jų teigimu, nemaža dalis parko teritorijoje esančių pastatų yra apleisti ir nepritaikyti lankymui, o jų apsaugai ir tvarkybai trukdo privačių savininkų pasyvumas.

Kiti ekspertai pažymi, kad ekoturizmui taip pat nepalanki problema gali būti viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo stoka (I1, I6). Pasak R. Dapkaus ir E. Gaižauskienės (2009, p. 63), turizmas savo prigimtimi yra tarpsektorinė veikla, todėl turizmo plėtros planavimas ir plėtros priemonių nustatymas bei jų įgyvendinimas yra itin priklausomi nuo tarpinstitucinio bendradarbiavimo, interesų derinimo ir kitų sektorių plėtros užtikrinimo. Kadangi turizmas pasižymi produktyvumu, siekiant darnios turizmo plėtros reikalingas tiek valstybinis ar rajoninis, tiek verslininkų, teikiančių turizmo produktus ir paslaugas, įsitraukimas (Dapkus, Gaižauskienė, 2009, p. 63).

Empirinio tyrimo duomenys taip pat atskleidė, kad neigiamą ekoturizmo plėtrą gali įtakoti daug kitų neigiamų veiksnių, tokių kaip kompetetingų specialistų stoka (I5, I6), nestabili politinė aplinka (n=1) bei vietovės turizmo įvaizdžio stoka (I4).

Apibendrinant Žagarės regioninio parko pritaikymą ekologiniam turizmui, galima teigti, kad dabartinė parko situacija yra palanki ekoturizmo plėtrai – regioninis parkas pasižymi didele kraštovaizdine, istorine, architektūrine ir entnografinė verte, renginių įvairove, daugelis turistinių išteklių susitelkę kompaktiškoje teritorijoje, sąlyginai gerai išvystyta infrastruktūra. Siekiant dar efektyviau panaudoti parko teritoriją ekoturizmui, būtina gerinti rinkodarinę veiklą, kurti tarptautinės reikšmės turistines trasas, palaikyti vietinių gyventojų iniciatyvas. Pagrindinės numatomos kliūtys – finansinių išteklių stoka, apgyveninimo ir pramogų paslaugų stoka, nepatraukli kultūrinio paveldo objektų būklė, kompetetingų specialistų stoka.

VI. Teritorijos potencialo panaudojimas ekoturizmui

Tyrimo metu nustatyta, kad Žagarės regioninio parko teritorija pasižymi vaizdingu gamtiniu kraštovaizdžiu ir patraukliu lankytojams kultūros paveldu, kuris puikiai tinka ekoturizmui vystyti. Remiantis šiomis ekspertų išvalgomis, buvo pasidomėta, kurie regioninio parko turistiniai ištekliai galėtų būti efektyviausiai panaudoti ar pritaikyti ekoturizmui skatinti.

Tyrimo rezultatų analizės metu paaiškėjo, kad didžiausią potencialą turi parko teritorijoje esančios gamtinės vertybės (I2, I3, I4, I5, I6, I7). Dauguma ekspertų minėjo Žagarės ozą, Žagarės piliakalnį, Žagarės mišką, dolomitinę atodangą, Mūšos tyrelio telmologinį draustinį. Trys ekspertai teigė, kad būtina orientuotis į potencialių vandens telkinių panaudojimą - Mūšos tyrelio pelkę, Švėtės upę, iš žemės gelmių trykstančius šaltinius, dirbtinį Žvelgaičio tvenkinį (I3, I5, I6). Reikia pažymėti, kad šiuo metu Žagarės regioninio parko teritorijoje esantys vandens ištekliai nors ir tinka turizmo maršrutams, tačiau daugiau pritaikomi rekreacijai, bet ne turizmui. Todėl ekoturizmo skatinimas galėtų prisidėti prie tikslingo vandens telkinių panaudojimo ir vandens trasų vystymo (I3).

Ekspertų teigimu, kultūrinės vertybės taip pat galėtų būti pritaikomos ekoturizmo vystymui, nes daugelis jų yra reikšmingos istoriniu ir etniniu požiūriu (I1, I4, I6, I7). Prie tokių ekoturizmo išteklių galima priskirti Žagarės dvaro sodybą, jos komplekse esantį žirgyną, akmenimis grįstas miestelio gatves, vietos gyventojų aktyviai plėtojamus tradicinius amatus, kasmet organizuojamą Žagarės vyšnių festivalį ir miestelio sakralinį paveldą.

Taigi, Žagarės regioninio parko turistiniai ištekliai turi didelę gamtinę ir kultūrinę vertę, o tai yra natūralus potencialas siekiant pritraukti ekoturistine veikla suineresuotus lankytojus. Atsižvelgiant į šį aspektą, buvo nustatytos ekoturizmo kryptys, kurios galėtų turėti didžiausią paklausą tiriamoje saugomoje teritorijoje. Ekspertų teigimu, regioniniame parke tarp lankytojų populiarius galėtų būti ilgesni žygiai pėsčiomis ir (ar) su nakvyne gamtoje (I4, I5, I7), žygiai dviračiais (I4), ornitologiniai ir botaniniai turai (I4, I5, I7), plaukimas įvairiomis bemotorėmis priemonėmis (I5, I6, I7), žygiai žirgais (I1, I2). Vieno eksperto teigimu, kuriant ekoturizmo produktus, tikslinga įtraukti amatų edukacinius užsiėmimus, kurie leistų lankytojams susipažinti su žagariečių gyvensena bei kaimo tradicijomis (I1).

Apibendrinant galima teigti, kad Žagarės regioninis parkas pasižymi savitu turistiniu potencialu, kurio pakanka formuoti ekoturistinius traktus. Manoma, kad didžiausio ekoturistų dėmesio sulauktų tokios parko vertybės kaip Žagarės ozas, Žagarės miškas, Mūšos tyrelio draustinis, Švėtės upė, Žagarės dvaro sodyba ir joje esantis žirgynas, Žagarės vyšnių festivalis ir tradicinių amatų plėtra. Šių, ekoturizmui pritaikytų, vertybių įvairovė sudaro galimybes tiriamoje teritorijoje vystyti bent kelias ekoturizmo kryptis - žygius pėsčiomis, dviračiais ar žirgais, paukščių ir gamtos stebėjimą bei pasiplaukiojimus vandens telkiniais.

VII. Ekoturizmo tikėtina nauda vietovei

Egzistuoja požiūris, kad įprasto turizmo plėtra nulemia, kurie asmenys iš turizmo veiklos gauna naudos, o kuriems gyvenimo sąlygos tik pablogėja (*Darnaus turizmo vystymo gairės*, 2010, p. 17). Mokslinės literatūros analizės metu atskleista, kad ekoturizmas, atvirkščiai, orientuotas ne tik į ekonominių, bet ir į socialinių bei aplinkosauginių problemų sprendimą.

Tyrime dalyvavusių ekspertų pasiteiravus, kokią tikėtiną ekologinio turizmo naudą Žagarės regioniniam parkui jie galėtų įžvelgti, daugelis jų pirmiausiai įvardijo naudą vietiniams gyventojams (I1, I2, I5, I7). Šiuo metu, tiek Žagarės miesto, tiek viso Joniškio rajono socialinė ir ekonominė situacija yra gana prasta – didelis nedarbas, emigracija, laisvalaikio praleidimo galimybių stoka. Todėl, manoma, kad ekoturizmo plėtra galėtų padidinti vietinių gyventojų užimtumą, o ekoturizmo metu skatinami tradiciniai amatai suteiktų papildomų pajamų.

Kiti ekspertai mano, kad pradėjus plėtoti ekoturizmą atsirastų galimybės skirti papildomų lėšų gamtos ir kultūros objektų apsaugai, jų priežiūrai ir tvarkybai, parko infrastruktūros gerinimui, turizmo

paslaugų plėtrai (I1, I2, I3, I5). Visa tai sąlygotų geresnį regioninio parko įvaizdį, padėtų pritraukti didesnius turistų srautus (I6, I7). Galiausiai, du ekspertai mano, kad ekologinio turizmo veikla padėtų į parko teritoriją pritraukti ne tik pavienių poilsiautojų, bet ir daugiau specialių interesų turistų (paukščių stebėtojų, žirginio, dviračių sporto mėgėjų) (I4, I5).

Taigi, sėkminga ekoturizmo plėtra gali sąlygoti Žagarės regioninio parko ir jo apylinkių socialinį ir ekonominį augimą. Ekspertai mano, kad ekoturizmo produktų diegimas atneštų ekonominę naudą vietiniams gyventojams, suteiktų jiems naujų darbo vietų, gerintų saugomų objektų priežiūros ir tvarkymo kokybę bei taptų savotišku centru, siūlančiu įvairias laisvalaikio ir poilsio pramogas. Tai galėtų atverti dideles Žagarės regioninio parko galimybes tapti pagrindiniu turizmo traukos centru ne tik rajone, bet ir visoje Šiaurės Lietuvoje.

Apibendrinant interviu rezultatus galima teigti, kad Žagarės regioninis parkas yra patraukli turistiniu aspektu teritorija, tačiau nėra pakankamai populiari. Labiausiai turizmo plėtrą teritorijoje stabdo nepakankama informacijos (ypač užsienio kalbomis) ir reklamos sklaida, bendradarbiavimo su vietinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis stoka, neišplėtotas turizmo paslaugų pasirinkimas. Dėl to, siekiant didinti Žagarės regioninio parko žinomumą, parko veiklą kuruojantiems asmenims būtina orientuotis į kuo įvairesnes turizmo galimybes. Viena iš jų – ekoturizmas. Ekspertų vertinimu, Žagarės regioninio parko teritorija gali būti tinkama ekoturizmo plėtrai, nes pasižymi didele kraštovaizdine, istorine, architektūrine ir entnografinė verte, renginių įvairove, daugelis turistinių išteklių susitelkta kompaktiškoje teritorijoje, santykinai gerai išvystyta infrastruktūra. Visa tai leidžia teritorijoje vystyti bent kelias ekoturizmo kryptis - žygius pėsčiomis, dviračiais, žirgais, paukščių ir gamtos stebėjimą, pasiplaukiojimus vandens telkiniais. Manoma, kad tinkamai organizuojamas ekoturizmas galėtų pritraukti didesnius turistų srautus, atnešti ekonominę naudą vietiniams gyventojams, gerintų saugomų objektų priežiūros ir tvarkymo kokybę bei kompensuotų turizmo paslaugų stoką.

3.3.2 Ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke: apgyvendinimo įstaigų požiūris

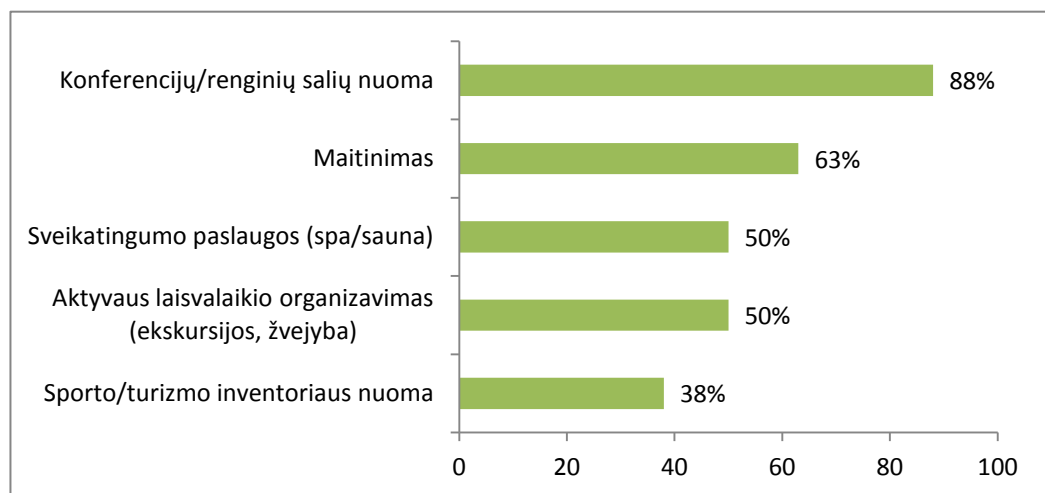
Siekiant saugomoje teritorijoje plėtoti ekologinį turizmą, svarbų vaidmenį atlieka ne tik saugomų teritorijų direkcijos, bet ir kiti regione esantys turizmo paslaugų teikėjai, kurie savo veikloje taip pat turėtų diegti tausojančios gyvensenos normas. Tik tai gali padėti užtikrinti efektyvią ekoturizmo produktų rinkodarą ir didesnius ekoturizmu besidominančių turistų srautus (Stoškus ir kt., 2008, p. 29). Tačiau atlikus kokybinį ekspertų tyrimą nustatyta, kad Žagarės regioninis parkas ir jo apylinkės nepasižymi turizmo paslaugų teikėjų įvairove, jų pasirinkimas labai ribotas. Regioninio parko teritorijoje tėra vos viena apgyvendinimo paslaugas teikianti įmonė, kai tuo tarpu kitos įmonės koncentruotos Joniškio mieste ir jo prieigose (*Žagarės regioninio parko direkcijos veiklos ataskaita*, 2011, p. 44). Be to, iki šiol nėra atlikta jokių tyrimų apie šių įstaigų veiklos kryptis ir teikiamų

paslaugų kokybę, dėl to, kyla sunkumų nustatant jų pritaikymą ekoturistams. Atsižvelgiant į tai, atlikta Joniškio rajono apgyvendinimo paslaugų teikėjų apklausa, siekiant išsiaiškinti šių įstaigų veiklos pobūdį ir jų galimybes vystyti ekoturizmo produktus.

Kiekybiniame tyrime dalyvavo 8 apgyvendinimo paslaugas teikiančios įstaigos: 5 kaimo turizmo sodybos, 1 viešbutis, 1 svečių namai ir 1 motelis. Šiose įstaigose yra daugiau nei 15 apgyvendinimo vietų. Kiekvienoje iš jų per metus apsistoja daugiau nei 300 svečių.

Tyrimo metu buvo apklausti kaimo turizmo sodybų ir motelio savininkai bei viešbučio administratorė. Didžiausią tyrime dalyvavusių respondentų dalį sudarė apgyvendinimo įstaigų atstovai, kurių darbo stažas apgyvendinimo srityje yra iki 5 metų (50 proc.), kiek mažiau – respondentų, kurių darbo stažas - 6-10 metų (38 proc.). Tik vienas respondentas pažymėjo, kad turi daugiau nei 11 metų darbo stažą apgyvendinimo srityje (12 proc.).

Atliekant apgyvendinimo paslaugų teikėjų apklausą, pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti, kokias papildomas paslaugas (be apgyvendinimo) teikia jų įmonės. Nustatyta, kad visose apgyvendinimo įstaigose, kartu su nakvynės paslaugomis, yra teikiamos konferencijų ir renginiams skirtų salių nuomos paslaugos (88 proc.). Taip pat daugelyje apgyvendinimo įstaigų yra teikiamos maitinimo paslaugos (63 proc.). Kiek mažiau respondentų pažymėjo, kad jų įstaigos teikia aktyvaus laisvalaikio organizavimo (ekskursijų, žvejybos, pasijodinėjimų žirgais ir pan.) (50 proc.), sveikatingumo (spa, saunos) (50 proc.) ir sporto ar turizmo inventoriaus nuomos paslaugas (38 proc.) (žr. 8 pav.).

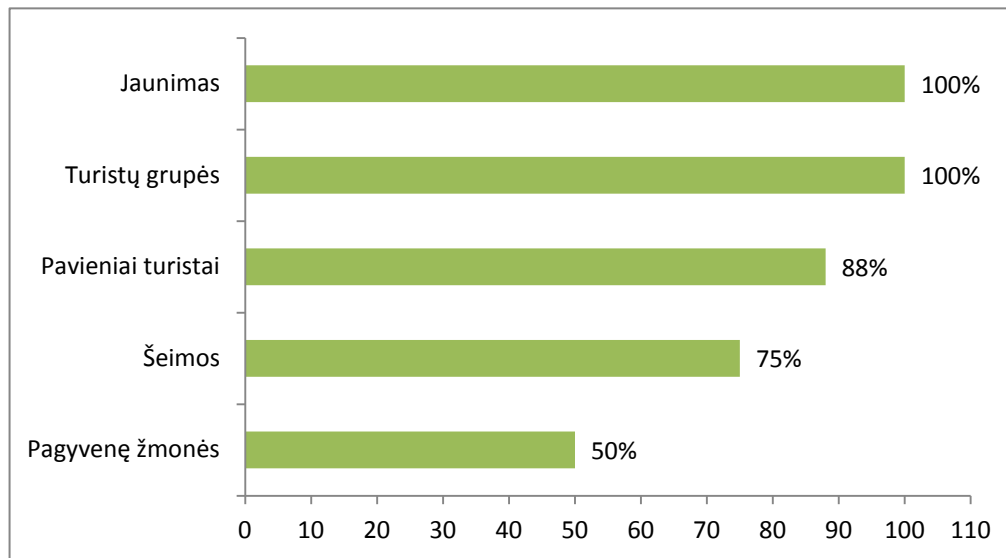

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal teikiamas paslaugas (be apgyvendinimo) proc.

Taigi, atsižvelgiant į apgyvendinimo įstaigose esantį vietų skaičių ir teikiamas papildomas paslaugas, galima teigti, kad šiuo metu Joniškio rajono apgyvendinimo paslaugas teikiančios įstaigos yra daugiau orientuotos į švenčių organizavimą ir „pusiau masinį“ apgyvendinimą ir tik nedidelė dalis - į poilsį ir pramogas gamtoje. Dėl to, maža apgyvendinimo įstaigų siūlomų paslaugų įvairovė gamtoje

gali būti viena iš kliūčių ne tik pažinti, bet ir tausoti aplinką, formuoti kitokią poilsiautojų laisvalaikio leidimo kultūrą.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, į kokius vartotojus apgyvendinimo paslaugas teikiančios įstaigos yra linkusios orientuotis. Nustatyta, kad Joniškio rajone esančios apgyvendinimo įstaigos stengiasi pritraukti kuo įvairesnio kontingento vartotojų. Kaip matyti iš tyrimo rezultatų, visi apklausoje dalyvavę respondentai orientuojasi tiek į jaunimą, tiek į turistų grupes (100 proc.), kiek mažiau apklaustųjų dar minėjo pavienius turistus (88 proc.) ir šeimas (75 proc.). Tuo tarpu į pagyvenusius žmones yra linkę orientuotis tik pusė apklaustųjų (50 proc.) (žr. 9 pav.).

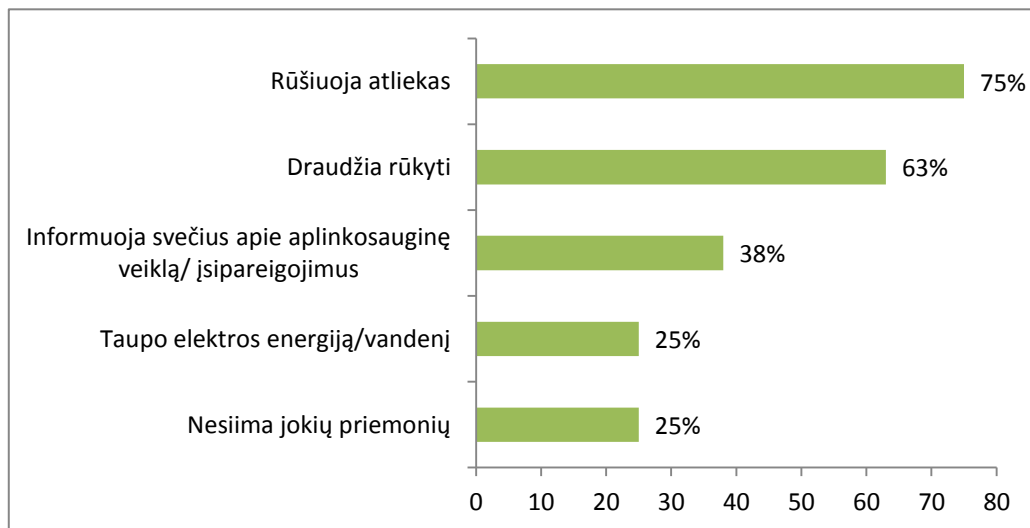

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vartotojus, į kuriuos jie orientuojasi proc.

Vadinasi, Joniškio rajone įsikūrusios apgyvendinimo įstaigos nėra linkusios segmentuoti vartotojų į tikslines grupes ir domėtis atskirų klientų poreikiais. Tokia nekryptinga apgyvendinimo paslaugų teikėjų veikla gali trukdyti formuoti išskirtines ir kokybiškas turizmo paslaugas, kurios atsipindėtų ne tik masinio vartotojo poreikius, bet atsižvelgtų ir vis didėjantį atsakingų turistų skaičių.

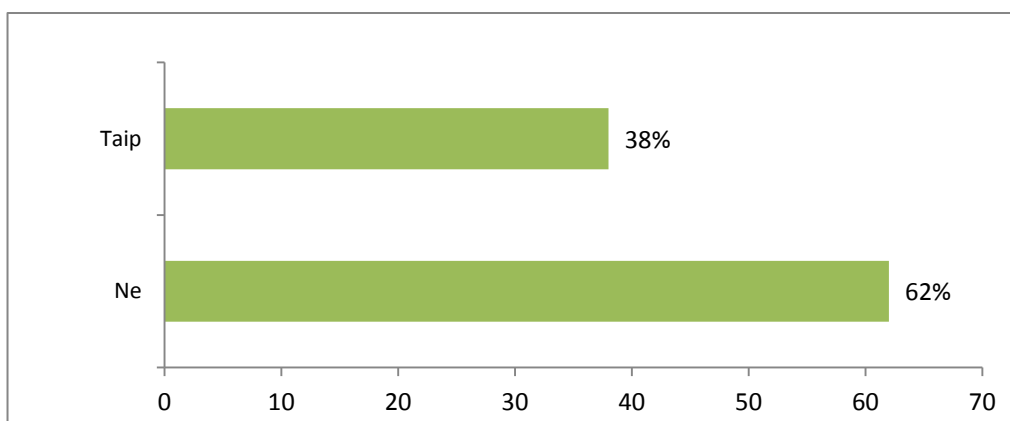
Išanalizavus Joniškio rajono apgyvendinimo sektoriuje teikiamas paslaugas ir jų vartotojus, kitas svarbus aspektas, kurį būtina nustatyti – tai apgyvendinimo paslaugų teikėjų požiūrį į aplinkai draugiško verslo kūrimą.

Dauguma respondentų (75 proc.) teigia, kad jų įstaiga jau dabar vykdo aplinkosauginę/ekologinę veiklą. Pagrindinės priemonės, kurių jie imasi ekologinėms problemoms spręsti yra atliekų rūšiavimas (75 proc.), draudimas rūkyti nustatytose nerūkymo zonose (63 proc.), elektros ir vandens taupymas (25 proc.). Galima daryti prielaidą, kad tokius apklausos rezultatus iš dalies įtakoja ekonominiai tikslai, nes tik 38 proc. apklaustųjų apie įstaigos aplinkosauginę veiklą ir įsipareigojimus informuoja ir svečius (žr. 10 pav.). 25 proc. apgyvendinimo paslaugų teikėjų nurodė, kad išvis nesiima jokių priemonių aplinkosauginėms problemoms spręsti.

10 pav. Aplinkosauginių/ekologinių problemų sprendimo būdai proc.

Nepaisant to, kad dauguma apgyvendinimo paslaugų teikėjų nėra abejingi aplinkosauginėms (ekologinėms) problemoms, tik 38 proc. respondentų mano, kad vartotojų domėjimasis aplinkosauga turi įtakos renkantis apgyvendinimo įstaigą (žr. 11 pav.).

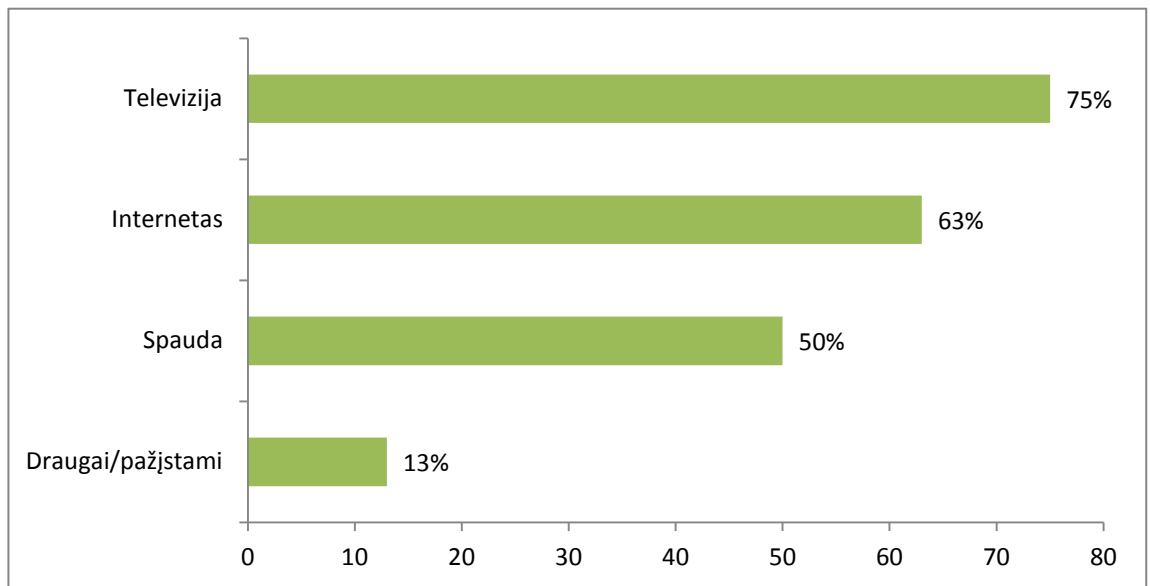
11 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ar domėjimasis aplinkosauga turi įtakos renkantis apgyvendinimo įstaigą proc.

Taigi, galima teigti, kad daugumos Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigų vykdoma aplinkosauginė veikla dar nėra orientuota į lankytojus ir jų keliamo neigiamo poveikio aplinkai mažinimą. Kita vertus, atsižvelgiant į tas įstaigas, kurios šiuo metu jau vykdo lankytojų ekologinį švietimą, tikėtina, kad aplinkai draugiškų paslaugų pasiūla ilgainiui augs.

Antroji apklausos dalis buvo kryptingai orientuota atskleisti apgyvendinimo paslaugų teikėjų poziciją ekoturizmo produktų plėtros atžvilgiu.

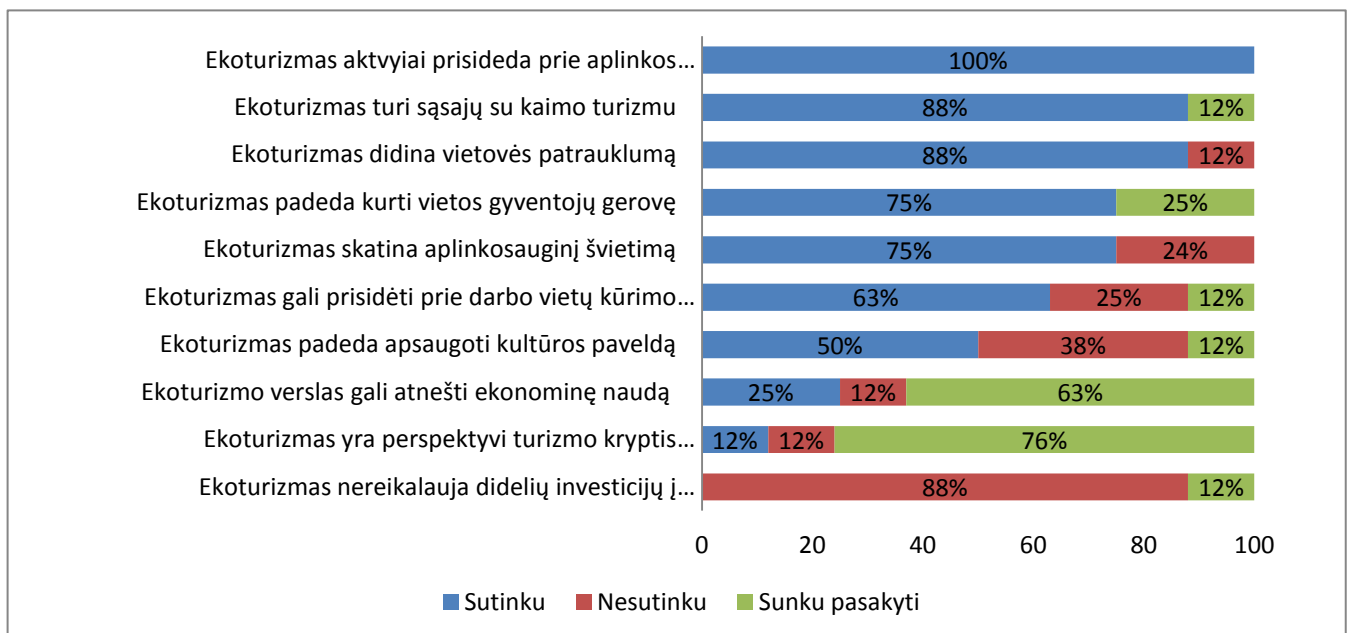
Pirmiausia respondentai buvo prašomi nurodyti, ar žino, kas yra ekologinis turizmas. Visi tiriamieji nurodė, kad šią sąvoką žino (100 proc.). Daugelis jų apie ekoturizmą dažniausiai sužino iš

televizijos (75 proc.) ir interneto (63 proc.), kiek rečiau iš spaudos (50 proc.) ir draugų ar pažįstamų (13 proc.) (žr. 12 pav.).

12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, iš kokių informacijos šaltinių sužino apie ekologinį turizmą proc.

To paties tyrimo metu buvo siekiama įvertinti respondentų žinias apie ekoturizmą, jo kryptis ir teikiamą naudą. Jiems buvo pateikta 10 teiginių prašant nurodyti, ar jie šiems teiginiams pritaria. Apgvadinimo paslaugų teikėjų požiūris pateikiamas 13 pav.

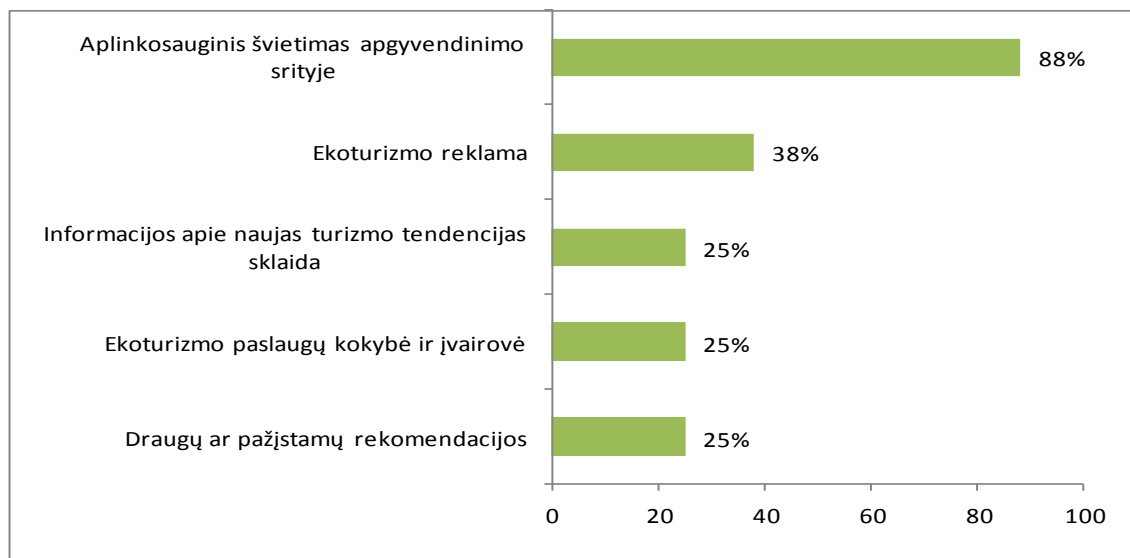
13 pav. Respondentų žinių ekoturizmo srityje vertinimas proc.

Kaip matyti iš 13 paveikslo, visi respondentai sutinka, jog ekoturizmas aktyviai prisideda prie aplinkos apsaugos (100 proc.). Taip pat daugiau kaip pusė tiriamųjų nurodė, kad ekoturizmas turi

sąsają su kaimo turizmu (88 proc.), padeda kurti vietos gyventojų gerovę (75 proc.), skatina turistų aplinkosauginį švietimą (75 proc.), didina vietovės patrauklumą (88 proc.), prisideda prie naujų darbo vietų kūrimo regione (63 proc.) ir padeda apsaugoti kultūros paveldą (50 proc.). Dažniausiai respondentai nepritarė teiginiui, kad ekoturizmui reikalingos nedidelės investicijos į infrastruktūrą (88 proc.). Galiausiai, tik maža dalis apklaustųjų neabejoja, kad ekoturizmas gali būti ekonomiškai naudinga (25 proc.) ir perspektyvi turizmo kryptis Lietuvoje (13 proc.).

Iš gautų atsakymų galime daryti išvadas, kad Joniškio rajono apgyvendinimo paslaugų teikėjų požiūris į ekoturizmą nėra visiškai teisingas. Daugelis jų mano, kad ekoturizmas vietovei teikia tik socialinę ir aplinkosauginę naudą, o ekonominiu atžvilgiu yra nepelninga veikla, kuri reikalauja didelių investicijų į infrastruktūrą. Tai dar kartą parodo, kad rajone būtina didinti apgyvendinimo paslaugų teikėjų informuotumą apie ekoturizmo verslo plėtojimo sąlygas ir esamą ekoturizmo paslaugų rinką Lietuvoje.

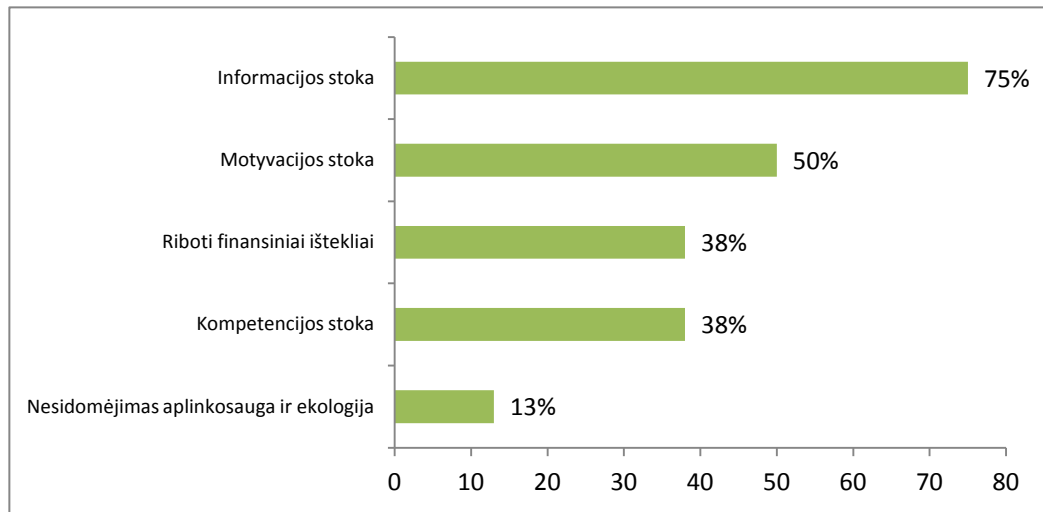
Toliau buvo tiriama, kas paskatintų Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigas plėtoti ekoturizmo produktus. Tyrimo rezultatai rodo, kad pagrindiniai veiksniai, kurie galėtų paspartinti ekoturizmo plėtrą apgyvendinimo įstaigose yra aplinkosauginis švietimas apgyvendinimo srityje (88 proc.) ir ekoturizmo reklama (38 proc.). Kiek mažiau (25 proc.) apklaustųjų akcentavo, kad jų atstovaujamas įstaigas rinktis ekoturizmą galėtų paskatinti informacijos apie naujas turizmo tendencijas sklaida, ekoturizmo teikiamų paslaugų kokybė ir įvairovė bei draugų ar pažįstamų rekomendacijos (žr. 14 pav.).

14 pav. Veiksniai, skatinantys ekoturizmo plėtrą Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigose

Prie veiksnių, kurie galėtų stabdyti ekoturizmo plėtrą tiriamose apgyvendinio įstaigose, daugelis ekspertų nurodė informacijos (75 proc.) ir motyvacijos (50 proc.) stoką. Mažiau nei pusė tiriamųjų mano, kad riboti finansiniai ištekliai (38 proc.), kompetencijos trūkumas (38 proc.) ir nesidomėjimas

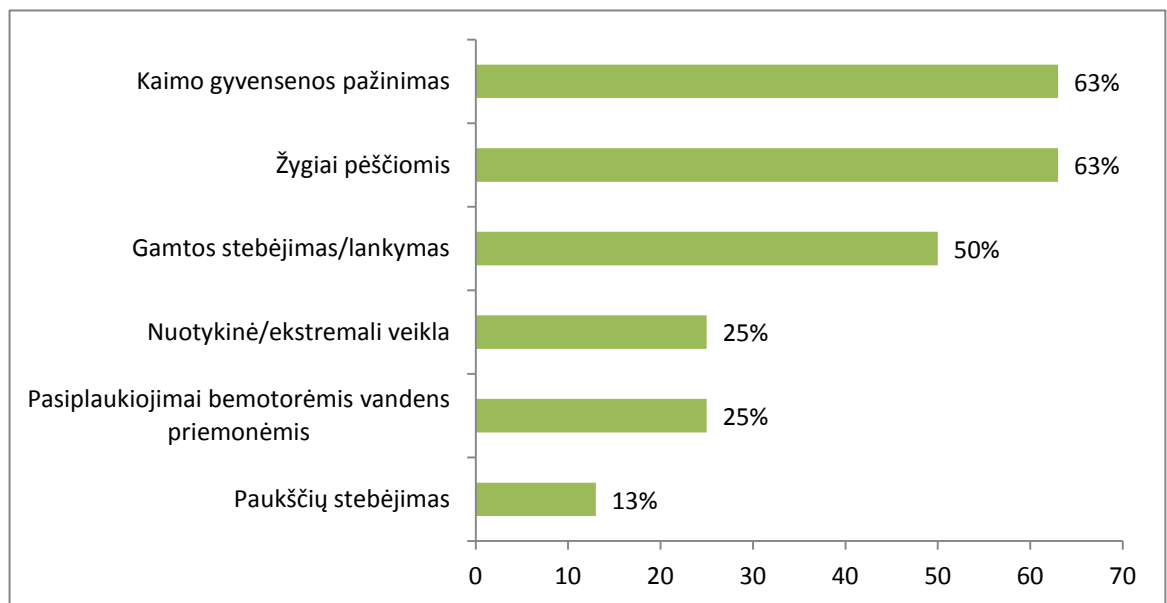
aplinkosauga ir ekologija (13 proc.) taip pat gali neigiamai įtakoti ekologinio turizmo paslaugų diegimą apgyvendinimo įstaigose (15 pav.).

15 pav. **Veiksniai, stabdantys ekoturizmo plėtrą Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigose**

Atsižvelgiant į šiuos respondentų pastebėjimus galima teigti, kad norint skatinti ekoturizmo paslaugų vystymą apgyvendinimo įstaigose būtina tarp apgyvendinimo paslaugų teikėjų ugdyti atsakingą požiūrį į aplinką, gerinti informacijos apie ekoturizmą sklaidą, orientuoti juos į tai, kad aplinkosauginiu požiūriu vystoma veikla gali būtų pelninga ir pateikti jiems konkrečius palankių projektų pavyzdžius.

Įvertinus apgyvendinimo įstaigų galimybes orientuotis į ekoturizmo produktus, pasiteirauta, kokias ekoturizmo kryptis jos būtų suinteresuotos vystyti. Įdomu pastebėti, kad dauguma kaimo turizmo paslaugų teikėjų (63 proc.) pirmenybę teiktų ekoturizmo produktams, kurie taip pat orientuoti į kaimo gyvenimo pažinimą. Galima daryti prielaidą, kad respondentams sudėtinga atskirti kaimo turizmą nuo ekoturizmo. Kita vertus, ekoturizmo produktų diegimas į kaimo turizmo veiklą galėtų sudaryti galimybes pajvairinti turistų laisvalaikį. Tokia pat dalis respondentų nurodė, kad rinktųsi žygius pėsčiomis. Kiek mažiau respondentų rinkosi tokias ekoturizmo kryptis kaip gamtos stebėjimą ir lankymą (50 proc.), nuotykinę/ekstremalią veiklą (25 proc.), pasiplaukiojimus bemotorėmis vandens priemonėmis (25 proc.) ir paukščių stebėjimą (13 proc.) (žr. 16 pav.).

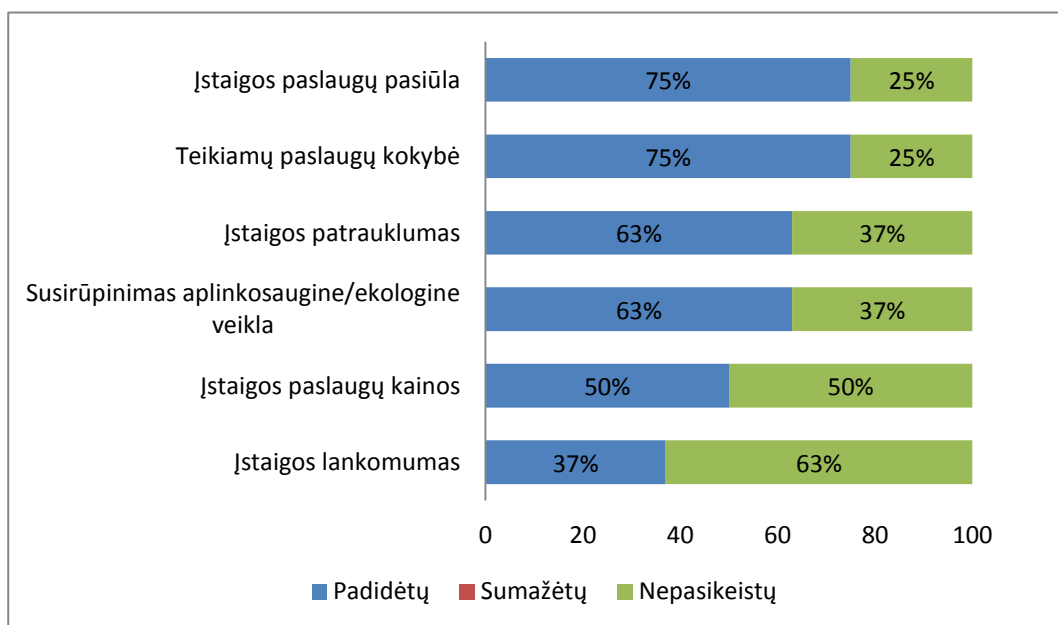
16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kokias ekoturizmo kryptis jie būtų suinteresuoti vystyti proc.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma apgyvendinimo paslaugų teikėjų yra suinteresuoti plėtoti tiek aktyvų, nuotykinį poilsį, tiek pasyvų gamtinę vietovės pažinimą. Visa tai galėtų užtikrinti ne tik kokybiškų apgyvendinimo paslaugų teikimą, bet ir skatintų įstaigų konkurencingumą.

Respondentų pasiteiravus, kokiai vartotojų grupei ekoturizmo paslaugos galėtų būti patraukliausios, dauguma vieningai sutarė, kad šios paslaugos gali turėti paklausą tiek tarp Lietuvos, tiek tarp užsienio turistų (75 proc.). Tik 25 proc. tiriamųjų teigė, kad ekoturizmas gali būti patrauklus užsieniečiams. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad Joniškio rajono apgyvendinimo paslaugų teikėjai siūlomus ekoturizmo produktus orientuotų į įvairius vartotojų segmentus.

Nustačius ekoturizmo plėtrą Joniškio rajono apgyvendinimo įstaigose galinčius skatinti ir stabdyti veiksnius bei potencialias šios turizmo kryptis, respondentai buvo paprašyti nurodyti, kas pasikeistų jų įstaigoje pradėjus plėtoti ekoturizmą. Pateiktus teiginius apie tikėtiną ekoturizmo naudą jų įstaigai jie turėjo įvertinti remiantis tokia vertinimo skale: *padidėtų*, *sumažėtų*, *nepasikeistų*.

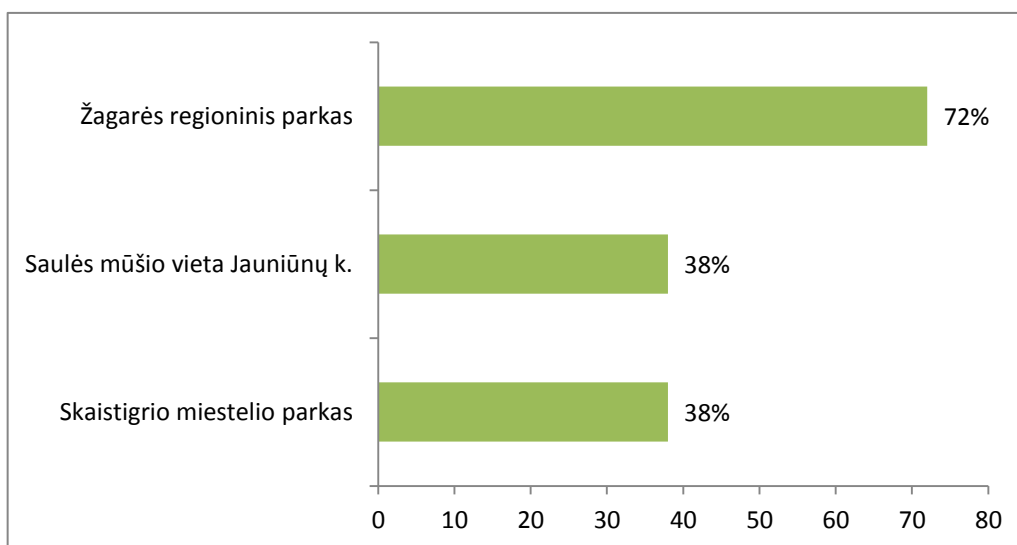
Dauguma respondentų teigė, kad pradėjus plėtoti ekoturizmą pirmiausia išaugtų įstaigos paslaugų pasiūla (75 proc.) ir teikiamų paslaugų kokybė (75 proc.). Kiek mažiau tiriamųjų akcentavo padidėjusį įstaigos patrauklumą ir susirūpinimą aplinkosaugine/ekologine veikla (63 proc.). Pusė apgyvendinimo paslaugų teikėjų nurodė, kad išaugtų teikiamų paslaugų kainos ir padidėtų įstaigos pelnas. Tiek pat apklaustųjų teigė priešingai, kad šie faktoriai nepasikeistų. Galiausiai, tik 38 proc. respondentų mano, kad pradėjus plėtoti ekoturizmą išaugtų lankytojų srautai (žr. 17 pav.).

17 pav. Ekoturizmo teikiamos naudos apgyvendinimo įstaigoms vertinimas proc.

Taigi, tokie rezultatai rodo, kad apgyvendinimo paslaugų teikėjai savo įstaigai neįžvelgia ekologinio turizmo teikiamos ekonominės naudos ir tikėtinos šių produktų paklausos. Dėl to, apgyvendinimo įstaigos gali būti nesuinteresuotos vystyti šios turizmo rūšies, o tai gali stabdyti atsakingu turizmu besidominčių turistų pritraukimą į vietovę.

Galiausiai, tyrimo metu buvo siekiama nustatyti apgyvendinimo paslaugų teikėjų požiūrį į tai, ar Joniško rajonas gali būti ekoturizmo plėtrai patraukli vietovė. Daugiau nei pusė apklaustųjų (75 proc.) teigė, kad Joniškio rajono turistinis potencialas yra palankus vystyti ekologinį turizmą. Jų teigimu, ekoturizmo plėtrai tinkamos tokios vietovės kaip Žagarės regioninis parkas (63 proc.), Saulės mūšio įamžinimo vieta (38 proc.) ir Skaistgirio miestelio parkas (38 proc.) (žr. 18 pav.). 25 proc. apklaustųjų teigė, kad Joniškio rajonas nėra tinkamas ekoturizmo plėtrai.

18 pav. Respondentų nuomonė apie tai, kokie Joniškio rajone esantys turizmo objektai galėtų būti pritaikyti ekoturizmui proc.

Apibendrinant apklausos rezultatus galima teigti, kad dauguma Joniškio rajono apgyvendinimo paslaugų teikėjų nėra linkę domėtis atskirų vartotojų poreikiais ir iš karto orientuojasi į didesnę svečių skaičių. Nors visose apgyvendinimo įstaigose teikiamos papildomos paslaugos, tačiau jos nepasižymi įvairove – vyrauja renginių ir švenčių organizavimas ir tik nedidelė dalis apklaustųjų akcentuoja poilsį bei pramogas gamtoje. Tai sąlygoja gana pasyvų lankytojų aplinkosauginį švietimą ir skeptišką respondentų nuomonę apie ekologinį turizmą. Daugelis jų sutinka, kad ekoturizmo plėtra vietovei gali suteikti socialinę ir aplinkosauginę naudą, tačiau abejojama, ar tai ekonominiu atžvilgiu yra pelninga ir perspektyvi veikla. Tokie rezultatai atskleidžia nepakankamą apklausos dalyvių informuotumą ir per mažą suinteresuotumą ekoturizmo galimybėmis.

Vadovaujantis empirinio tyrimo rezultatais ir parengtais vertinimo kriterijais nustatytos ekoturizmo plėtros perspektyvos Žagarės regioniniame parke.

Turistinio potencialo (išteklių) aspektu Žagarės regioninis parkas yra patraukli ekoturizmui teritorija. Vietovės gamtinius išteklius sudaro natūralūs gamtiniai kraštovaizdžiai, miškai, saugomų gamtos objektų įvairovė, estetiniu požiūriu patrauklūs vandens telkiniai. Svarbūs kultūriniai aplinkos elementai – istorinius bruožus išlaikęs architektūrinis ir archeologinis paveldas, etninis savitumas, kultūrinės atrakcijos. Tikėtina, kad didžiausio ekoturistų dėmesio sulauktų tokios parko vertybės kaip Žagarės ozas, Žagarės miškas, Mūšos tyrelio draustinis, Švėtės upė, Žagarės dvaro sodyba ir joje esantis žirgynas, Žagarės vyšnių festivalis ir tradicinių amatų plėtra. Atsižvelgiant į turistinį potencialą, teritorijoje būtų galima vystyti bent kelias ekoturizmo kryptis - žygius pėsčiomis, dviračiais, žirgais, paukščių ir gamtos stebėjimą, pasiplaukiojimus vandens telkiniais.

Turizmo išvystymo atžvilgiu Žagarės regioninis parkas pritaikytas ne pilnai. Palankiausi ekoturizmui veiksniai – išplėtotą parko infrastruktūra ir teritorijos geografinė padėtis. Dauguma turistinių išteklių sutelkta kompaktiškoje teritorijoje, įrengtos bent kelios poilsiavietės, pėsčiųjų takai, apžvalgos aikštelės, stebėjimo bokšteliai, gausu informacinių ženklų ir nuorodų, o nedidelis atstumas iki Latvijos itin tinkamas plėtoti tiek ekonominius, tiek kultūrinius tarptautinius ryšius. Kita vertus, ekoturizmo plėtrą gali stabdyti nepatraukli kai kurių kultūrinio paveldo objektų būklė. Teritorijoje informavimo paslaugas teikia Žagarės regioninio parko direkcija, kuri savo veiklą nukreipia ne tik į kraštovaizdžio apsaugą, bet ir į turistų gamtinį ir ekologinį švietimą. Nepaisant to, nepakankama informacijos (ypač užsienio kalbomis) ir parko reklamos sklaida, kompetetingų specialistų stoka gali stabdyti ekoturizmo produktų populiarinimą. Galiausiai itin nepalankus ekoturizmui veiksnys – Žagarės regioniniame parke ir jo apylinkėse esanti ribota apgyvendinimo ir pramogų pasiūla. Plėtojant ekoturizmą problemų kelia ir tai, kad tik nedidelė dalis apgyvendinimo paslaugų teikėjų svečiams organizuoja poilsį bei pramogas gamtoje. Be to, daugelis jų abejoja ar ekoturizmo produktų

diegimas versle būtų ekonominiu atžvilgiu pelninga ir perspektyvi veikla. Dėl to, apgyvendinimo paslaugų teikėjų nesuinteresuotumas užsiimti ekoturizmo veikla gali būti esminė kliūtis siekiant užtikrinti optimalią ekoturizmo plėtrą ir pritraukti didesnius ekoturizmu besidominčius turistų srautus.

Apibendrinant gautus duomenis, ekoturizmą galima vertinti kaip gana perspektyvią turizmo kryptį Žagarės regioniniame parke. Tačiau siekiant optimalaus ekoturizmo vystymo būtinas kompleksinis saugomos teritorijos darbuotojų, vietinių gyventojų, kitų paslaugų teikėjų požiūris į parko turizmo potencialo išnaudojimą. Būtina suvienodinti supratimą apie ekologinį turizmą, ir suderinti suinteresuotų šalių interesus tam, kad ekoturizmas didintų Žagarės regioninio parko turistų srautus, padėtų augti rajono ekonomikai, prisidėtų prie naujų užimtumo galimybių kūrimo, gerintų saugomų objektų priežiūrą ir tvarkymą bei kompensuotų turizmo paslaugų stoką.

IŠVADOS

1. Ekologinis turizmas suprantamas ne vien kaip masinį turizmą įvairinanti alternatyva, bet ir kaip viena iš esminių darnaus turizmo krypčių, kuri pagrįsta sąmoningu gamtos tausojimu, aplinkosauginiu švietimu, parama vietinei bendruomenei bei vietinės kultūros tęstinumui.

2. Ekoturizmo produktų kūrimas yra efektyvios ekoturizmo plėtros pagrindas. Siekiama, kad ekoturizmo produktai skatintų turistą iš arčiau pažinti įvairius gamtos reiškinius ir objektus ir tuo pačiu formuotų ekologinės kultūros suvokimą. Daugelis pasaulio šalių ekoturizmo paslaugų kokybę užtikrina ekoturizmo paslaugų aplinkosauginiu sertifikavimu ir ženklinimu. Šiuo metu labiausiai išvystytos dvi tarptautinės aplinkosauginės sertifikavimo programos: „Mėlynoji vėliava” ir „Žaliasis raktas”.

3. Europos Sąjungos šalys skiria vis didesnę dėmesį ekoturizmui: rengia ekoturizmo plėtros programas ir projektus, numato investicijas į ekoturizmo infrastruktūros gerinimą, palaiko ekoturizmo asociacijų veiklą. Šiandien ekologinis turizmas itin populiarus Skandinavijos šalyse, Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Vokietijoje.

4. Lietuvos gamtinė aplinka, kultūros paveldas ir rekreacinių išteklių gausa sudaro palankias sąlygas ekoturizmui. Nors geresnes sąlygas šios turizmo rūšies plėtrai turi nacionaliniai ir regioniniai parkai, tačiau skatinti ekologinį turizmą yra tikslinga ir tose teritorijose, kuriose išsidėstę pavieniai gamtos paveldo objektai. Visais atvejais ekoturizmo vystymas šalyje padėtų ne tik racionaliai išnaudoti gamtos išteklius, bet ir padidintų saugomų teritorijų visuomeninį prestižą.

5. Šalies saugomose teritorijose pastebimas ekologinio turizmo produktų ir paslaugų kūrimas, skiriasi tik jų apimtys ir pobūdys. Nacionaliniuose parkuose ekoturizmas yra intensyvesnis - organizuojamos tiek specializuotos, tiek bendresnio pobūdžio veiklos, kuriami nesezoniniai produktai, labiau išplėtotą viešoji infrastruktūra. Tuo tarpu regioniniuose parkuose plečiasi pažintinių takų skaičius, organizuojamos edukacinės programos, plėtojamos į darnią plėtrą orientuotos apgyvendinimo paslaugos. Tačiau kol kas tokio pobūdžio veikla lieka atitrūkusi nuo vartotojo. Pasigendama politinės valdžios sprendimų ir turizmo organizacijų iniciatyvos, kurie paskatintų kokybiškų ekoturizmo paslaugų teikimą ir populiarinimą.

6. Įvertinus Žagarės regioninio parko gamtinį ir kultūrinį potencialą, daroma išvada, kad teritorija yra patraukli turistiniu aspektu, tačiau be efektyvios informacijos ir reklamos sklaidos, nepakankamo viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo, neišplėtotos turizmo paslaugų pasiūlos nėra pakankamai populiori kaip turistinė kryptis.

7. Tyrimę dalyvavę ekspertai geba įžvelgti ekoturizmo esmę ir vertina jį kaip pakankamai perspektyvią turizmo kryptį Lietuvoje. Tai sąlygoja gamtinių ir kultūrinių išteklių gausa, išplėtotas saugomų teritorijų tinklas, augantis keliautojų sąmoningumas.

8. Atlikus tyrimą nustatyta, kad Žagarės regioniniame parke tikslinga skatinti ekoturizmą. Turistinio potencialo (išteklių) aspektu Žagarės regioninis parkas yra patraukli ekoturizmui teritorija, nes pasižymi didele kraštovaizdine, istorine, architektūrine ir entnografinė verte, renginių įvairove, daugelis turistinių išteklių susitelkta kompaktiškoje teritorijoje, santykinai gerai išvystyta infrastruktūra. Turizmo išvystymo atžvilgiu ekoturizmui palanki parko infrastruktūra, teritorijos geografinė padėtis, aktyvi Žagarės regioninio parko direkcijos veikla. Tai sudaro sąlygas teritorijoje vystyti bent kelias ekoturizmo kryptis - žygius pėsčiomis, dviračiais, žirgais, paukščių ir gamtos stebėjimą, pasiplaukiojimus vandens telkiniais.

9. Pagrindinės ekoturizmą Žagarės regioniniame parke stabdančios kliūtys iš dalies atspindi bendrąsias regioninio parko problemas, tai būtų: apgyvendinimo ir pramogų paslaugų stoka, nepakankamas viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas, finansinių išteklių stoka, nepatraukli kultūrinio paveldo objektų būklė, kompetetingų specialistų stoka. Atsižvelgiant į tai, ekoturizmo plėtros skatinimui būtina gerinti ekoturizmo produktų rinkodarą, investuoti į parko infrastruktūros gerinimą, turizmo paslaugų plėtrą, palaikyti vietinių gyventojų iniciatyvas, didinti parko vizualinį patrauklumą.

10. Ekspertų vertinimu, tinkamai organizuojamas ekoturizmas galėtų atnešti ekonominę naudą vietiniams gyventojams, gerintų saugomų objektų priežiūros ir tvarkymo kokybę, kompensuotų turizmo paslaugų stoką bei padėtų pritraukti didesnius turistų srautus.

11. Atlikus apgyvendinimo įstaigų apklausą paaiškėjo, kad tik nedidelė dalis apgyvendinimo paslaugų teikėjų kaip papildomas paslaugas svečiams organizuoja poilsį bei pramogas gamtoje. Nors dauguma apgyvendinimo įstaigų vykdo aplinkosauginę veiklą, tačiau lankytojų aplinkosauginį švietimą atlieka gana pasyviai.

12. Išryškėjo skeptiška apgyvendinimo paslaugų teikėjų nuomonė apie ekologinį turizmą. Daugelis jų sutinka, kad ekoturizmo plėtra vietovei gali suteikti socialinę ir aplinkosauginę naudą, tačiau abejoja, ar tai ekonominiu atžvilgiu yra pelninga ir perspektyvi veikla. Tokie rezultatai atskleidžia nepakankamą apklausos dalyvių informuotumą ir per mažą suinteresuotumą ekoturizmo galimybėmis. Tai gali būti esminė kliūtis siekiant užtikrinti optimalią ekoturizmo plėtrą ir pritraukti didesnius ekoturizmu besidominčius turistų srautus.

PASIŪLYMAI

Valstybiniam turizmo departamentui:

- didinti gerosios ekoturizmo patirties tiek Europoje, tiek Lietuvoje sklaidą turizmo parodų metu, elektroninėse žiniasklaidos priemonėse, spaudoje.

Joniškio rajono savivaldybei:

- aktyviai konsultuotis ir bendradarbiauti su vietos bendruomenėmis, verslininkais, turizmo paslaugų teikėjais rengiant rajono turizmo paslaugų plėtros ir infrastruktūros gerinimo investicinius projektus ES struktūrinių fondų paramai gauti.

Joniškio turizmo ir verslo informacijos centrui:

- atnaujinti informaciją apie Žagarės regioninio parko turizmo produktus internetiniame centro tinklalapyje, pateikti vertimus ne tik lietuvių, bet ir anglų, rusų, vokiečių kalbomis;
- organizuoti vietinių turizmo paslaugų teikėjų mokymus, orientuotus į draugiškesnio aplinkai verslo plėtojimą, supažindinti juos su „Žaliojo rakto“ ir „Mėlynosios vėliavos“ programomis, informuoti apie jų vykdymo svarbą;
- rengti paskaitas vietiniams gyventojams apie kaimo turizmo verslo kūrimą, šiam verslui skirtų ES lėšų skyrimo sąlygas.

Žagarės regioninio parko direkcijai:

- šviesti vietinius gyventojus ir moksleivius apie turizmo poveikį gamtai, ekoturizmo galimybes ir naudą teminių paskaitų ir renginių metu;
- sukurti ekoturizmo produktų pasiūlą turizmo sezonui ir nesezonui (pavyzdžiui, vasarai – paukščių stebėjimas, žiemą – čiuožimas slidėmis);
- integruoti vietinių gyventojų tradicinį ūkininkavimą ir produkciją į ekologiniu turizmu besidominčių turistų patirtį (pavyzdžiui, amatų demonstravimas, „ūkininkų turgus“ ir pan.)
- nuolat atnaujinti informaciją apie parko lankomus objektus ir pramogas elektroninėje žiniasklaidoje, socialiniuose tinkluose, vietinėje ir regioninėje spaudoje, pasirūpinti, kad vietiniai ir kaimynystėje esantys turizmo ir informacijos centrai, turizmo paslaugų teikėjai turėtų kuo aktualesnę informaciją;
- vykdyti rinkodarą, kuri būtų nukreipta į „nišines“ rinkas – gamtos stebėtojus, jodinėjimo, dviračių sporto mėgėjus ir kt.;

- didinti bendradarbiavimą su savivaldybėmis, turizmo paslaugų teikėjais, tarptautinėmis organizacijomis kuriant bendrus į ekoturizmą orientuotus projektus, renginius, akcijas;
- vystyti pėsčiųjų, dviračių, jojimo takų tinklą ir kurti ilgesnio nuotolio regionines (pavyzdžiui, Žagarė-Joniškis-Šiauliai) ir tarptautines (Žagarė – Augskalne - Tervete) trasas;
- skatinti vietos gyventojus teikti nebrangias specialaus apgyvendinimo paslaugas (pavyzdžiui, stovyklavietes);
- parengti turizmo plėtros parke programą (apie parko turistinį potencialą, naujų turizmo produktų/maršrutų vystymą).

LITERATŪRA

Teisės aktai ir kiti dokumentai

1. **Lietuvos komunikacijos ir rinkodaros strategija 2009-2013** / Užsakovas: Valstybinis turizmo departamentas prie Ūkio ministerijos. – Vilnius, 2008. – 155 p. – URL: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&sqi=2&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tourism.lt%2Fupload%2FTurizmo_rinkodaros_strategija-galutinis_dokumentas.doc&ei=Vfk5UY3bJMTZsgbs-YEg&usg=AFQjCNHH6OPrNJr9Z9HynxeGg1-vSN7Fuw&bvm=bv.43287494,d.Yms [žiūrėta 2012 11 15]
2. **Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas.** – Valstybės žinios, 2011, Nr. 85-4138. <http://www.infolex.lt/ta/64687> [žiūrėta 2012 02 06]
3. **Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas.** – Valstybės žinios, 2013, Nr. 3-84. <http://www.urd.am.lt/VI/files/0.515261001343397449.doc> [žiūrėta 2012 02 06]
4. **Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas.** – Valstybės žinios, 1992, Nr. 5-75 (aktuali redakcija nuo 2011). http://www.istatymas.lt/istatymai/aplinkos_apsaugos_istatymas.htm [žiūrėta 2012 02 06]
5. **Nacionalinė turizmo plėtros 2010 – 2013 metų programa.** – Valstybės žinios, 2007, Nr. 97-3939. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378765 [žiūrėta 2011 10 28]
6. **Nacionalinė darnaus vystymosi strategija.** – Valstybės žinios, 2003, Nr. 89-4029. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217644 [žiūrėta 2012 02 07]
7. **National ecotourism strategy for Bulgaria.** – Sofia, 2003, 148 p. pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNACT996.pdf [žiūrėta 2012 10 18]
8. **Turizmo plėtotės strategija** / Ilgalaikės Lietuvos ūkio (ekonominės) plėtotės iki 2015 m. strategijos sudedamoji dalis. <http://www.ukmin.lt/web/lt/lietuvos-ukio-ekonomikos-pletros-strategija> [žiūrėta 2012 11 04]

Mokslinė literatūra

1. **Anužis A., Anužienė L.** Darniojo turizmo paslaugos pasirinkimo modeliavimas // Tiltai: socialiniai mokslai. – Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011, Nr. 2 (55), p. 89 – 105. – ISSN 13923137 URL: http://www.ku.lt/leidykla/files/2012/09/tiltai_2011_255.pdf [žiūrėta 2012 11 04]
2. **Ateljevic. J., S. J. Page.** Tourism and entrepreneurship: international perspectives. – Oxford: Elsevier, 2009. – 480 p. - ISBN: 0750686359

9. **Baležentis A., Paulauskienė L.** Ekologinio turizmo vystymas – nuo skatinimo iki darnumo // Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai: mokslo darbai. – 2012, Nr. 2 (31), p. 15 – 25. - ISSN 1822-6760. – URL:
<http://ehis.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=19&sid=90e9053a-f20d-4ce1-9c8a-f111aaa7676e%40sessionmgr12&hid=5> [žiūrėta 2012 09 12]
10. **Beeton S.** Ecotourism: a practical guide for rural communities. - Collingwood: Landlinks, 1998. – ISBN 0643063595
11. **Bennet J. A., Strydom J. W.** Introduction to travel and tourism marketing. – Landsdowne: Juta Education, 2001. – p. 5-6. ISBN 0702156361
12. **Bhatia A. K.** Tourism development: principles and practice. – New Delhi: Sterling Publishers, 2002. – p. 48-55. – ISBN 8120724097
13. **Buchsbaum B. D.** Ecotourism and Sustainable Development in Costa Rica. – 2004. – 62 p. - URL: <http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-05052004171907/unrestricted/EcotourismCostRica.pdf> [žiūrėta 2012 06 15]
14. **Burneika D., Kriaučiūnas E.** Some premises for balanced development of ecotourism on the territory of Lithuania // Ekologija, 2007, vol. 53, no. 2, p. 10-15.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=6d6df549-4fd6-41b3-95b9-ec7a231285bb%40sessionmgr11&vid=5&hid=7> [žiūrėta 2012 09 24]
15. **Cini F. et al.** Promoting ecotourism among young people: a segmentation strategy // Environment and behavior. – Selly Oaks: Sage, 2012, vol. 44, no. 1. – p. 87-106. - ISSN: 1552-390X <http://eab.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/content/44/1/87.full.pdf+html> [žiūrėta 2012 06 28]
16. **Cosmescu I., Cosmescu D.** The ecotourism – a strategic alternative for contemporary tourism // Economics, 2007, no. 7, p. 65 – 72.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=12&hid=7&sid=6d6df549-4fd6-41b3-95b9-ec7a231285bb%40sessionmgr11> [žiūrėta 2011 10 24]
17. **Curtin S., Wilkes K.** British wildlife tourism operators: current issues and typologies // Current Issues in Tourism. – 2005, Vol. 8 (16). – p. 455-478. – URL:
http://www.academia.edu/364335/British_Wildlife_Tourism_Operators_Current_Issues_and_Typologies [žiūrėta 2012 11 05]
18. **Čiegis R., Zeleniūtė R.** Lietuvos ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu // Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai. – 2008, Nr. 2 (2), p. 11 – 28. – ISSN 18227996. – URL:
<http://ehis.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=507d0508-7f37-48c5-bf00-6a742d3d2831%40sessionmgr13&vid=34&hid=4> [žiūrėta 2012 10 13]

19. **Dapkus R., Gaižauskienė E.** Turizmo plėtros perspektyvos vietos savivaldos lygmeniu // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. – 2009, Nr. 3 (6), p. 60 – 70. – ISSN 16489098. – URL: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2010~ISSN_1648-9098.N_3_16.PG_60-72/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2013 01 17]
20. **Denman R.** Product development, marketing and promotion of ecotourism: summary report / *World ecotourism summit: final report*. – Quebec, 2002, 137 p. <http://www.gdrc.org/uem/ecotour/Final-Report-WES-Eng.pdf> [žiūrėta 2012-07-03]
21. **Diamantis, D.** The concept of ecotourism: evolution and trends // *Current issues in tourism*. – Switzerland, 1999, p. 93-122.
<ftp://ftp.puce.edu.ec/Facultades/CienciasHumanas/Ecoturismo/ArticulosTurismo/Art%C3%ADculos%20cient%C3%ADficos/Ecoturismo%20y%20la%20Conservacion%20biodiversidad/The%20Concept%20of%20Ecotourism-Evolution%20and%20Trends.pdf> [žiūrėta 2012 02 13]
22. **Dolnicar, S.** Market Segmentation in Tourism // *Tourism management: analysis, behaviour and strategy*. – Cambridge: CAB International, 2008. – p. 129 – 150.
URL:<http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1597&context=commpapers> [žiūrėta 2012-11-26]
23. **Drumm, A., Moore, A.** Ecotourism Development. A manual for conservation planners and managers / 2nd ed. – Arlington: Nature Conservancy. - 2005, 96 p. - ISBN 1-886765-14-6
http://eprints.eriub.org/15/1/08_Ecotourism_Development_Vol1_Eng_2nd_Edition.pdf [žiūrėta 2012 07 03]
24. **Duval D. T.** Tourism in the Caribbean. – London: Routledge, 2004. – p. 177. – ISBN 041530613
25. **Falade G. O.** Ecotourism // *Natural Open University of Nigeria*. – 2008. – p. 122. – URL: http://www.nou.edu.ng/noun/NOUN_OCL/pdf/pdf2/ESM%20221-MAIN%20BODY.pdf [žiūrėta 2012 03 14]
26. **Fennell D.** Ecotourism product planning. – Wallingford: New York: CABI Publishing, 2002. – p. 99-102. – ISBN 0851996108
http://books.google.co.uk/books?id=RXSZ3HZGSGwC&pg=PA100&lpg=PA100&dq=ecotourism+attractions+characteristics&source=bl&ots=ebQtuqqwju&sig=la0N5qtr4Q_iQImxzkTMXLPTb80&hl=lt&sa=X&ei=Y8xoUMudEem70QXb0oD4DQ&redir_esc=y#v=onepage&q=ecotourism%20attractions%20characteristics&f=false [žiūrėta 2012 03 06]
27. **Fennell D.** Ecotourism / 3rd ed. – New York: Routledge, 2008. – 282 p. – ISBN 9780415429313
28. **Fyall, A., Garrod, B.** Tourism marketing: a collaborative approach. – Clevedon: Channel View Publications, 2005. – p. 34-43. – ISBN 1873150903

- http://books.google.lt/books?id=IY1xFcp9mgIC&printsec=frontcover&dq=fyall+garrod+tourism+product&hl=lt&sa=X&ei=frc5UZ3kKo_AtAbXmYHQDA&redir_esc=y#v=onepage&q=fyall%20garrod%20tourism%20product&f=false [žiūrėta 2012 07 04]
29. **Githinji W. M.** An evaluation of the use of eco-labelling within the eco-tourism sector // Thesis presented in part-fulfilment of the degree of Master of Science in accordance with the regulations of the University of East Anglia. – Norwich, 2006, 85 p. URL: http://www.uea.ac.uk/env/all/teaching/eiaams/pdf_dissertations/2006/Githinji_Wanjiku.pdf [žiūrėta 2012 11 10]
 30. **Goeldner C. R., Ritchie J. R. B.** Tourism: principles, practices, philosophies / 10th ed. - Hoboken (N.J.) : John Wiley, 2006. – 590 p. – ISBN 0471450383
 31. **Gossling S., Hultman J.** Ecotourism in Scandinavia. Lessons in theory and practice. – Wallingford, 2006. – p. 124. – ISBN 1845931343. – URL: <http://site.ebrary.com.skaitykla.mruni.eu/lib/mrulibrary/docDetail.action?docID=10157943&p00=scandinavia%20ecotourism> [žiūrėta 2012 10 11]
 32. **Gray N. J., Campbell L. M.** A Decommodified Experience? Exploring Aesthetic, Economic and Ethical Values for Volunteer Ecotourism in Costa Rica // Journal of Sustainable Tourism. – London: Routledge, 2007, Vol. 15, Issue 5, p. 463-482, ISSN: 09669582, URL: <http://www.tandfonline.com.skaitykla.mruni.eu/doi/pdf/10.2167/jost725.0> [žiūrėta 2012 08 09]
 33. **Gulia K. S. Discovering Himalaya. Tourism of Himalayan Region** / Ecotourism and Travelogues – Delhi: ISHA books, 2007. – p. 142-172. – ISBN 8182054109
 34. **Gunn C. A., Var T.** Tourism planning / 4th ed. – London: Routledge, 2002. – 443 p. – ISBN 0-415-93268-8
<http://books.google.lt/books?id=kDzmN8sjxEoC&pg=PA64&dq=gun+var+2002&hl=lt&sa=X&ei=cCg5Ud6oJ8SmPenvgKgM&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q=gun%20var%202002&f=false> [žiūrėta 2012 07 04]
 35. **Hill. J. L. Gale T.** Ecotourism and environmental sustainability: principles and practice. – Surrey: Asgate Publishing, 2009. – 261 p. – ISBN 9780754676218
 36. **Honey M.** Ecotourism and Sustainable Development. Who owns paradise? / 2nd edition. – Washington: Island Press, 2008. – 551 p. - ISBN 1597261262
http://books.google.lt/books?id=Jw2hy_2E5nwC&pg=PA154&dq=honey+m+who+owns&hl=lt&sa=X&ei=Nh45UfXoBcjjOu7UgeAB&redir_esc=y#v=onepage&q=honey%20m%20who%20owns&f=false [žiūrėta 2012 03 06]
 37. **Horner S., Swabrooke J.** International cases in tourism management. – Amsterdam: Elsevier: Butterwoth-Heinemann, 2007. – 399 p. - ISBN 978-0-7506-5514-9

38. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis / 4 –asis leid. - Šiauliai : Lucilijus, 2007. – 398 p. - ISBN 9955655356
39. **Katz A.** Ecotourism and its Effects on Protected Areas. – 2006. – 16 p. – URL: http://nexus.snr.arizona.edu/~gimblett/Ecotourism_and%20its_Effects_on_Protected_Areas.pdf [žiūrėta 2012 11 10]
40. **Kerstetter D. et al.** Profiling Taiwanese ecotourists using a behavioral approach // Tourism Management, 2004, no 25 (8), 491 – 498 p. - ISSN: 0261-5177
http://www.socsc.hku.hk/sigc/gc2012/pdf/Reading%20Materials_Taiwan/Lecture%206_Profiling%20Taiwanese%20Ecotourists%20Using%20a%20Behavioral%20Approach.pdf [žiūrėta 2012 06 15]
41. **Leksakundilok A.** Ecotourism as an alternative form of tourism / Community Participation in Ecotourism Development in Thailand. - University of Sydney, 2006, p. 111 – 150. – URL: <http://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/2123/668/3/adt-NU20050909.15473606Chapter5.pdf> [žiūrėta 2012 02 17]
42. **Lew A. A. et al.** World geography of travel and tourism. - Amsterdam: Elsevier: Butterworth-Heinemann, 2008. – 363 p. - ISBN: 9780750679787
43. **Little V.** Agro/eco-tourism for OECS sub-region: a draft. – Saint Lucia, 2006, 44 p. URL: <http://orton.catie.ac.cr/repdoc/A0957I/A0957I.PDF> [žiūrėta 2012 07 09]
44. **Mak J.** Tourism and the economy: understanding the economics of tourism / Library of Congress Cataloging in Publication Data, 2004. – p. 8-15. – ISBN 0824827899
<http://books.google.lt/books?id=B6EYxvSvW20C&pg=PA8&dq=mak+tourism+product&hl=lt&sa=X&ei=N7k5UZGVCZGMswbl4YCADg&ved=0CC4Q6AEwAA#v=onepage&q=mak%20tourism%20product&f=false> [žiūrėta 2012 03 14]
45. **Micu I. C., Diaconu M.** Development of regional tourism in the sustainable development vision // Agricultural Management. – 2010, Vol. 12, Issue 3., p. 1-8. - ISSN 14531410. – URL: <http://ehis.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=507d0508-7f37-48c5-bf00-6a742d3d2831%40sessionmgr13&vid=38&hid=110> [žiūrėta 2012 09 16]
46. **Morgan N. et al.** Destination branding: creating the unique destination proposition / 2nd ed. - Amsterdam : Elsevier : Butterworth-Heinemann, 2010. – 314 p. – ISBN 9781856178204
47. **Nagle G.** Tourism, leisure and recreation. – Thomas Nelson Publishers, 1999. – 141 p. – ISBN 0174447051
http://books.google.lt/books?id=tA2NAuiAa4C&printsec=frontcover&dq=tourism+leisure&hl=lt&sa=X&ei=XvM4UeCYNoSMO67TgfgL&redir_esc=y [žiūrėta 2012 11 04]
48. **Neth B.** Ecotourism as a tool for sustainable rural community development and natural resources management in the Tonle Sap Biosphere Reserve. - Zugl.: Kassel, Univ., Diss. –

2008. – p. 301. – ISBN: 978-3-89958-465-3. – URL: <http://www.uni-kassel.de/upress/online/frei/978-3-89958-465-3.volltext.frei.pdf> [žiūrėta 2012 11 04]
49. **Newsome D. et al.** Natural area tourism: ecology, impacts, and management. – Clevedon: Channel View Publications, 2009. – 340 p. – ISBN 1873150253
50. **Novelli M. et al.** The other side of the ecotourism coin: consumptive tourism in South Africa // Journal of Ecotourism. – New York: Routledge, 2006. – Vol. 5(1-2), p. – 62-79. – ISSN 1747-7638 <http://www.tandfonline.com/skaiykla.mruni.eu/doi/pdf/10.1080/14724040608668447> [žiūrėta 2012 07 11]
51. **Ofosu-Amaah N. G.** Conservation for sustainable development? Ecotourism in Tanzania / The Committee on Degrees in Environmental Science and Public Policy. – Cambridge: Harvard College, 2007, 135 p. – URL: http://www.cid.harvard.edu/cidstudents/thesis_prize/ofosuamaah_srthesis07.pdf [žiūrėta 2012 06 26]
52. **O'Neill A. C.** What Globalization Means for Ecotourism: Managing Globalization's Impacts on Ecotourism in Developing Countries // Indiana Journal of Global Legal Studies. – 2002, Vol. 9: Iss. 2, Article 6. – 500 p. – 528. – URL: <http://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1244&context=ijgls> [žiūrėta 2012 03 12]
53. **Papathodorou A. et al.** Global Economic Crisis and Tourism: Consequences and Perspectives // Journal of Travel Research. – 2010, vol. 49, no. 1, p. 39-45. – ISSN 1552-6763. URL: <http://jtr.sagepub.com/skaiykla.mruni.eu/content/49/1/39.full.pdf+html> [žiūrėta 2012 05 28]
54. **Page S. J.** **Tourism: a modern synthesis** / 2nd ed. – London : Thomson Learning, 2006. – 546 p. ISBN 1844801985
55. **Patterson C.** The Business of Ecotourism // 3rd edition. – Oxford: Trafford Publishing, 2007. – 219 p. – ISBN I-4251-1724-4 http://books.google.co.uk/books?id=pkxcyfLqvucC&printsec=frontcover&dq=ecotourism+product&source=bl&ots=ZArNurCt3-&sig=cedWSO4ttr_Z0IXz4xZOXX_5va4&hl=lt&sa=X&ei=z-JYUL7NHOMa0QXazYCAAQ&redir_esc=y#v=onepage&q=ecotourism%20product&f=false [žiūrėta 2012 03 27]
56. **Peak S. et al.** Ecotourism and conservation: factors influencing effective conservation messages // Journal of Sustainable Tourism, 2009, vol. 17, no. 1, p. 107-127. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=7&sid=6d6df549-4fd6-41b3-95b9-ec7a231285bb%40sessionmgr11> [žiūrėta 2012 05 24]

57. **Radulescu C. V.** Tourism and environment – towards a European Tourism Policy // Journal of Knowledge Management, Economies and Information Technology. – 2011, Vol. 1, Issue 5, p. 186-196. - ISSN:20695934. – URL:
<http://ehis.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d63766f7-5240-4e09-898f-548905cd7c05%40sessionmgr11&vid=28&hid=2> [žiūrėta 2012 11 14]
58. **Roberts L., Hall D.** Rural tourism and recreation: principles to practice. – Wallingford: Cambridge: CABI Publishing, 2001. – p. 156-159. – ISBN 0851995403
59. **Ruževičius J.** Tausojamojo turizmo plėtros problemos //Verslo ir teisės aktualijos: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija 2009, t.1, p. 125-133.
http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t1/1210.pdf. [žiūrėta 2012 07 18]
60. **Santana – Galego M. et al.** Does a common currency promote countries' growth via trade and tourism? // The world economy. - 2010, vol. 33, issue 12, p. 1811 – 1835. – URL
<http://ehis.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=90e9053a-f20d-4ce1-9c8a-f111aaa7676e%40sessionmgr12&hid=4> [žiūrėta 2012 07 18]
61. **Self. R. M. et al.** Marketing tourism in the Galapagos Islands: ecotourism or greenwashing? // International Business & Economics Research Journal, 2010. – vol. 9, no. 6, p. 111-125. – ISSN 15350754
<http://ehis.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=22&sid=90e9053a-f20d-4ce1-9c8a-f111aaa7676e%40sessionmgr12&hid=2> [žiūrėta 2011 11 17]
62. **Simmons D. G.** Eco-tourism: product or process // Paper presented to the Manaaki Whenua Conference. – Lincoln University, 1999. – 9 p. – URL:
<http://researcharchive.lincoln.ac.nz/dspace/bitstream/10182/506/1/eco-tourism.pdf> [žiūrėta 2012 08 02]
63. **Singh J.** Ecotourism. – New Delhi: International Publishing House, 2010. – p. 145-163. – ISBN 9789380026961
64. **Smolcic Jurdana D.** Specific knowledge for managing ecotourism destinations // Tourism and hospitality management. – University of Rijeka, 2009, Vol. 15, No. 2. – p. 267-278. – ISSN 1330-7533. – URL:
http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.fthm.uniri.hr/ContentPages/2461562147.pdf [žiūrėta 2012-09-03]
65. **Sirusienė. R.** Kaimo turizmas: atmintinė verslininkui / Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai. - Kaunas : [Arx Baltica], 2008. – 272 p. – IBNS 9789955755562
66. **Steele-Prohaska, S.** Ecotourism and cultural heritage tourism: forging stronger links // The Ecotourism equation: measuring impacts. – New Haven: Yale University, 1996, no. 99, p. 278-

283. URL: <http://environment.research.yale.edu/documents/downloads/0-9/99steeleprohaska.pdf> [žiūrėta 2012 08 10]
67. **Stoškus A. ir kt.** Ekoturizmo metodinės rekomendacijos: Taikomasis mokslo tiriamasis darbas / Užsakovas: Valstybinis turizmo departamentas prie LR Ūkio ministerijos. www.tourism.lt/mt_studijos/ekoturizmas/Ekoturizmo_metodines_rekomendacijos.doc [žiūrėta 2011 10 22]
68. **Svetikienė I.** Turizmo marketingas. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2002. - p. 50-56. – ISBN 9955-519-02-9
69. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis. – Vilnius: MRU Leidybos centras, 2003. – 626 p. – ISBN 9955-563-26-5
70. **Tao C. H. et al.** Implications of alternative definitions of ecotourists // *Tourism Analysis*. – 2004, vol. 9. - p. 1–13. – URL: <http://www.ciw.ca/~eagles/documents/TaoEaglesandSmithTourismAnalysis.pdf> [žiūrėta 2012 02 17]
71. **Turizmo terminų žodynas** / Išleista Valstybinio turizmo departamentas prie LR Ūkio ministerijos užsakymu. – 2009. – p. 26. URL: http://www.tourism.lt/upload/Turizmo_zod.pdf [žiūrėta 2012 11 04]
72. **Wallace G., Russell A.** Eco-cultural tourism as a means for the sustainable development of culturally marginal and environmentally sensitive regions // *Tourist studies*. – London: Thousand Oaks and New Delhi: Sage, 2004, vol 4(3), p. 235-254. – URL: <http://tou.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/content/4/3/235.full.pdf+html> [žiūrėta 2012 08 03]
73. **Watkin J. R.** The evolution of ecotourism in East Africa: from an idea to an industry // Summary of the East African regional Conference on Ecotourism. – The African Conservation Centre, 2003. – 29 p. – URL: <http://pubs.iied.org/pdfs/9223IIED.pdf> [žiūrėta 2012-06-15]
74. **Weaver D. B.** Ecotourism as Mass Tourism: Contradiction or Reality? // *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*. - Thousand Oaks: Sage, 2001, Vol. 42. - p. 104 – 112. <http://cqx.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/content/42/2/104.full.pdf+html> [žiūrėta 2012 02 19]
75. **Weaver D. B.** The Encyclopedia of Ecotourism. – Wallingford: CABI Publishing, 2001, 668 p. – URL: http://books.google.lt/books?id=HhfHmSojJ8QC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [žiūrėta 2011 11 24]
76. **Weaver D. B., Lawton L.** Tourism management. - Milton (Qld.): John Wiley, 2006. - 490 p. - ISBN: 978-0-470-80954-9

77. **Wight P. A.** North American Ecotourists: Market Profile and Trip Characteristics. – 1996. – 10 p. - URL <http://www.active-tourism.com/Ecotourism-wight1.pdf> [žiūrėta 2012 11 04]
78. **Wood M. E.** Ecotourism: principles, practices and policies for sustainability // UNEP, 2002. – 32 p. – ISBN 92-807-2064-3. – URL <http://www.pnuma.org/industria/documentos/Ecotourism1.pdf> [žiūrėta 2012 06 17]
79. **Wurzinger S., Johansson M.** Environmental Concern and Knowledge of Ecotourism among Three Groups of Swedish Tourists // Journal of Travel Research. – Thousand Oaks: Sage, 2006, vol. 45, no. 2. – p. 217 – 226. - ISSN 0047-2875. – URL <http://jtr.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/content/45/2/217.full.pdf+html> [žiūrėta 2012 11 04]
80. **Zinkevičiūtė V. ir kt.** Alternatyvaus turizmo Turkijoje problemos ir galimybės Lietuvos vartotojų požiūriu // Verslo ir teisės aktualijos, 2010, t. 5, p. 204 – 222. ISSN 1822-9530. – URL: http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t5/12_vta_2010_5.pdf [žiūrėta 2011 05 22]

Internetiniai šaltiniai

1. **Aukštaitijos nacionalinis parkas.**
http://www.anp.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=8&Itemid=13 [žiūrėta 2012 12 01]
2. **Darnaus turizmo vystymo gairės / VŠĮ** “DVI Darnaus vystymo iniciatyvos. – Vilnius, 2010. – 40 p. - ISBN 978-609-420-088-5. - URL: <http://www.turizmas.dvi.lt/Leidiniai-732.html> [žiūrėta 2012 04 15]
3. **European Travel Commission (ETC).** Tourism trends for Europe. – 2006, 10 p. http://www.etc-corporate.org/images/library/ETC_Tourism_Trends_for_Europe_09-2006_ENG.pdf [žiūrėta 2012 06 22]
4. **European Travel Commission (ETC).** European Tourism 2010. Trends and prospects / Quarterly Report (Q1), 2010. – 29 p. http://www.etc-corporate.org/images/library/etc-trends-and-prospects-2010q1-final-2_0.pdf [žiūrėta 2012 06 22]
5. **Eurostat.** Panorama on tourism. – 2008. – 96 p.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-30-08-550/EN/KS-30-08-550-EN.PDF [žiūrėta 2012 05 09]
6. **French ecotourism association.** <http://www.ecotourisme.info/> [žiūrėta 2012 10 14]
7. **International Union for Conservation of Nature (IUCN).** Tourism and environment. 1996. <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/html/tourism/section5.html> [žiūrėta 2012 03 06]
8. **Joniškio miškų urėdija.** Žagarės regioninis parkas. <http://www.jonmu.lt/go.php/lit/Zagares-regioninis-parkas/320/2/119> [žiūrėta 2012 11 05]

9. **Joniškio rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas, 2007.** – URL: <http://www.joniskis.lt/Savivaldybe/Teritoriju-planavimas2/Bendrieji-planai/Joniskio-rajono-savivaldybes-teritorijos-bendrasis-planas> [žiūrėta 2012 11 05]
10. **Kauno marių regioninis parkas.** <http://www.kaunomarios.lt/20727/informacija-lankytojams.html> [žiūrėta 2012 12 07]
11. **Kuršių nerijos nacionalinis parkas.** <http://www.nerija.lt/aktyviam-poilsui> [žiūrėta 2012 12 07]
12. **Kurtuvėnų regioninis parkas.** <http://www.kurtuva.lt/turizmas.php> [žiūrėta 2012 12 07]
13. **Kurtuvėnų regioninis parkas.** Darnaus turizmo strategija ir veiksmų planas 2012-2016 m. www.kurtuva.lt/bylos/strategija.pdf [žiūrėta 2012 12 07]
14. **Lietuvos statistikos departamentas.** Pagrindinės Lietuvos atvykstamojo turizmo rinkos 2010-2011 m. <http://www.tourism.lt/upload/TurizmoStat/Trumpa-turizmo-apzvalga-2011-pub.pdf> [žiūrėta 2012 10 29]
15. **Lietuvos statistikos departamentas.** Turizmas Lietuvoje 2011m. – Vilnius: 2012. – URL: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.stat.gov.lt%2Fen%2Fcatalog%2Fdownload_release%2F%3Fid%3D3767%26download%3D1%26doc%3D2124%26PHPSESSID%3D93e82986371df53183d0ffa02e8ef125&ei=yAE6UZLmAYS1tAbz3IDYDQ&usg=AFQjCNHXYXEcViWLePXZICTj4sTQqXVTbQ&bvm=bv.43287494,d.Yms [žiūrėta 2012 10 24]
16. **Nature's Best Sweden.** Sweden Ecotourism. <http://www.naturesbestsweden.com/> [žiūrėta 2012 08 17]
17. **Nemuno deltos regioninis parkas.** <http://www.nemunodelta.lt/16965/informacija-lankytojams.html> [žiūrėta 2012 12 07]
18. **Nemuno deltos regioninio parko direkcijos 2011 m. veiklos ataskaita.** http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDQQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.nemunodelta.lt%2Fmodules%2Fdownload.php%3Ffile_id%3D618&ei=hf85UdaEH4jMswa05YGIDw&usg=AFQjCNFkeXTW-RYXnDEUtc9Pc2dkrXP92w [žiūrėta 2012 12 07]
19. **Notarstefano C.** European sustainable tourism. Context, concepts and guidelines for action / Global Jean Monnet Conference. – Brussels, 2007, 10 p. URL: http://ec.europa.eu/education/jean-monnet/doc/forum07/notarstefano_en.pdf [žiūrėta 2012 09 03]
20. **Oslo statement on ecotourism, 2007.** <http://www.ecotourism.org/oslo-statement-on-ecotourism> [žiūrėta 2012 09 03]

21. **Saugomų teritorijų valstybės kadastras.**
<http://stk.vstt.lt/stk/ataskaitos.jsp?jsessionid=0F008D3EE955E3E14E5CE8DF82A7B4D4&lang=lt> [žiūrėta 2012 11 25]
22. **Sustainable tourism in Germany.** 2012.
http://www.zukunft-reisen.de/startseite_angebote.html [žiūrėta 2012 09 08]
23. **TIES Global Ecotourism Fact Sheet** / The International Ecotourism Society. – Washington, 2006. <http://www.ecotourism.org/atf/cf/%7B82a87c8d-0b56-4149-8b0a-c4aaced1cd38%7D/TIES%20GLOBAL%20ECOTOURISM%20FACT%20SHEET.PDF> [žiūrėta 2011 11 02]
24. **VšĮ Turizmo plėtros institutas** / Lietuvos turizmo potencialo įvertinimo, nustant didžiausias turistinės traukos vietas ir jų panaudojimo prioritetus, studija. – Vilnius, 2011, 165 p.
http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tourism.lt%2Fupload%2FTurizmo_potencialo_ivertinimo_STUDIJA_2012.doc&ei=5fs5UdfhD83EswbszYCYAw&usg=AFQjCNE4AlH_fzdvk-QLYU-JmK7wD3Nw&bvm=bv.43287494,d.Yms [žiūrėta 2013 01 17]
25. **UN World Tourism Organisation.** 2011 International tourism results and prospects for 2012.
http://dtxqt4w60xqpww.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_hq_fitur12_jk_2pp_0.pdf [žiūrėta 2012 10 06]
26. **Valstybinė miškų tarnyba.** Saugomos teritorijos ir jų biologinė įvairovė. – 2011. – URL:
http://www.amvmt.lt/images/veikla/stat/miskustatistika/2011/03%20Misku%20ukio%20statistika%202011_m.pdf [žiūrėta 2012 12 14]
27. **Žagarės regioninio parko direkcijos 2010 m. veiklos ataskaita.**
zagaresrp.am.lt/VI/files/0.726261001299057913.doc [žiūrėta 2013 01 12]
28. **Žagarės regioninio parko direkcijos 2011 m. veiklos ataskaita.**
zagaresrp.am.lt/VI/files/0.099435001332343880.doc [žiūrėta 2013 01 12]

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Jaraitė R. Ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke / Tarptautinio turizmo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. B. Žuromskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. - 103 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos ir įvertintos Žagarės regioninio parko panaudojimo galimybės ekoturizmo plėtroje. Pirmoje dalyje aptariama ekoturizmo samprata ir raida, analizuojami ekoturizmo plėtrą sąlygojantys veiksniai, pateikiami ekoturizmo produktų tipai ir jų charakteristikos. Taip pat nagrinėjama ekoturizmo produktų sertifikavimo reikšmė ir ekoturizmo organizavimo ES šalyse patirtis. Antrajame skyriuje analizuojamos ekoturizmo vystymosi tendencijos Lietuvoje: ekoturizmo teisinis reglamentavimas, ekoturizmo produktų poreikis ir paklausa, šalies teritorijų ir objektų pritaikymas ir panaudojimas ekoturizmui. Trečiajame skyriuje atskleidžiamas ekspertų ir apgyvendinimo paslaugų teikėjų požiūris į ekoturizmą ir jo plėtros perspektyvas Žagarės regioniniame parke.

Pagrindiniai žodžiai: ekoturizmas, ekoturizmo produktas, saugomos teritorijos, Žagarės regioninis parkas.

Jaraitė R. Opportunities of ecotourism development in Žagarė Regional Park / Master's Work in International Tourism Management. Supervisor assoc. prof. dr. B. Žuromskaitė. – Vilnius: Faculty of Policy and Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 103 p.

ANNOTATION

This master's thesis sought to assess and analyse the use of Žagarė Regional Park in the development of ecotourism. In the first part of master's thesis the concept of ecotourism and the factors influencing its development are analysed. Furthermore, the ecotourism product types, ecotourism certification and ecotourism planning in EU are presented. In the second part the development of ecotourism in Lithuania is analysed: national ecotourism-related legislation and regulations, the need and demand of ecotourism products and the application of country's territories for ecotourism. In the third part the viewpoint of the experts and accommodation providers towards the use of Žagarė Regional Park in ecotourism is revealed.

Keywords: ecotourism, ecotourism product, protected areas, Žagarė Regional Park

Jaraitė R. Ekoturizmo plėtros galimybės Žagarės regioniniame parke / Tarptautinio turizmo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. B. Žuromskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. – 103 p.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Ekologinis turizmas šiandien suprantamas ne tik kaip masinį turizmą įvairinanti alternatyva, bet ir kaip veikla, kuri gali pakeisti vietovių charakterį ir klestėjimą. Tinkamai organizuojamas ekologinis turizmas skatina turistus visapusiškai pažinti mažiau žinomas vietas, puoselėti jų aplinką ir rūpintis vietos bendruomenių gerove. Tai ypač aktualu toms vietovėms, kurios turi patrauklų ir savitą gamtinį ir kultūrinį turizmo potencialą, tačiau pasižymi mažesne turistine paklausa. Viena iš tokių teritorijų – Žagarės regioninis parkas. Tikėtina, kad ekoturizmo plėtra tokioje teritorijoje kaip ši užtikrintų šios vietovės gyvybingumą ir didintų jos vertę.

Šio darbo objektas – ekologinio turizmo plėtra Žagarės regioniniame parke. Atsižvelgiant į Žagarės regioninio parko turizmo išteklių gausą, tačiau menką turizmo paslaugų asortimentą, nagrinėjama problema, ar ekologinio turizmo produktų kūrimas gali atskleisti Žagarės regioninio parko, kaip turistinės traukos vietovės, potencialą. Darbo tikslas - nustatyti ekoturizmo plėtros perspektyvas Žagarės regioniniame parke. Šiam tikslui pasiekti iškelti tokie uždaviniai: išanalizuoti ekologinio turizmo teorinius aspektus; išsiaiškinti pasaulyje plačiausiai taikomus ekoturizmo sertifikavimo standartus; pateikti ekoturizmo plėtojimo Europos Sąjungoje geros praktikos pavyzdžius; atskleisti ekoturizmo vystymo tendencijas Lietuvoje; išsiaiškinti ekoturizmo paslaugų plėtros galimybes ir kryptis Žagarės regioniniame parke. Darbe taikyti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros, nacionalinių, tarptautinių dokumentų, statistinių duomenų analizė, kokybinio ir kiekybinio tyrimo rezultatų analizė. Tyrimui reikalingi duomenys rinkti struktūruoto interviu ir anketinės apklausos metodų pagalba. Tyrime dalyvavo septyni ekspertai ir aštuonios Joniškio rajone esančios apgyvendinimo įstaigos.

Remiantis atliktu tyrimu nustatyta, kad Žagarės regioniniame parke tikslinga skatinti ekoturizmą, nes teritorija pasižymi didele kraštovaizdine, istorine, architektūrine ir etnografinė verte, renginių įvairove, daugelis turistinių išteklių susitelkta kompaktiškoje teritorijoje, santykinai gerai išvystyta infrastruktūra, palanki parko geografinė padėtis. Tačiau tyrimo rezultatai atskleidė gana kontraversišką apgyvendinimo paslaugų teikėjų požiūrį į ekoturizmo paslaugų plėtrą rajone. Daugelis jų sutinka, kad ekoturizmo plėtra vietai gali suteikti socialinę ir aplinkosauginę naudą, tačiau abejoja, ar tai ekonominiu atžvilgiu yra pelninga ir perspektyvi veikla. Dėl to, apgyvendinimo paslaugų teikėjų nesuinteresuotumas užsiimti ekoturizmo veikla gali būti esminė kliūtis siekiant užtikrinti optimalią ekoturizmo plėtrą ir pritraukti didesnius ekoturizmu besidominčius turistų srautus.

Jaraitė R. Opportunities of ecotourism development in Žagarė Regional Park / Master's Work in International tourism management. Supervisor assoc. prof. dr. B. Žuromskaitė. – Vilnius: Faculty of Policy and Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 103 p.

SUMMARY

Today ecotourism is understood not only as an alternative to mass tourism but also as an activity that may alter the local character and prosperity. Gradual expansion of ecotourism encourages tourists to develop unknown areas, to protect their environment and to maintain the welfare of local communities particularly in those areas that have an attractive and unique tourism potential and less tourist demand.

This research investigates the development of ecotourism in Žagarė Regional Park. Considering the tourism potential of Žagarė Regional Park but a lack of tourist services, the problem of this work is that ecotourism product development may disclose Žagarė Regional Park as a tourist attraction in the area. The aim of this study is to analyse the prospects of ecotourism in Žagarė Regional Park. The main goals are to discuss the theoretical aspects of the eco-tourism; to reveal the world's most widely used ecotourism certification standards; to present the examples of good practice of ecotourism in the European Union; to reveal the trends of ecotourism in Lithuania; to find the opportunities for ecotourism in Žagarė Regional Park. The methods that were used for this study were the analysis of scientific literature, national, international documents, statistical data, and the analysis of qualitative and quantitative methods. To achieve the aim and objectives successfully, a structured approach was used featuring in-depth interviews with seven experts and eight accommodation providers in Joniškis district.

The results of the research indicate the appropriateness of Žagarė Regional Park for ecotourism development. The area is characterized by the value of landscape, history, architecture, ethnography, diversity of events, compact exposition of attractions, relatively well developed infrastructure and its favourable geographic position. However, the results of the research revealed a rather contradictory attitude of the accommodation providers to ecotourism services in the area. Majority of the respondents agree that ecotourism development in the area can provide social and environmental benefits, but it is doubtful whether it can deliver profitable and viable economic activities. According to this, the activity of ecotourism may be an obstacle in order to ensure most favourable development of ecotourism and to attract ecotourists. To achieve better results it is essential to manage and develop ecotourism carefully and effectively together with high community involvement.

PRIEDAI

[illegible]

EKSPERTŲ INTERVIU KLAUSIMAI

1. Kuo Žagarės regioninis parkas patrauklus turistui?
2. Kokiais kriterijais vadovaujantis vertinate Žagarės regioninis parko žinomumą vietiniu ir tarptautiniu mastu? Ko trūksta, kad ši teritorija būtų žinoma?
3. Kaip Jūs apibrėžtumėte ekologinio turizmo sąvoką?
4. Kokias ekoturizmo plėtros perspektyvas išvelgiate Lietuvoje? Kodėl?
5. Kokios sąlygos yra palankios ekoturizmo vystymui Žagarės regioniniame parke?
6. Kokie veiksniai galėtų skatinti ekoturizmą Žagarės regioniniame parke?
7. Kokie veiksniai galėtų stabdyti ekoturizmo plėtrą Žagarės regioniniame parke?
8. Kokie Žagarės regioninio parko turistiniai ištekliai galėtų būti panaudoti ekoturizmo plėtrai?
9. Kokios ekologinio turizmo rūšys galėtų būti paklausios Žagarės regioniniame parke?
10. Kokią ekologinio turizmo plėtros Žagarės regioniniame parke naudą galėtumėte išvelgti?

APGYVENDINIMO ĮSTAIGŲ ANKETOS PAVYZDYS

Gerbiamas Respondente,

Ši anketa yra skirta išsiaiškinti Joniškio rajono apgyvendinimo sektoriaus įstaigų požiūrį į ekologinį turizmą bei verslo plėtojimą šia kryptimi.

Anketa yra anoniminė. Kiekvienas atsakymas yra svarbus, nes nuo to priklausys tyrimo duomenų vertė. Gauti rezultatai bus naudojami tik nurodytame tyrime.

Žemiau pateikiami testo teiginiai. Pažymėkite Jums tinkantį atsakymo variantą ženklu X.

1. Koks yra Jūsų apgyvendinimo įstaigos tipas?

- 1. viešbutis ☐
- 2. svečių namai ☐
- 3. kaimo turizmo sodyba ☐
- 4. kempingas ☐
- 5. motelis ☐
- 6. kita (*įrašykite*)_____.

2. Kiek apgyvendinimo vietų yra Jūsų įstaigoje?

- 1. 1 - 5 ☐
- 2. 6 – 10 ☐
- 3. 11 – 14 ☐
- 4. 15 ir daugiau ☐

3. Kokias papildomas paslaugas (be apgyvendinimo paslaugų) teikia jūsų įstaiga?

- 1. maitinimas ☐
- 2. konferencijų/ renginių salių nuoma ☐
- 3. sveikatingumo paslaugos (SPA, saunos) ☐
- 4. sporto salė ☐
- 5. transporto paslaugos ☐
- 6. aktyvaus laisvalaikio organizavimas (ekskursijos, žvejyba ir pan.) ☐
- 7. sporto ir (ar) turizmo inventoriaus nuoma ☐
- 8. kita (*įrašykite*)_____.

4. Kiek vidutiniškai svečių apsistoja Jūsų įstaigoje per metus?

- 1. iki 100 ☐

- 2. 101-200 ☐
- 3. 201- 300 ☐
- 4. daugiau nei 300 ☐

5. Į kokius vartotojus yra orientuota Jūsų apgyvendinimo įstaiga?

- 1. šeimos ☐
- 2. jaunimas ☐
- 3. pagyvenę žmonės ☐
- 4. pavieniai turistai ☐
- 5. turistų grupės ☐
- 6. kita (*įrašykite*)_____.

6. Ar Jūsų įstaiga vykdo aplinkosauginę/ekologinę veiklą³? (Jei į šį klausimą atsakėte – ne, pereikite prie 8 klausimo)

- 1. taip ☐
- 2. ne ☐

7. Kokių priemonių Jūsų įstaiga imasi aplinkosauginėms/ekologinėms problemoms spręsti? (Galimi keli atsakymo variantai)

- 1. rūšiuojamos atliekos ☐
- 2. taupoma elektros energija ir vanduo ☐
- 3. draudžiama rūkyti ☐
- 4. svečiai informuojami apie įstaigos aplinkosauginę veiklą/įsipareigojimus ☐
- 5. nesiima jokių priemonių ☐
- 6. kita (*įrašykite*)_____.

8. Kaip manote, ar vartotojų domėjimasis aplinkosauga turi įtakos renkantis apgyvendinimo įstaigą?

- 1. taip ☐
- 2. ne ☐

9. Ar žinote kas yra ekologinis turizmas arba ekoturizmas? (Jei į šį klausimą atsakėte – ne, pereikite prie 11 klausimo)

- 1. taip ☐

³ Aplinkosauginė (ekologinė) veikla - tai aktyvi piliečių, nevyriausybinių organizacijų veikla, kuria siekiama socialinio, politinio ar fizinio aplinkos pokyčio taip, kad būtų išspręstos aplinkosauginės problemos (oro, vandens tarša, šiušklinimas, bioįvairovės nykimas ir pan.).

2. ne ☐

10. Iš kokių informacijos šaltinių Jūs sužinote apie ekologinį turizmą?

1. spaudos ☐
2. televizijos ☐
3. interneto ☐
4. radijo ☐
5. iš draugų/pažįstamų ☐
6. kita (įrašykite)_____.

11. Nurodykite, sutinkate ar nesutinkate su pateiktais teiginiais, apibūdinančiais ekologinį turizmą/ekoturizmą? (Kiekvienoje eilutėje pasirinkite ir pažymėkite po vieną atsakymą)

Teiginiai	Sutinku	Nesutinku	Sunku pasakyti
1. Ekoturizmas turi sąsają su kaimo turizmu	☐	☐	☐
2. Ekoturizmas aktyviai prisideda prie aplinkos apsaugos	☐	☐	☐
3. Ekoturizmas padeda apsaugoti kultūros paveldą	☐	☐	☐
4. Ekoturizmas padeda kurti vietos gyventojų gerovę	☐	☐	☐
5. Ekoturizmas skatina aplinkosauginį švietimą	☐	☐	☐
6. Ekoturizmo plėtra didina vietovės patrauklumą	☐	☐	☐
7. Ekoturizmas nereikalauja didelių investicijų į infrastruktūrą	☐	☐	☐
8. Ekoturizmas gali prisidėti prie naujų darbo vietų kūrimo regione	☐	☐	☐
9. Ekoturizmo verslas gali atnešti ekonominę naudą jį plėtojantiems asmenims	☐	☐	☐
10. Ekoturizmas – perspektyvi turizmo kryptis Lietuvoje	☐	☐	☐

12. Kokie veiksniai galėtų paskatinti Jūsų įstaigą rinktis ekologinį turizmą/ekoturizmą?

1. informacija apie naujas turizmo tendencijas sklaida ☐
2. ekoturizmo reklama ☐
3. ekoturizmo produktų kokybė ir įvairovė ☐
4. aplinkosauginio švietimo apgyvendinimo srityje propagavimas ☐
5. draugų/pažįstamų rekomendacijos ☐
6. kita (įrašykite)_____.

13. Kurias iš šių ekologinio turizmo veiklų Jūsų įstaiga būtų suinteresuota organizuoti?

1. gamtos stebėjimas/ lankymas	☐
2. paukščių stebėjimas	☐
3. žygiai pėsčiomis	☐
4. kelionės pėsčiomis	☐
5. plaukimas įvairiomis bemotorėmis priemonėmis (valtimis, baidarėmis, plaustais)	☐
6. kaimo turizmas	☐
7. nuotykių/ekstramali veikla	☐
8. nei vienos iš jų	☐
9. kita (įrašykite)_____.	

14. Jūsų nuomone, kokiai vartotojų grupei ekologinio turizmo paslaugos būtų patraukliausios?

1. Lietuvos turistams	☐
2. Užsienio turistams	☐
3. Lietuvos ir užsienio turistams	☐
4. Nė vienai iš jų	☐

15. Kaip pasikeistų situacija Jūsų įstaigoje pradėjus plėtoti ekologinio turizmo paslaugas?
(Pažymėkite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)

Situacija	Padidėtų	Sumažėtų	Nepasikeistų
1. Įstaigos patrauklumas	☐	☐	☐
2. Svečių lankomumas	☐	☐	☐
3. Įstaigos paslaugų pasiūla	☐	☐	☐
4. Susirūpinimas aplinkosaugine/ekologine veikla	☐	☐	☐
5. Įstaigos paslaugų kainos	☐	☐	☐
6. Teikiamų paslaugų kokybė	☐	☐	☐
7. Įstaigos pelnas	☐	☐	☐
8. Kita (įrašykite):			

16. Kokie veiksniai, Jūsų nuomone, galėtų stabdyti ekologinio turizmo plėtrą Jūsų įstaigoje?

1. nesidomėjimas aplinkos apsaugos/ekologijos klausimais	☐
2. kompetencijos trūkumas	☐
3. informacijos trūkumas	☐

4. riboti finansiniai ištekliai ☐
5. motyvacijos trūkumas ☐
6. kita (įrašykite):_____.

17. Kaip manote, ar Joniškio rajono gamtinis ir turistinis potencialas yra palankus vystyti ekologinio turizmo? (Jei į šį klausimą atsakėte – ne, pereikite prie 19 klausimo)

1. taip ☐
2. ne ☐

18. Kurie Joniškio rajone esantys turizmo objektai galėtų būti pritaikyti ekoturizmo plėtrai?

1. Žagarės regioninis parkas ☐
2. Saulės mūšio įamžinimo vieta Jauniūnų k. ☐
3. Sinagogų kompleksas Joniškio mieste ☐
4. Joniškio miesto parkas ☐
5. Skaistgirio miestelio parkas ☐
6. Kita (įrašykite)_____.

19. Jūsų pareigos (įrašykite):

_____.

20. Jūsų darbo stažas apgyvendinimo srityje:

1. iki 5 m. ☐
2. 6 – 10 m. ☐
3. 11 - 14 m. ☐
4. daugiau nei 15 m. ☐

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS !!!

KOKYBINIO TYRIMO DUOMENŲ KATEGORIJOS IR SUBKATEGORIJOS

I tema: Teritorijos patrauklumas ir išskirtinumas

	Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Miškas	„ekologine verte pasižymi regiono miškai“ (I3) „garsus ir Žagarės miškas“ (I6)	n=2
Vandens telkiniai	„Mūšio tyrelio pelkė“ (I3) „natūrali pelkė Tyrelyje“ (I6)	n=2
Kraštovaizdis	„gražiais gamtos vaizdais“ (I1) „į kraštovaizdį puikiai įsilieja<...> ozas“ (I3) „vaizdingais kraštovaizdžiais“ (I5) „gražus kraštovaizdis“ (I6)	n=4
Gamtos paminklai	„didžiausia gamtinių vertybių sankaupa rajone“ (I2) „aštuonis kilometrus nusidriekiantis Žagarės ozas<...> įspūdinga ir dolomitinė atodanga“ (I3) „Žvelgaičio kalnas“ (I6)	n=3
Gyvūnija ir augalija	„retomis gyvūnų ir augalų rūšimis“ (I4) „išsaugota flora ir fauna“ (I5) „paplito patys taurieji elniai<...> Žagarės žirgynas“ (I6)	n=3
Urbanistinis paveldas	„XVI amžių siekiančių gatvių“ (I6) „dėmesio verta Žagarės miesto urbanistinė struktūra“ (I3)	n=2
Archeologinis paveldas	„piliakalniais, pilkapiu“ (I5)	n=1
Architektūrinis paveldas	„savitu architektūros palikimu“ (I1) „Žagarės dvaro sodyba<...> traukia įdomiais architektūriniais sprendimais“ (I3) „molio statinių<...> puošnūs Žagarės (Naryškino) dvaro rūmai ir jo pastatai“ (I6) „daugybė senovinių pastatų“ (I7)	n=4
Šventiniai renginiai	„renginiais<...> Vyšnių festivalis, populiarėja kleckų šventė, žiemos palydėtuvės“ (I1) „dažnai vyksta žirgų parodos, sportinės varžybos<...> turistus ypač traukia Žagarės vyšnių festivalis“ (I6) „visais metų laikais netrūksta renginių“ (I7)	n=3
Istorija	„ypatinga krašto istorija“ (I1) „savo istorija“ (I4)	n=2
Rekreacinė zona	„ramiu gamtos kampeliu“ (I4) „daugybė vietų poilsiui“ (I7)	n=2

II tema: Teritorijos žinomumo vertinimo kriterijai

	Įliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Lankytojų skaičius	„vedame tam tikrą apsilankymų statistiką<...>fiksuojuame lankytojų skaičių ekskursijų, renginių metu<...>Žagarės ozo pėsčiųjų take“(I1) „apie tai galima spręsti iš lankytojų skaičiaus“(I2) „vertiname poilsiautojų, ekskursantų kiekį“(I3) „turistų srautai<...>geriausiai atspindi krašto pagarsėjimą“ „galima žiūrėti, kokį skaičių lankytojų domina <...> parko <...> atrakcijos“(I6) „apskaičiuojame bendrą regioninio parko lankytojų skaičių“(I2)	n=5
Atvykimo tikslas	„dėl ko žmonės atvyksta – ar dėl renginių, ar šiaip pailsėti“(I4) „domina parko<...> atrakcijos <...> konkrečiai kokios<...> Vyšnių šventė<...> pailsėti prie vandens telkinių, pažvejoti, žiemą pasimėgauti sniego suteikiamais malonumais“(I6)	n=2
Atvykimo miestas, šalis	„apie tai galima spręsti <...> iš kur jie atvykę<...> išsiaiškiname<...> atvykimo šalį“(I2) „pagal tai, ką domina ši saugoma teritorija<...> kokių<...> Lietuvos miestų ir regionų gyventojai<...> kokių šalių gyventojai“(I4) „svečių, turistų iš visur privažiuoja“(I5)	n=3
Žiniasklaida	„žinomumą gali atskleisti vieša informacija<...> straipsniai<...> tiek spaudoje, tiek internete<...> atsiliepimai, komentarai“(I1) „apžvelgiame teigiamus straipsnius spaudoje“(I3)	n=2

III tema: Teritorijos žinomumo problemos

	Įliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Infrastruktūra	„ypatingai trūksta dviračių trasų<...> poilsiavietėms reikalingas remontas, trūksta apšvietimo“(I2) „trūksta infrastruktūros, kuri padėtų pakviesti turistą“(I4)	n=2
Reklama/informacija	„mažai reklamos“(I2) „didesnio populiarinimo<...> per nacionalinę ir regioninę spaudą<...> reikia straipsnių spaudoje“(I3) „reikalinga platesnė informacija apie parką<...> lankytojai pasigenda informacijos rusų kalba<...> anglų kalba“(I5) „reikia daugiau informacijos apie objektus, <...> nėra aiškiai įvardijami konkretūs traukos objektai (vietos)“(I7)	n=4
Turizmo paslaugos	„nesukurtas turistinių paslaugų paketas, kuris galėtų būti pritaikytas įvairių interesų grupių turistams“(I2)	n=1
Bendradarbiavimas	„naudingas būtų didesnis bendradarbiavimas su įvairiomis gamtos mėgėjų organizacijomis ir	n=1

	klubais“(I4)	
Turistinis įvaizdis	„trūksta geresnio bendro miestelio įvaizdžio“(I5)	n=1
Nieko netrūksta	„negaliu sakyti, kad parkas nėra žinomas ir dabar“(I6)	n=1
Ryšiai su Latvija	„atsirastų sąlygos dažniau užsukti į parką Latvijos turistams“(I)	n=1

IV tema: Ekologinio turizmo samprata

Iliustruojantys teiginiai (n=7)
„Ekologinis turizmas man siejasi su gamtos, kultūros, tradicijų pažinimu. Darniu pažinimu“(I1)
„Tai mus supančios aplinkos, gamtos ir joje vykstančių procesų stebėjimas bei pažinimas, kuo mažiau juos įtakojant“(I2)
„Ekologinis turizmas - tai vietovės lankymas, padarant kuo mažesnę neigiamą įtaką jai“(I3)
„Ekoturizmas tai kai turistai saugo, myli ir tausuoja gamtą, sukeldamas jai minimalią žalą“(I4)
„Tai turizmo rūšis, kai keliaujama ir ilsimasi siekiant pažinti gamtą, o ne ją žaloti“(I5)
„Apibrėžčiau kaip turizmą, kuris pirmiausia yra nukreiptas į gamtos ir kultūros objektų pažinimą, jos gerbimą ir apsaugą, o ne į turistų komfortą“(I6)
„Tai turizmas, kuris yra priešingybė masiniam turizmui, daugiau savarankiškas keliavimas, keliavimas į neurbanizuotas ar mažai urbanizuotas teritorijas“(I7)

V tema: Ekologinio turizmo plėtros perspektyvos Lietuvoje

		Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Teigiamos	Lietuva turi palankias gamtines/kultūrines sąlygas	<i>„kiek šalyje yra gražių, neatrastų vietų“ (I1)</i> <i>„Lietuva graži ir turime ką parodyti“ (I2)</i> <i>„turime gausybę, tokiam turizmui tinkamų išteklių“ (I3)</i> <i>„Lietuva turi daug patrauklių gamtinių išteklių“ (I4)</i> <i>„pamatyti, kad ir Lietuva yra graži“ (I5)</i> <i>„gamta ir kultūra savita, unikali, daugelis objektų turi netgi apsaugos statusą, todėl ekoturizmas čia labai tinka“ (I6)</i>	n=6
	Keltų keliautojų sąmoningumą	<i>„suformuotų kitokių požiūrį į keliavimą“ (I1)</i> <i>„vartotojiškoje visuomenėje labai reikalinga vystyti tokias turizmo kryptis“ (I3)</i> <i>„lankytojų moralinė kultūra, kuri taip pat po truputį keičiasi“</i>	n=3
	Mažintų sezoniškumo problemas	<i>„sezoniškumas<...>ekoturistinių veiklų organizavimas <...>galėtų šią problemą sumažinti“ (I6)</i>	n=1
	Galimybė geriau pažinti Lietuvą	<i>„galėtų paskatinti vietas turistus daugiau keliauti po Lietuvą“ (I1)</i>	n=1
	Gamtinių/kultūrinių išteklių apsauga	<i>„gali padėti šiuos neįkainuojamus gamtinius ir kultūrinius išteklius išsaugoti ir puoselėti“ (I2)</i> <i>„daug patrauklių gamtinių išteklių, kuriuos būtina išlaikyti ir išsaugoti<...>ekoturizmas gali prie to prisidėti“ (I4)</i> <i>„suteiktų galimybę<...>išsaugoti“ (I5)</i>	n=3
Neigiamos	Informacijos stoka	<i>„mažai apie šią turizmo rūšį kalbama“</i>	n=2

		„nėra apie tokį turizmą internete daug lietuviškos informacijos“ (I7)	
	Motyvacijos stoka	„mažai dar ką šiandien Lietuvoje domina ir pati ekologija<...> žmonės nemotyvuoti užsiimti aplinkai draugiška veikla“ (I7)	n=2

VI tema: Teritorijos pritaikymas ekoturizmui

	Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Geografinė padėtis	„esame geografiškai palankioje vietoje – per Žagarę eina kelias į Latviją“ (I1) „patogus pats parko pasiekiamumas“ (I7)	n=1
Gamtinių išteklių gausa	„yra natūralios gamtos“ (I3) „unikalus kraštovaizdis, gamtos paveldo objektų gausa“ (I4) „natūralus kraštovaizdis, unikalūs gamtos paminklai“ (I7)	n=3
Parko veikla	„parko veikla orientuota ne tik į Žagarės kraštovaizdžio apsaugą, bet ir į turizmo skatinimą“ (I1)	n=1
Parko dydis	„nedidelis plotas galėtų būtų privalumas<...> dauguma turistams įdomių objektų išsidėstę nedidelėje kompaktiškoje teritorijoje“ (I2) „mažai urbanizuota teritorija, kuri talpina tokią gausybę gamtinių, kultūrinių, archeologinių, architektūrinių vertybių“ (I5) „mažai urbanizuota teritorija“ (I7)	n=3
Kultūrinių išteklių gausa	„tradiciniai amatai, architektūros paveldas“ (I1) „daug kultūros paveldo“ (I3)	n=2
Renginiai	„Žagarės vyšnių festivalis“ (I1)	n=1
Infrastruktūra	„turistams skirtos rekreacinės infrastruktūros<...> įrengti pažintiniai takai keliaujant pėsčiomis“ (I3) „teritorija yra pritaikyta tiek poilsiautojams, tiek pažinimo tikslais keliaujantiems“ (I4) „sutvarkyta aplinka, infrastruktūra (informaciniai ženklai, stendai), įrengtos poilsiavietės“ (I7)	n=3
Bendradarbiavimas	„darbuotojų ir bendruomenės nuoširdaus darbo parkas nebūtų toks, koks yra šiandien<...> tai esminė sėkmės sąlyga“ (I6)	n=1
Universalumas	„teritorija pritaikyta tiek poilsiautojams, tiek pažintiniais tikslais keliaujantiems“ (I6)	n=1

VII tema: Ekoturizmo paslaugų plėtros Žagarės regioniniame parke veiksniai

		Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Skatinantys	Infrastruktūros plėtra	„reikėtų tobulinti esamą infrastruktūrą“(I1) „daugelis regioninio parko gamtos paveldo objektų yra sutvarkyta ir pritaikyta lankymui, prie jų nutiesti privažiavimai, takai, pastatyti informaciniai stendai“(I2)	n=2
	Informacijos sklaida	„didesnis informacijos apie parko veiklą, renginius, maršrutus skleidimas“(1) „reikia daugiau reklamos ir informacijos apie Žagarės regioninį parką televizijoje ir spaudoje<...> turizmo informacijos svetainėse<...> turizmo parodose“(I7) „kaip tą ekoturizmą pristatyti, apgalvoti, kokios pramogos, kokie objektai turėtų būti įtraukti“(I6)	n=3
	Naujų turizmo produktų kūrimas	„populiarinti naujus turistinius maršrutus apie retą parko augaliją, gyvūniją ir būtinybę ją apsaugoti“(I3) „reikia pramogų<..> reikia jas kurti“(I7)	n=2

	Investicijos	„didesnės investicijos į gamtos ir kultūros objektus ir jų priežiūrą, infrastruktūros gerinimą“ (I4)	n=2
	Bendruomenės iniciatyvos	„vietiniai gyventojai ir jų iniciatyvos<...> jie eina į visuotines aplinkos tvarkymo talkas, ruošiantis renginiams siūlo savo idėjas, platina Žagarės vardą“ (I5)	n=2
	Įvaizdžio gerinimas	„būtina kurti gražų parko vaizdą“ (I6)	n=1
	Suinteresuotų lankytojų paieška	„reikia suinteresuotų, eko produktais besidominčių žmonių“ (I7)	n=1
Stabdantys	Ekonominiai	„ekonomikos smukimas“ (I1) „tam trūksta finansų“ (I2) „ne visada užtenka lėšų“ (I5) „finansinių išteklių stoka“ (I7)	n=4
	Politiniai	„nestabilia politinė - teisinė aplinka“ (I1)	n=1
	Kvalifikuotų specialistų stoka	„specialistų trūkumas“ (I5) „norint plėtoti ekoturizmą reikalingi specialistai“ (I6)	n=1
	Bendradarbiavimo stoka	„bendradarbiavimo tarp verslo ir viešojo sektoriaus stoka“ (I1) „privatų savininkų iniciatyvos“ (I5)	n=2
	Apgyvendinimo įstaigų stoka	„prastos apgyvendinimo sąlygos rajone labai trūksta sodybų ir kempingų“ (I2) „parko teritorijoje nėra įrengtų stovyklaviečių, kaimo turizmo sodybų“ (I3) „apgyvendinimas – skaudi tema parkui“ (I4) „kaimo sodybų trūkumas“ (I5)	n=4
	Pramogų pasiūlos stoka	„nedidelė laisvalaikio praleidimo įvairovė<...> pasigendama aktyvios, sportinės, nuotykinės veiklos“ (I2)	n=1
	Neišvystyta infrastruktūra	„nėra dviračių takų ar valčių nuomos punktų“ „būtina atnaujinti, gerinti, plėsti infrastruktūrą, pritaikyti ją neįgaliesiems“ (I5)	n=2
	Objektų kritinė būklė	„dalis kultūros paveldo objektų iki šiol nepritaikyti lankymui“ (I3) „parko įvaizdį taip pat blogina apleisti pastatai“ (I5) „daugelio jų būklė gana prasta, reikalinga restauracija“ (I2)	n=3
	Turizmo įvaizdžio stoka	„nesuformuotas Žagarės miesto, regioninio parko kaip turizmo krypties įvaizdis“ (I4)	n=1

VIII tema: Teritorijos potencialo panaudojimas ekoturizmui

	Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Kaimo kraštovaizdis	„tradicinė kaimo gyvensena<...> kaimo turizmo potencialas“ (I2)	n=1
Gamtinės vertybės	„dolomitinė atodanga, Žagarės ozas, Žvelgaičio piliakalnis“ (I3) „gamtos paminklus, poilsiavietės šalia Žvelgaičio ežero“ (I4) „Žagarės miškai su savo retomis augalijos ir gyvūnijos rūšimis“ (I5) „Žagarės kalnas, Žagarės miškas“ (I6) „įvairūs gamtos objektai“ (I7)	n=5
Vandens telkiniai	„vandens telkiniai“ (I3) „Miknaičių ežeras, Švėtės upė, šaltinių gausa“ (I5) „Tyrelio pelkė, kiti vandens telkiniai“ (I6)	n=3

Kultūrinės vertybės	„Žagarės vyšnių festivalį<...>tradicinius amatus“(I1) „Žagarės parką ir dvarą“(I4) „pastatai, tokie kaip Žagarės dvaras, žirgynas, istorinės gatvės“(I6) „nekilnojamas paveldas“(I7)	n=4
Sakraliniai objektai	„sakralinį paveldą“(I1)	n=1
Istorinis paveldas	„panaudoti Žagarės istorinį paveldą“(I1) „istorinę reikšmę turintys pastatai“(I6)	n=2

IX tema: Ekoturizmo plėtros kryptys Žagarės regioniniame parke

	Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Gyvūnijos stebėjimas	„Žvėrių<...>stebėjimas“(I7) „paukščių stebėjimas“(I4); (I5)	n=3
Žygiai žirgais	„keliavimo žirgais“(I4) „pramogos su žirgais<...>pajodinėti“(I2)	n=2
Žygiai pėsčiomis	„žygiai po parką aplankant įdomiausius objektus“(I5) „kelionių pėsčiomis ir su nakvyne“(I4) „maršrutų pėsčiomis“(3)	n=3
Keliavimas dviračiais	„kelionės dviračiais“(5) „keliavimo dviračiais“(I4)	n=2
Aplinkos tyrinėjimas	„neurbanizuotos vietovės, istorinio paveldo tyrinėjimas“	n=2
Vandens pramogos	„pasiplaukiojimai valtimis ar baidarėmis“(I7) „ekoturizmas šiame parke galėtų būti daugiau nukreiptas į pramogas vandenyje“(I6) „vandens pramogos“(I3)	n=3
Vietinės kultūros pažinimas	„amatų edukaciniai užsiėmimai“(I1)	n=1

X tema: Ekoturizmo tikėtina nauda teritorijai

	Iliustruojantys teiginiai	Skaičius (n=7)
Vietinei bendruomenei	„ekoturizmas galėtų padidinti gyventojų produkcijos paklausą ir suteikti jiems papildomų pajamų“(I1) „išaugtų žmonių užimtumas ir, savaime aišku, pagerėtų jų pragyvenimo sąlygos“(I2) „padaugėtų laisvalaikio praleidimo galimybių <...> Žagarės jaunimui“(I5) „parkas taptų dar patrauklesnis vietiniams gyventojams ir ne tik“(I7)	n=4
Turizmo paslaugų pasiūlos įvairovė	„padaugėtų laisvalaikio praleidimo galimybių<...> atvykstantiems svečiams“(I5) „išaugtų pramogų pasiūla“(I6)	n=2
Gamtos ir kultūros objektų apsauga	„atsirastų papildomos investicijos į krašto vertybių tvarkymą ir išsaugojimą“(I2) „išsaugoti ekosistemą, kraštovaizdį bei kultūros paveldą“(I3)	n=2
Sąmoningų turistų skaičiaus augimas	„pritrauktų daugiau gamtos mylėtojų, kuriuos domintų atsakomybė paremtas gamtos pažinimas“(I7) „ekoturizmas galėtų pakelti lankytojų moralinę	n=2

	<i>kultūrą“(I6)</i>	
Turistų skaičiaus augimas	<i>„parkas taptų patrauklesnis <...> lankytojams iš kitų miestų<..> išaugtų parko žinomumas<...> padaugėtų turistų“(I7)</i> <i>„galėtų pritraukti įvairesnio kontingento lankytojų“(I6)</i> <i>„pritrauktų daugiau gamtos mylėtojų, žirginio sporto mėgėjų, dviratininkų“(I4)</i>	n=3